

SENIORIT SIVUILLA.
Suomalainen vanhuus Helsingin Sanomien uutisteksteissä

Mia Flygar
Journalistiikan pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Viestintätieteiden laitos
Syksy 2006

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty HUMANISTINEN	Laitos – Department VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä – Author Mia Flygar	
Työn nimi – Title Seniorit sivuilla. Suomalainen vanhuus Helsingin Sanomien uutisteksteissä.	
Oppiaine – Subject Journalistiikka	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Joulukuu 2006	Sivumäärä – Number of pages 77
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millainen kuva suomalaisesta vanhuudesta rakentuu Helsingin Sanomien uutisteksteissä. Tarkastelun kohteena on 52 Helsingin Sanomissa kevät-kesällä 2006 julkaistua vanhuusuutista. Työn tarkentavia tutkimuskysymyksiä ovat: Miten vanhukset asemoidaan uutisteksteissä suomalaiseen yhteiskuntaan? Keitä teksteillä puhutellaan? Ketkä teksteissä pääsevät ääneen? Tarkentavien kysymysten lähtökohtana on ollut tutkimuksen metatasa, joka linkittyy median rooliin demokratiassa oikean, oleellisen, ja tasapuolisen tiedon välittäjänä. Metatasolla tutkimuskysymys kiinnittyy siten median yhteiskunnalliseen funktioon, vallankäyttöön ja etiikkaan.</p> <p>Työn teoreettinen viitekehys nojaa diskurssintutkimuksen ajatukseen kielenkäytöstä sosiaalisena toimintana. Tällä tarkoitetaan sen tiedostamista, että kielenkäyttö ei ole yhteiskunnallisesta toiminnasta irrallinen elementti. Uutistekstejä on siis tarkasteltu ottamalla huomioon kielen käyttäjän rooli, uutisgenrelle tyypilliset piirteet, yhteiskunnassa vallitsevat arvot, ja niin edelleen. Aineiston analyysissä metodina on kuitenkin ollut lähiluku, sillä tarkastelun kohteena ovat diskurssien sijaan aineistosta esiin nousseet teemat.</p> <p>Aineiston tekstit ovat jaettavissa kahteen vastakkaiseen lähestymistapaan. Toisessa vanhuudesta rakennetaan kuvaa riippuvaisena, toisessa itsenäisenä elämänvaiheena. Ensimmäinen on näistä hallitseva.</p> <p>Pääasiallisesti Helsingin Sanomien uutistekstit rakentavat suomalaisesta vanhuudesta kuvaa ongelmallisena, jopa kansantaloutta uhkaavana ilmiönä. Teksteissä korostuu ikäihmisten riippuvaisuus hoidosta, sekä hoivatarpeesta yhteiskunnalle aiheutuva taloudellinen rasite. Helsingin Sanomat asemoi vanhukset teksteissä yhteiskunnan laidalle. Heidän asioistaan päättää - ja puhuu -työkäinen väestö, eivät vanhukset itse. Useissa teksteissä vanhukset etäännytetään ”meistä muista” korostamalla heidän korkeaa ikäänsä, ja sen kautta poikkeavuuttaan.</p> <p>Vain pieni osa aineiston uutisteksteistä esittää vanhukset itsenäisinä, aktiivisina yhteisön jäseninä. Myönteinen tulos silti on, että näitäkin tekstejä aineistosta löytyy. Niiden voi katsoa tukevan positiivisen vanhuskäsityksen syntymistä, ja ne toimivat vastavoimana muutoin kovin ongelmasävytteiselle vanhuusuutisoinnille.</p> <p>Tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että perhekulttuurin murros heijastuu myös uutisointiin. Helsingin Sanomien uutisteksteissä vanhuus rinnastetaan suomalaisessa yhteiskunnassa toiseuteen, poikkeavuuteen valtaväestöstä. Jossain määrin vanhusten kohdalla voidaan puhua jopa vähemmistöuutisoinnista. Monista teksteistä välittyy etäisyys työikäisen ja ikääntyneen väestön välillä. Helsingin Sanomien haasteena näyttääkin olevan toimittajien vanhuustietämyksen parantaminen, ja vanhusten päästäminen ääneen uutisoinnissa. Eettisen vanhuusuutisoinnin tarve on todellinen Suomessa; maassa, joka ikääntyy kaikista Pohjoismaista nopeimmin.</p>	
Asiasanat – Keywords vanhuusuutisointi, vanhuskäsitys, mediaetiikka, Helsingin Sanomat	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, Tourulan kirjasto	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO 1

2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ 4

2.1 Tutkimuksen tausta ja perustelut 4

2.2 Tutkimuskysymykset 5

2.3 Tutkijan positio 6

3 MEDIAYMPÄRISTÖ 8

3.1 Journalistien pelikenttä ja -säännöt 8

3.2 Uutisgenren säännöt 9

3.3 Joukkoviestintä ja demokratia 11

3.4 Journalismin viihteellistymisen seurauksia 12

3.5 Nuorentunut me-yhteisö ja odotusyleisö 14

3.6 Yhdenikäisyyden kulttuuri 16

4 VANHUUS 17

4.1 Herää, Suomi! Sinä vanhenet. 17

4.2 Kuka on vanha? 18

4.3 Vanhukset jälkimodernin yhteiskunnan laidalla 19

4.4 Vanhus ja media 21

4.5 Vanhusten ihmisoikeudet ja vanhenemisen etiikka 23

5 HELSINGIN SANOMAT SUOMALAISESSA MEDIAMAISEMASSA 25

5.1 Kuka haastaisi Hesarin? 25

5.2 Aineiston kokoaminen ja perustelut 27

6 MENETELMÄT JA ANALYYSI 29

6.1 Kielenkäyttö sosiaalisena toimintana 29

6.1.1 Kieli todellisuuden rakentajana 29

6.1.2 Kieli vallankäytön välineenä 30

6.2 Aineiston tarkastelu lähiluvun avulla 33

6.2.1 Teemaluokittelu tulkintojen tukena 34

7 VAIETTU VANHUUS 37

8 RIIPPUVAINEN VANHUUS 40

8.1 Epävarma hoito vanhuksen turvana 40

8.1.1 Kuuleeko kukaan huutavaa hoitajapulaa? 40

8.1.2 Vanhustenhoito, epätrendikäs velvollisuus 42

8.1.3 Vanhuksen hoitaja venyy ja väsyy	44
8.2 Vanhuus on ihmisen heikko kohta	46
8.2.1 Heikko ruumis, hapertuva mieli	47
8.2.2 Vanha, vaaralle arempi	48
8.2.3 Vanhus huonojen päätösten uhrina	50
8.3 Vanhusta valvotaan teoissa ja sanoissa	52
8.3.1 Kelpo vanhus luopuu itsenäisyydestään	52
8.3.2 Vanhus puhuu, muut korjaavat	53
8.4 Vanhuus uhkaa taloutta	55
8.4.1 Vanhukset, Suomen rahareikä	55
8.4.2 Apua, Suomi putoaa roskaluokkaan!	57
8.4.3 Kuluttaminen hyvän vanhuuden mittarina	58
8.5 Vanhuus sosiaalisena ongelmana	60
9 ITSENÄINEN VANHUUS	62
9.1 Vanhuus on mahdollisuus	62
9.1.1 Syrjäytyminen pysähtyy opiskelemalla	62
9.1.2 Vielä maila heilahtaa, vielä jalka nousee	65
9.2 Vanhuuden vapautta on elää kuten muut	67
9.2.1 ”On niin hyvä mieli, kun saa olla kotona.”	67
9.2.2 Ajokortti itsenäisyyden vertauskuvana	69
9.3 Vanhuus voimavarana	70
10 LOPUKSI	72
LÄHTEET	75

1 JOHDANTO

Helsingin metron seinillä on Helsinki Mission vanhustyön suuria julisteita. Niissä kerrotaan, että Suomessa yli 65-vuotias ihminen riistää hengen itseltään joka toinen päivä. Suurin osa metromatkustajista näyttää ohittavan julisteet asiaa sen enempää ajattelematta. Miksi? Eikö heillä itsellään ole ikääntyneitä omaisia? Minkä vuoksi vanhusten pahoinvointi ei kosketa heitä?

Metromatkustajien, kuten muidenkin kansalaisten, suhtautumistapaan vaikuttaa se, millaisen kuvan media kustakin ilmiöstä rakentaa. Tässä työssä tutkin, millaisen kuvan Helsingin Sanomien uutistekstit rakentavat suomalaisesta vanhuudesta. Merkittävintä lehden vaikutus lukijoiden asenteisiin on luonnollisesti sen pääasiallisella ilmestymisalueella, pääkaupunkiseudulla. Mielestäni on kuitenkin perusteltua lähteä siitä oletuksesta, että Suomen suurimpana sanomalehtenä Helsingin Sanomilla on vaikutusta kansalaisten asenteisiin myös Kehä III:n ulkopuolella.

Demokratiassa tehtäviensä tasalla oleva media edistää julkista keskustelua vanhusten yksinäisyyden tapaisista, yhteiskunnallisista epäkohdista (esim. Curran 2000, 127–129). Medialla on myös mahdollisuus esittää kritiikkiä päättäjiä kohtaan - etuoikeus, jota muilla instituutioilla ei ole (Aslama, Nieminen & Pantti 2005, 13–14). Pro gradu -työssäni tämä tarkoittaa sen tarkastelua, millä tavoin Helsingin Sanomat edistää yleisön tietoisuutta vanhusten asioista, ketkä näistä asioista yleisölle kertovat, ja minkälaista asennoitumista vanhuuteen lehti uutisteksteillään tukee.

Kiinnostukseni vanhuusuutisointia kohtaan heräsi henkilökohtaisista syistä. Äitini isä, ainoa elossa oleva isovanhempani, on tätä kirjoittaessa 82-vuotias. Hän on siinä iässä, jolloin muu perhe havahtuu huomaamaan vanhuksen avuntarpeen jokapäiväisissä, arkisissa asioissa. Kotona yksin pärjäämistä ei enää voi pitää itsestään selvänä. Yhteiskunnan ylläpitämät vanhuspalvelut tulevat osaksi perheen elämää, ja myös niiden puutteet näkyvät selvemmin kuin koskaan. Toimittajana minua alkoi kiinnostaa, missä määrin tyttärentyttärenä kohtaamani arkiset ilmiöt pääsevät julkisuuteen.

Tutkimusta aloittaessani keväällä 2006 huomioni kiinnittyi siihen, miten vähän Helsingin Sanomien uutisissa kerrottiin vanhusten asioista muihin ikäryhmiin verrattuna. Lehden kotimaan uutisointia hallitsivat nuoret toimijat: nuoria epäiltiin muun muassa VR:n makasiinit tuhonneen tulipalon syyttämisestä. Tarjolla oli niin sanottua ”kovaa” uutismateriaalia, jolloin vanhukset sosiaalisena aiheena jäi Helsingin Sanomien uutisoinnissa taka-alalle. Samantyyppisen huomion on tehnyt myös vanhan naisen representaatioita tutkinut Sinikka Vakimo: vanhukset kelpuutetaan vain harvoin ”kovien” uutisten aiheeksi (Vakimo 2001, 168). Tämä on merkityksellistä siinä mielessä, että yleinen mielipide jostakin ihmisryhmästä muodostuu pitkälti ryhmän saaman julkisuuden perusteella. Uutisointi voi vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten tärkeiksi kyseisen ihmisryhmän ongelmat koetaan. (ks. esim. Aslama, Nieminen & Pantti 2005, 14; Kunelius 2001, 175; Ruth & Heikkinen 1983, 97.)

Vanhuusuutisoinnin laatu on merkityksellistä myös siksi, että mediatekstien kautta ikäihmiset, muun yleisön tavoin, määrittävät identiteettiään ja yhteiskunnallista asemaansa (Fairclough 1997, 76). Ikäihmisten mediatarpeiden huomioiminen on erityisen tärkeää siksi, että tulevaisuudessa heitä on Suomessa yhä enemmän. Ikääntymistä voidaan pitää seuraavana megatrendinä maassamme (Helander 2001, 36). Väestön ikärakenteen muuttumisen kaltaiset, suuret yhteiskunnalliset muutokset tuottavat aina myös uusia käsitteitä, ja vakiinnuttavat tapoja lähestyä näitä muutoksia (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 40). Tapa, jolla Helsingin Sanomat lähestyy vanhuutta, kertoo paljon muustakin kuin kielen ja todellisuuden välisestä suhteesta: se paljastaa jotakin suomalaisen yhteiskunnan arvoista.

Lähimenneisyydessä vanhuudesta on uutisoitu pyrähdyksittäin, ja huomion keskipisteenä on ollut pääasiassa ikäihmisten tarvitsema hoito. Esimerkiksi 1990-luvun lopulla vanhusten hoitosuhde nousi julkisen keskustelun aiheeksi. Tähän vaikuttivat erityisesti vuoden 1995 eduskuntavaalit. Vaalien yhteydessä huomattiin, että samalla kun eläkeikäisten määrä ja merkitys äänestäjäryhmänä oli selvästi kasvanut, heidän osuutensa niin ehdokkaista, kuin valituista kansanedustajistakin oli jäänyt suhteessa selvästi pienemmäksi. Näihin aikoihin aikaan havahduttiin myös väestörakenteen muutokseen: työkikäisen väestön vähenemiseen, ja ikääntyneen väestön kasvuun. (Helander 2001, 20.)

Toden teolla ikäihmisten saama kohtelu nousi Helanderin mukaan Suomessa puheenaiheeksi syksyllä 2000, kun kunnallisvaalien yhteydessä käyty julkinen keskustelu sivusi kunnallisen vanhustenhuollon laatua. Keskustelun seurauksena vanhusten asiat nousivat yhteiskunnalliseen päiväjärjestykseen laajemminkin. (Helander 2001, 12.) Tämä on tilanne myös syksyllä 2006: vanhustenhuollon epäkohdat pysyvät, joskin melko innottomasti, julkisen keskustelun aiheena. Vielä osin vallan kahvassa olevat suuret ikäluokat ovat oivaltaneet, että vanheneminen ja toisten avun varaan joutuminen odottavat lähivuosina myös heitä. Tiedotusvälineet reagoivat tähän kollektiiviseen hätään kertomalla, mikä suomalaisia vanhuudessa odottaa. Tutkimukseni tarkoitus on valottaa yhtälön journalistista puolta selvittämällä, millaisena maan suurin päivälehti suomalaisen vanhuuden yleisölle tarjoilee.

Työ on rakentunut siten, että luvussa 2 esittelen tutkimuskysymykset ja tutkimuksen taustan, ja perustelen tutkimusasetelman mielekkyyttä. Luvut 3 ja 4 hahmottavat työn laajempaa kontekstia: vanhuutta kulttuurisena ilmiönä, sekä suomalaisten tiedotusvälineiden toimintaympäristöä. Tarkoitukseni on kuvailla niitä yhteiskunnallisia raameja, joiden puitteissa tarkastelen Helsingin Sanomien uutistekstien suomalaista vanhuuskuvaa.

Luvussa 5 esittelen työn aineiston, ja pohdin Helsingin Sanomien asemaa suomalaisessa mediamaisemassa. Luvussa 6 esittelen tutkimusmetodini ja kerron, miten aineisto on analysoitu. Työni empiirinen osuus alkaa luvusta 7, jossa hahmotan aineistosta tekemäni määrällisen analyysin tuloksia. Luvuissa 8 ja 9 kerron tutkimukseni laadullisen analyysin tulokset. Luvussa 10 pohdin, mitä seurauksia tutkimuksesta saaduilla tuloksilla voisi olla, ja hahmotan tulosten merkittävyyttä.

2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

2.1 Tutkimuksen tausta ja perustelut

Vanhuuden esittämistä tiedotusvälineissä on toistaiseksi tutkittu Suomessa melko vähän (ks. mm. Vakimo 2001, 43; Halonen 2002, 2). Journalistisesti painottuvan vanhuustutkimuksen merkitys kuitenkin kasvaa sitä mukaa, kun Suomi ikääntyy. Maassamme tikittää niin sanottu ”eläkepommi”, joka laukeaa suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle seuraavan vuosikymmenen kuluessa. Suomi ei myöskään ole harmaantuessaan yksin: väestö vanhenee vauhdilla muissakin teollistuneissa länsimaissa. Joidenkin ennusteiden mukaan yksi neljästä teollisuusvaltion asukkaasta on yli 60-vuotias vuoteen 2025 mennessä (Parkkari 1996, 34). Tältä pohjalta on helppo ennustaa, että vanhuus on ilmiö, joka on tulevaisuudessa yhä enemmän esillä tiedotusvälineissä.

Suomalaisen vanhuuden kuvaa Helsingin Sanomien uutisissa on mielekästä tutkia myös siksi, että se paljastaa kansallisen kulttuurimme ja identiteettimme piirteitä. Kunelius (2001) on todennut, että sisäänpääsäännöt julkisuuden kynnyksellä muokkaavat sitä kuvaa, jonka kulttuuri itsestään jäsenilleen antaa (mt., 172). Vanhuus määrittyy toisin sanoen uutistekstien välityksellä siinä, mikä näkökulma vanhuudesta on milloinkin katsottu uutisoinnin arvoiseksi, merkitykselliseksi. Julkisuuden sisäänpääsääntöjä noudattamalla, ja vanhuuteen liittyviä ilmiöitä arvottamalla tiedotusvälineet kertovat yleisölle, että ”tämä on meidän kulttuurissamme vanhuksen paikka”.

Vakimon (2001) mukaan ikääntyneiden asemaa on tutkimuksissa perinteisesti käytetty eräänlaisena mittarina kulttuurin sivistyksen tai humanisuuden tasosta. Tutkimuksilla on haluttu osoittaa, kuinka menneisyydessä vanhuksia kohdeltiin huonommin, tai päinvastoin, paremmin kuin nykyisin. (Vakimo 2001, 300.) Helsingin Sanomien vanhuusuutisointia on tärkeä tutkia myös siksi, että se kertoo jotain yhteisistä arvoistamme. Sanomalehden valtakunnallisuus tukee yhteisyyden ajatusta: tavoittaahan Helsingin Sanomat yli miljoona lukijaa päivittäin. Näin ollen se vaikuttaa myös suomalaisten maailmankuvan, ja arvomaailman muodostumiseen.

Uutistekstien vanhuuskuvan tarkastelu paljastaa lisäksi median tapoja *politisoida* ikä. Iästä tehdään määräävä tekijä yksilön henkilökohtaisen liikkumatilan ja vaikutusmahdollisuuksien määrittelyssä. Vakimo (2001) on todennut iän poikkeavan ominaisuutena esimerkiksi sukupuolesta siten, että sukupuoli mielletään absoluuttiseksi: siihen ei voi vaikuttaa. Ikä sen sijaan ymmärretään pääosin suhteelliseksi. Tiedotusvälineet voivat Vakimon mukaan politisoida iän rakentamalla ja ylläpitämällä niille ominaisia ikäjärjestyksiä (Vakimo 2001, 164). Tiedotusvälineet nostavat yhteiselle asialistalle ”virallisen” määritelmän siitä, millainen käyttäytyminen on missäkin ikäjärjestyksessä sopivaa. Ikä muuttuu kategoriana jähmeäksi, ja kaventaa yksilön henkilökohtaista liikkumatilaa. Määritellesään yksilön tiettyyn ikäjärjestykseen kuuluvaksi media tulee samalla määritelleeksi hänen yhteiskunnallisen toimintakykynsä. Iän politisoinnin voi olettaa näkyvän erityisen selvästi vanhuutta käsittelevissä uutisteksteissä, sillä ikäihmiset ovat nuoruutta ihannoivassa kulttuurissamme (ks. luku 3.5) normista poikkeava ryhmä.

Tutkimuksen tavoitteena on Helsingin Sanomien uutisteksteihin nojautuen tuottaa mahdollisimman käytännönläheistä tietoa suomalaisen vanhuusjournalismin tilasta. Toivon, että tutkimuksen tuloksista olisi apua toimittajakollegoille heidän työssään, ja miksei myös journalistiikan koulutusta suunniteltaessa. Muistettakoon silti, että tutkimuskohteena on yksittäinen sanomalehti. Tulokset eivät ole yleistettävissä, mutta niiden avulla voi yhtä kaikki muodostaa jonkinlaisen käsityksen tavasta, jolla suomalainen vanhus mediateksteissä yhteiskuntaan asemoidaan.

2.2 Tutkimuskysymykset

Työni tutkimuskysymys kuuluu: millaisen kuvan Helsingin Sanomien uutistekstit rakentavat suomalaisesta vanhuudesta? Mahdollisimman väljästi rajattu tutkimuskysymys on mielestäni tässä työssä tarkoituksenmukainen, sillä aineisto on määrältään suppeahko. Laadulliseen kysymykseen vastaaminen on mahdollistanut sen, että mitään näkökulmia ei ole tarvinnut jättää ulkopuolelle tulkintoja tehtäessä. Oikeita ja vääriä tulkintoja ei ole ollut. Olen voinut lähestyä aineistoa avoimesti, yksinkertaisesti tarkastella, mitä Helsingin Sanomien uutisaineisto suomalaisesta vanhuudesta kertoo.

Suomalainen vanhuus valikoitui tutkimuskohteeksi kulttuurisen läheisyyden vuoksi. Mikäli olisin tutkinut Helsingin Sanomien vanhuusuutisointia ilman sinivalikoista rajausta, olisivat mukaan tulleet myös ulkomaita käsittelevät uutistekstit. Tämä olisi muuttanut tutkimuksen painopistettä. Todennäköisesti tutkimukseni olisi tuolloin keskittynyt suomalaisen ja ulkomaisen vanhuuden kuvan vertailuun, ja esittämisen tapojen syy-seuraussuhteiden pohdinta olisi jäänyt taka-alalle.

Tutkimustani on ohjannut myös joukko tarkentavia tutkimuskysymyksiä. Miten vanhukset asemoidaan uutisteksteissä yhteiskuntaan? Keitä teksteillä puhutellaan? Ketkä teksteissä pääsevät ääneen? Tarkentavien kysymysten lähtökohtana on ollut tutkimuksen metatase: median rooli demokratiassa oikean, oleellisen, ja tasapuolisen tiedon välittäjänä. Metatason tutkimuskysymys kiinnittyy siten median yhteiskunnalliseen funktioon, vallankäyttöön ja etiikkaan.

2.3 Tutkijan positio

Tapaani lähestyä tutkimuskohdetta ovat vaikuttaneet monet tekijät. Suhtaudun Helsingin Sanomiin kenties keskivertosuomalaista myönteisemmin, sillä lehti on ollut osa elämäni lapsuudesta asti. Länsi-Uudellamaalla syntyneenä, ja Helsingissä tätä nykyä asuvana en myöskään välttämättä tunnista teksteistä kovin herkästi lehden parjattua pääkaupunkiseutukeskeisyyttä. Tämä ei silti toivoakseni tarkoita sitä, että otteeni uutisteksteihin olisi ollut hampaatonta. Lukutapaani on ohjannut kriittisyyteen ainakin se tosiseikka, että toimittajana tunnen uutisgenren säännöt, ja tiedostan myös median roolin yhteiskunnassa.

Lukutapaani ovat vaikuttaneet myös henkilökohtaiset, perhesuhteisiin liittyvät tekijät. Ilman huolta isoisäni tulevaisuudesta ja hyvinvoinnista en alun perin olisi ylipäänsä kiinnostunut tutkimaan suomalaisen vanhuuden kuvaa valtakunnallisessa tiedotusvälineessä. Tutkimuksessani on siten järjen lisäksi mukana reilu ripaus tunnetta. Tämän olen kokenut pelkästään positiivisena asiana: se on ollut minulle ylimääräinen voimavara.

Työn teoreettista viitekehystä kannattelee ajatus kielenkäytöstä sosiaalisena toimintana. Tämän vuoksi on syytä korostaa diskurssintutkimuksesta tuttua ajatusta siitä, että tutkijana olen myös itse kulttuurinen toimija. Käytössäni ovat tietyt *tulkintaresurssit*. Suomalaisena, 31-vuotiaana naisena lähestyn tutkimuskohdetta omalla tavallani, oman kulttuurisen ympäristöni tuotteenä. (Ks. mm. Juhila 1999, 201.) Minut on muun muassa kasvatettu kunnioittamaan vanhempia ihmisiä. Tämä varmasti osaltaan vaikuttaa tapaani lähestyä vanhuusuutisointia.

Suhtaudun hyvin kriittisesti vanhusten tilanteeseen suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa. Näen hoitohenkilökunnan puutteen ja eläkkeiden pienuuden epäkohtina, jotka tulisi pikimmiten korjata. Olen pettynyt tapaan, jolla yhteiskuntamme huolehtii elämänsä ehtopuolelle ehtineistä. Myös medially olisi parannettavaa. Yleisesti ottaen vanhusten asioiden saama julkisuus ei mielestäni vastaa ikäihmisten elämänlaatua heikentävien epäkohtien suurta määrää.

En väitä osaavani kirjoittaa vanhuudesta Helsingin Sanomia paremmin, laajakatseisemmin tai moniäänisemmin. Tutkijana olen kuitenkin etuoikeutettu. Minulla on lupa ottaa lähitarkasteluun muiden kirjoittamia tekstejä, ja parantaa saatujen tulosten puitteissa jopa hieman maailmaa. Jos minun pitäisi tutkijana antaa itselleni jokin mieluisa määritelmä, se olisi *asianajajan positio* (Parker & Burman 1993; ks. Juhila 1999, 208). Toivon tällä työllä edes hieman saavani vaiennettujen ja marginalisoitujen vanhusten ääntä kuuluville.

3 MEDIAYMPÄRISTÖ

Tiedotusväline toimii aina tietynlaisessa mediaympäristössä, niin myös Helsingin Sanomat. Tässä työssä mediaympäristö -termillä tarkoitetaan niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat uutistekstin muotoon ja sisältöön. Laajemmassa mittakaavassa uutisteksteihin vaikuttaa muun muassa suomalainen journalistinen kulttuuri. Pienemmässä mittakaavassa tekstien olemukseen vaikuttavat muun muassa uutisgenren lainalaisuudet. Tässä luvussa hahmotan näitä työni kannalta olennaisia mediaympäristön piirteitä. Lisäksi pohdin median ja demokratian suhdetta. Arvioin lyhyesti myös taloudellisen kilpailun vaikutuksia toimitustyöhön.

3.1 Journalistien pelikenttä ja -säännöt

Journalistisen tekstin olemukseen vaikuttavat toimittajan työtä säätelevät ohjeet ja säännöt. Journalistin ohjeet velvoittavat toimittajan työskentelemään siten, että lopputulos kestää eettisen tarkastelun. Toimittajan tulee muun muassa välittää oikeaa ja oleellista tietoa (Journalistin ohjeet 2005). Ohjeet ovat toimittajien ammatillista itsesääntelyä. Niillä pyritään pitämään yllä journalismin arvostusta sekä yleisön luottamusta, joka julkisessa ammatissa on toiminta- ja kilpailukyvyn elinehto.

Toimittajan työtä säätelevät myös työnantajan, yksittäisen tiedotusvälineen, sisäinen kulttuuri sekä laajemmin yhteiskunnassa vallitseva journalistinen kulttuuri (mm. Berkowitz 1997, 169; McQuail 1995, 126). Journalistinen kulttuuri määrittelee sen, mitä on hyvä toimittajuus missäkin tapauksessa, ja mitä toimittajalta odotetaan ammatillisesti. Se on eräänlainen toimittajien oma tapakoodisto, joka antaa työnteolle raamit. Tämän päivän journalistista kulttuuria määrittää pitkälti joukkoviestinten välinen kilpailu, jossa jokainen viestin pyrkii kertomaan uutisen ensimmäisenä, ja vieläpä yleisön kannalta houkuttelevasti (Hadenius & Weibull 1999, 310, 339). Tämän vuoksi tehokkuus, nopea omaksumiskyky ja useiden eri alojen asiantuntijuus ovat hyvän toimittajan tunnusmerkkejä. On syytä pohtia, miten nopeuden ja muiden edelle ehtimisen vaatimus vaikuttaa eettisten pelisääntöjen noudattamiseen. Tai edelleen: miten se vaikuttaa hankalasti omaksuttavien aiheiden, kuten vanhuspolitiikan, uutisointiin.

3.2 Uutisgenren säännöt

Mediayleisö on tottunut luottamaan uutiseen. Uutinen mielletään objektiiviseksi, todenmukaiseksi selonteoksi ilmiöstä tai tapahtumasta (Pietilä 1995, 96). Uutistoimittajat edustavat sitä ammattiryhmää, joka Hemánuksen sanoin on ”tuomittu toimimaan sellaisen otaksuman varassa, että niin sanottua todellisuutta on” (Hemánus 1997, 8). Kommentillaan Hemánus kritisoi ajatusta, jonka mukaan todellisuus olisi sellaisenaan olemassa, ja jokin tapahtuma uutisen välityksellä aukottomasti toistettavissa. Tässä lähestytään ajatusta kielenkäytöstä sosiaalisena toimintana: uutisenkin todellisuus on aina kertojan näkökulmasta *rakentunutta*. En lähde tässä työssä ottamaan kantaa todellisuuden olemassaoloon. Työni kannalta merkityksellistä on, että ihmiset käyttävät journalistisia tekstejä ”ikkunana” todellisuuteen (Vakimo 2001, 168).

Uutisen lukemista ohjaa siis oletus, että se on mahdollisimman lähellä totuutta oleva esitys. Kuitenkin mediatekstit luovat todellisuudesta omia muunnelmiaan, jotka vaihtelevat tekstin tuottajien yhteiskunnallisen aseman ja päämäärien mukaan (mm. Fairclough 1997, 136; Pietilä 1995, 97). Helsingin Sanomien toimittajilta on lupa odottaa tasapuolista, asiapitoista ja monipuolista uutisointia. Onhan lehdellä vaalittavanaan maan laajimman levikin lisäksi journalistiset perinteet, jotka ulottuvat aina vuoteen 1889 saakka.

Uutista kirjoittaessaan toimittajat tulkitsevat tapahtumia tiettyjen sisään rakentuneiden mallien mukaan, ja pyrkivät välittämään näitä malleja edelleen yleisölle. Nämä samat mallit ohjaavat myös tapaa, jolla yleisö tulkitsee uutisia. (Mm. Fairclough 1997, 46; Pietilä 1995, 96.) Kumpikin osapuoli, sekä toimittaja että lukija, asettaa siis tiettyjä opittuja reunaehtoja uutisen muodolle. Uutisgenren säännöt sisäistänyt toimittaja tiedostaa, miten uutinen tulee kirjoittaa, ja miltä sen tulee näyttää. Lukija puolestaan sisäistää, miten uutinen tulee lukea. Näin ollen tapa, jolla lukija tulkitsee uutisen, poikkeaa huomattavasti esimerkiksi hänen tavastaan tulkita vaikkapa juorupalstan tekstiä.

Uutinen nojaa muita juttutyyppejä enemmän niin sanottuihin asiantuntijalähteisiin. Uutisiin haastatellaan pääsääntöisesti virallisten tahojen, kuten hallituksen, kuntien, tutkimuslaitosten ja poliisin edustajia. Tästä johtuen uutisen maailmankuva on helposti ”laitostunut”, ja kadunmiehen näkökulmasta katsottuna vaikeasti lähestyttävä. Fairclough toteaa virallisiin lähteisiin nojaamisen johtavan siihen, että uutinen uusintaa vallitsevan järjestelmän mukaista maailmankuvaa. Ääneen eivät pääse ”epäluotettaviksi” katsotut lähteet, kuten vallan marginaalissa toimivat ryhmät ja ääri liikkeet - eivätkä myöskään tavalliset kansalaiset. (Fairclough 1997, 69.) Viime vuosien kehitys on tosin tuonut ihmisläheisyyden myös uutisiin: kadunmiehen näkemys jostakin ilmiöstä on haluttu liittää juttuun ikään kuin asiantuntijan näkemystä täydentämään. Voidaan kuitenkin pohtia, missä määrin tämä on kadunmiehen todellista puhevaltaa, missä määrin toimituksen keino lisätä jutun kiinnostavuutta kadunmiehen silmissä.

Ennen uutiseksi pääsyä aiheen tai ilmiön on ylitettävä uutiskynnys: aihe on katsottava uutisoinnin arvoiseksi. Galtungin ja Rugen (1965) klassisen luettelon mukaan tapahtuman tai ilmiön uutisarvoon vaikuttavat toistuvuus, voimakkuus, yksiselitteisyys, kulttuurinen merkittävyys, odotettavuus, yllätyksellisyys, jatkuvuus, henkilöitävyys, negatiivisuus, tapahtuman kohteen kuuluminen eliittiin. Uutisarvoon voi Galtungin ja Rugen mukaan vaikuttaa myös niin sanottu ”päivän valikoima”, eli uutisrintamalla ei kyseisenä päivänä ole tapahtunut mitään kovin merkittävää. Tällöin uutiskynnys ylittyy myös sellaisen aiheen tai ilmiön kohdalla, joka vilkkaampana päivänä jäisi uutisoimatta. (Galtung & Ruge 1965; ks. Kune lius 2001, 171–172.)

Taloudellisen kilpailun on sanottu vaikuttavan uutiskriteereihin siten, että henkilöitävyys ja negatiivisuus korostuvat. Kilpailun seurauksena viihteelliset elementit valtaavat alaa myös asiajournalismissa. Pessimistisimpien näkemysten mukaan nykyinen mediajulkisuus antaa suhteettoman paljon tilaa tyhjänpäiväiselle ”hölynpölylle” (Aslama, Nieminen & Pantti 2005, 33). Journalismin viihteellistyessä huonot uutiset vievät tilaa hyviltä; näyttävät, äkilliset uutistapahtumat pitkäkestoisempaa seuraamista vaativilta aiheilta, ja mediaseksikkäät yksilöt yhteisöiltä (Curran 2000, 129).

Abstrakteista, laajoista ja periaatteellisista, yhteiskunnan tilaa koskevista keskusteluista tulee henkilöiden, esimerkiksi kahden poliitikon, välinen taistelu. Taistelua seurataan mediassa kuin jännittävää näytelmää, ja itse asia jää toissijaiseksi. (Sipola 1998, 93.) Taloudellinen kilpailu siis haittaa median tehtävää demokratian edistäjänä: julkinen keskustelu tyypistyy viihteelliseksi draamaksi. Sen sijaan, että media aktivoisi yhteiskunnalliseen debattiin, se turruttaa yleisön sirkushuveilla.

3.3 Media ja demokratia

Liberaalissa yhteiskuntateoriassa median tärkeimpänä tehtävänä pidetään ”vallan vahtikoirana” toimimista (mm. Curran 2000, 121; Kunelius 2001, 176–179). Tiedotusvälineiden tulee arvioida viranomaisten toiminnan tehokkuutta, ja poliitikkojen tekemien päätösten mielekkyyttä kansalaisten kannalta. Tällä tavoin media välittää äänestäjille tietoa poliittisten päättäjien toiminnasta. Tiedon perusteella vallanalaiset voivat edelleen käyttää omaa valtaansa: pohtia esimerkiksi valintojaan seuraavissa vaaleissa. Tätä demokratiaa edistävää median toimintaa haittaa Curranin mukaan kuitenkin taloudellinen kilpailu: osakkeenomistajilla saattaa tänä päivänä olla suurikin sanavalta omistamiensa medioiden sisältöihin (Curran 2000, 122).

Yhdysvaltalaisen mediatutkijan James Careyn mukaan joukkoviestinnän tärkein tehtävä demokratian toimivuuden kannalta on julkisen keskustelun ylläpitäminen. (Carey 1997; ks. Mörä & Salovaara-Moring & Valtonen 2004, 124). Joukkoviestimien agenda setting -tehtävä nousee merkittävään asemaan: päättäähän media, mistä julkisuudessa keskustellaan. Portinvartijaroolissaan media puolestaan päättää, ketkä julkisuudessa pääsevät ääneen. (Kunelius 2001, 127.) Demokraattisessa yhteiskunnassa kaikilla ryhmillä tulisi olla yhtäläinen kuuluvuus ja näkyvyys mediassa. Tämä mahdollistaa osallistumisen julkiseen keskusteluun, ja sitouttaa esimerkiksi kielelliset ja kulttuuriset vähemmistöt osaksi yhteiskuntaa. Aslaman, Niemisen ja Pantin (2005) mukaan vähemmistöjen viestinnällisten tarpeiden huomioiminen kuvastaa suomalaisen yhteiskunnan suhtautumista maan osakulttuureihin. Tähän vedoten tutkijat toteavatkin, että mielikuva Suomesta konsensukseen taipuvaisena kansakuntana on jo aika hylätty. (Mt., 45.)

Toimivassa demokratiassa erilaisilla yleisöillä tulisi olla mahdollisuus nähdä, kuulla ja lukea monitahoisia ja -arvoisia sisältöjä. Moniarvoiset sisällöt eivät puhuttele yleisöä ainoastaan kuluttajina ja viihtyjinä, vaan myös kansalaisina, ja ennen kaikkea *osallistujina*. (Aslama, Nieminen & Pantti 2005, 49.) Puhutellakseen yleisöä osallistujina mediasisällön tulisi tuntua läheiseltä, omaan elämänpiiriin kuuluvalta. Tässä tehtävässä media usein epäonnistuu.

Faircloughin (1989) mukaan ne ihmiset ja organisaatiot, joista media kertoo, ja joita se käyttää lähteinään, eivät edusta tasa-arvoisesti kaikkia sosiaalisia väestöryhmiä. Olisikin syytä muistaa silloin tällöin kysyä, niin itsestään selvältä kuin se vaikuttaakin: kenen perspektiivistä uutisia tehdään? (Fairclough 1989; ks. Niinistö 1997, 133.) Kysymykset vähemmistöistä, osallistumisesta ja mediasisältöjen läheisyydestä ovat työni kannalta oleellisia, sillä vanhukset voi nähdä mediassa syrjään jäävänä osakulttuurina, jolla ei ole täysipainoista mahdollisuutta osallistua julkiseen keskusteluun. Tätä ajatusta esittelen tarkemmin luvussa 4.4.

Median keskittyneen omistajuuden voi myös nähdä uhkana demokratialle. Julkisen keskustelun areenalla liikkuu sen seurauksena vain tiettyä ideologiaa edustavia ajatuksia, ja soraäänit jäävät kuulumatta. Pienillä, yhteiskunnan laitamille jääneillä toimijoilla ei ole taloudellisia resursseja perustaa omaa tiedotusvälinettä, sillä se vaatii huomattavan alkupääoman. Curranin mukaan median perustamisen kalleus onkin eräs nykyaikaisen sensuurin tehokkaimmista muodoista (Curran 2000, 128). Markkinatalouden vaikutus näkyy myös sisältöjen ohjautumisena. Sisällöt tuotetaan voiton maksimointitarkoituksessa sille väestön enemmistölle, jolla on eniten rahaa käytettävissään. Mediakentän markkinademokratiassa yksilöillä ei siis ole yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta. (Aslama, Nieminen & Pantti 2005, 50; Curran 2000, 132.)

3.4 Journalismin viihteellistymisen seurauksia

Kovenevan taloudellisen kilpailun on todettu lisäävän viihteellisten medioiden määrää ja viihteellistävän ”vakavia” asiasisältöjä. Kevyet sisällöt myyvät, siksi niitä suositaan. Pelkona tämänkaltaisessa kehityksessä on mediasisältöjen yhdenmukaistuminen, kun asiajournalismi alkaa lainata aiheita ja käsittelytapoja viihdemaailmasta. (Aslama, Nieminen & Pantti 2005, 49.)

Kuuluisuuksien intiimejä suhteita pidetään uutisarvoltaan painavampina, kuin vaikkapa merkittäviä yhteiskunnallisia kysymyksiä. Pessimistisimpien arvioiden mukaan henkilöiden ympärillä pyörivä uutisointi on jopa tappamassa laatujournalismin. (Aslama, Nieminen & Pantti 2005, 33.) Uhan voisi yhdellä tapaa pukea sanoiksi toteamalla, että journalismi on yhä enemmän siirtymässä julkisen piiristä kodin ja yksityisen piiriin. Tiedonvälitystehtävän ja demokratian kannalta tämä on tuhoisaa sikäli, että yhteiskunnallisesti merkittävät asiat tapahtuvat poikkeuksetta juuri julkisen piirissä.

Habermasin (2004) mukaan tiedotusvälineet ovat lakanneet olemasta politiikan julkinen areena, joka tarjoaa tilaisuuden rationaaliselle keskustelulle ja väittelylle. Yleisöjä puhutellaan pikemminkin viihteen kuluttajina kuin kansalaisina. (Mt., 312–319.) Kuluttajuudesta onkin tullut halutun mediayleisön tunnusmerkki. Vanhukset eivät pienten eläkkeidensä kanssa ole houkuttelevaa yleisöä, vaan kuninkuuden vie valtaväestö: nuoret ja aktiivisessa työiässä olevat. Toisaalta kuluttajuuden merkitystä korostaa myös viimeaikainen kehitys kohdistaa mediasisältöjä vielä aktiivisessa iässä oleville eläkeläisille. Tästä ovat esimerkkeinä lehtikentän tulokas, ”aikuisille naisille” suunnattu Sara-lehti, sekä jo pidempään ilmestynyt ET -lehti.

Journalististen sisältöjen keveneminen ja helpottuminen ovat yleismaailmallisia ilmiöitä. Perinteinen kysymys mediasisältöjä arvioitaessa on ollut, kertooko media siitä, mistä yleisö on kiinnostunut, vai kiinnostuuko yleisö siitä, mistä media kertoo. Eli saako yleisö lopulta mitä se haluaa? (ks. Kunelius 2001, 88.) McQuailin (1995) mukaan ei ole median vika, että politiikka ja maailman tapahtumat eivät enää ole yleisön silmissä houkuttelevaa mediasisältöä (McQuail 1995, 308). Asiasisältöjen keveneminen ja viihteellistyminen ovat McQuailin mielestä siis reaktio siihen, minkä on todettu journalismin markkinoilla käyvän kaupaksi.

Ajatukseen yhtyy myös Pietilä (1995) toteamalla, että joukkoviestimet saavat parhainta vastakaikua yleisöltä nimenomaan suosimalla *arkiajattelua*, ja käyttämällä arkiajattelulle tyypillistä kieltä (mt., 38). Tällä Pietilä tarkoittaa nähdäkseni asioiden yksinkertaistamista ja helpottamista, eräänlaista valmiiksi pureskelua. Pietilä moittii arkiajattelua siitä, että se esittää yhteiskunnan sellaisena kuin se käytännössä on.

Esittämättä jää tuolloin, millainen yhteiskunta *voisi*, tai millainen sen *pitäisi* olla. Arkiajattelussa yhteiskunnan instituutioita ja vallitsevaa asiaintilaa pidetään itsestään selvinä sellaisina, mitä ne näyttäisivätkin olevan (Pietilä 1995, 35–38). Asioita ei toisin sanoen lähdetä kyseenalaistamaan, vaan ne otetaan annettuina.

Arkiajattelu, yksinkertaistaminen ja henkilökeskeinen uutisointi voivat saada yleisön lyömään ”hanskat tiskiin” pitkäjänteisyyttä vaativien yhteiskunnallisten ilmiöiden kanssa. Yleisö asemoidaan passiiviseksi sivustaseuraajaksi, ja sille välitetään viesti: ”Asia nyt vain on näin, minkäs teet.” McQuail on todennut, että henkilökeskeiset sisällöt heikentävät yleisön halukkuutta, ja jopa kykyä reagoida todellisiin ongelmiin (McQuail 1995, 216). Samoilla linjoilla on Sipola, jonka mukaan nykyuutisen olemukseen kuuluu informoinnin lisäksi herättää tunteita puolesta ja vastaan (Sipola 1998, 91). Yleisöä aktivoidaan siis pikemminkin tunteen, kuin järjen tasolla. Työkalut asiakysymysten käsittelemiseen jäävät tarjoamatta, kun mediasisältöjen pääasiallinen tarkoitus on viihdyttää.

3.5 Nuorentunut me-yhteisö ja odotusyleisö

John Hartleyn (1998) mukaan jälkimodernissa mediassa ikä on politisoitunut uudella tavalla siten, että media rakentaa uutta, nuorentunutta me-yhteisöä. Journalismin kuviteltu yleisö on selvästi nuorentunut. Mediasisältöjä ei silti konkreettisesti suunnata nuorille ihmisille, vaan nuorentavia sisältöjä rakennetaan nuoruutta representoivilla teksteillä ja hahmoilla, esimerkiksi elämäntyylillä. Tämä johtuu Hartleyn mukaan tiedonvälitystehtävän rinnalle nousseesta kommunikatiivisuuden vaatimuksesta: tekstit on rakennettava mahdollisimman houkutteleviksi nuorentamalla näkyvää tekstiä ja kuvitteellista lukijaa. (Hartley 1998, 61.)

Fairclough (1997) tarjoaa yhden selityksen odotusyleisöjen synnylle. Välittömän palautteen puuttuessa tekstien tuottajat rakentavat Faircloughin mukaan oletettuja ”ideaaliyleisöjä”, osin yleisöpalautteen pohjalta, osin oman kokemuksensa perusteella. Mikäli toimittajan ja yleisön välinen kulttuurinen etäisyys on suuri, syntyy helposti tilanne, jossa toimittaja kallistuu noudattamaan kulttuurista dominanssia. (Fairclough 1997, 57–58.)

Fairclough on siis sitä mieltä, että nuorentuneen me-yhteisön taustalla on nuoruuden ja nuorekkuuden kulttuurinen dominointi. Epävarmassa tilanteessa toimittajan on helpompi kallistua yleisesti hyväksytyyn, nuorentavan puhettavan suuntaan, kuin käyttää esimerkiksi pysyvyyttä ja elämäkokemusta edustavia puhetapoja.

Hartleyta ja Faircloughia mukailleen voi todeta, että nuoruuden ihannointi on pesiytynyt ilmeisen pysyväksi osaksi journalistista kulttuuria. Nuorentavat mediasisällöt houkuttelevat yleisöä kaikista ikäluokista, sillä ne tarjoavat samastumisen kohteeksi imartelevan, dynaamisen roolimallin. Samaan tarpeeseen vastaa myös yhdenikäisyyden kulttuuri, joka esittää jo varttuneeseen ikään ehtineet jotakuinkin ikinuorina. Yhdenikäisyyden kulttuuria käsittelem tarkemmin luvussa 3.6.

Eriksen (2003) väittää, että nuoruudelle ominaisesta muutosherkkyydestä ja levottomuudesta on tullut jopa yhteiskuntamme kantava voima (mt., 192). Ajatus median nuorentuneesta me-yhteisöstä tukee tätä näkemystä. Julkisen palvelun median pitäisi toimia kaikkien ikäryhmien tiedonvälittäjänä, mutta sen sijaan se keskittyy nuorekkaaseen, tai nuorentuneeseen odotusyleisöön. Tällainen yleisö on paitsi levotonta, myös ailahtelevaista, ja median kulutukseen pakkomielleisesti suhtautuvaa (Frith 2000, 203). Pitkään ikään ja elämäkokemukseen liitettävät ominaisuudet, kuten pysyvyys ja hitaus, ovat siten epämuodikkaita ja ei-toivottuja. Tätä taustaa vasten on helppo nähdä myös journalismin viihteellistymisen juontavan ainakin osittain juurensa nuoruutta ihannoivasta kulttuurista. Parhaiten myyvät sisällöt ovat nuorekkaita: pinnallisia, kevyitä ja viihdyttäviä.

Entä mitä seurauksia median odotusyleisön nuorennusleikkauksella on ikäihmisten kannalta? Halosen mukaan ainakin se, että nuorentavien tai nuorentuneiden puhetapojen käyttö mediayhteisön rakennusaineena merkitsee väistämättä ei-nuorten *toisten* syntymistä (Halonen 2002, 5). Ikäihmisistä tulee siten ei-normaaleja, ei-norminmukaisia, jollakin tavalla outoja. Suomen väestön ikärakenteessa käynnistyneen muutoksen huomioon ottaen tämä ei ole kestävä kehitystä.

3.6 Yhdenikäisyyden kulttuuri

Elämäkulun on sanottu muotoutuvan uudelleen jälkimodernissa yhteiskunnassa. Ikäkysymyksen kannalta tämä on merkinnyt *yhdenikäisyyden kulttuurin* leviämistä. Se, mikä kussakin elämänvaiheessa on norminmukaista, määritellään nyt eri tavalla. Vanhan ihmisen leiman lyömistä pyritään siirtämään yhä myöhäisempään vaiheeseen elämässä. Kronologisen iän merkitys ylipäänsä vähenee, ja yksilön identiteetti rakentuu selvemmin hänen valitsemansa elämäntyylin, kulutustottumusten ja harrastusten varaan (Kangas & Nikander 1999, 29).

Pyrkimys käyttäytyä yhdenikäisyyden kulttuurin sääntöjen mukaisesti merkitsee Halosen (2001) mukaan useimmiten ikääntymisen peittelemistä, ja sen tabuistamista. Vanha ihminen on ikään kuin ”muukalainen meissä”, jota pitää pyrkiä hallitsemaan. (Mt., 3–5.) Mediasisällöissä yksilöt mahdutetaan samaan nuorekkuuden muottiin, olivatpa he kronologiselta iältään nuoria tai vanhoja. Nuori tai nuorekas yksilö edustaa luonnollistettua ikää, jota vasten iäkkäämpien yksilöiden ominaisuuksia verrataan. Yhdenikäisyyden normi näkyy Halosen mukaan erityisesti uutis- ja asiajournalismissa, jolle on ominaista yksilön iän häivyttäminen (Halonen 2001, 5).

Yhdenikäisyyden kulttuuriin soviittautuminen edellyttää mediakelpoisuutta vanhuutta lähestyviltä ikäluokilta. Mediakelpoisuudesta on osoituksena muun muassa Mestarien (Pepe Willberg, Pave Maijanen, Hector, Kirka) tapaisten, pitkälle keski-ikäistyneiden idolien näkyvyys mediassa. Mestarien menestyksestä ja mieskunnosta kertoessaan media reagoi suurten ikäluokkien identiteettikriisiin ja vanhenemisen pelkoon. (Halonen 2001, 10.) Media toimii eräänlaisena kollektiivisena terapeutina varttuneille, se saa nuorekkuuden vaatimusten kanssa painivan yleisön tuntemaan olonsa turvalliseksi. Niin kauan kuin ikätoveri Hector vetää nahkahousut jalkaansa, pysyy loitolla tuo ihmiselon viimeinen rajapyykki: vanhuus.

4 VANHUUS

Vanhuus ei ole muodissa. Se mielletään pikemminkin sairaudeksi ja onnettomuudeksi, jota itse kunkin tulee viimeiseen asti vältellä. Apuvälineitä taistoon tarjoavat auliisti muun muassa kosmetiikkateollisuus, plastiikkakirurgia ja lääketiede - korvausta vastaan, luonnollisesti. Kangas ja Nikander toteavat, että ulkonäkökeskeisen ja nuoruutta ihannoivan kulttuurin aikoina ikääntyvän ihmisen suurin pelko ei enää ole kuolema, vaan vanheneminen itsessään. Vanhuuden merkitys kuoleman lähestymisen enteenä on muuttunut. Monelle jo itse vanheneminen merkitsee kaiken loppumista. (Kangas & Nikander 1999, 10–11.)

4.1 Herää, Suomi! Sinä vanhenet.

Suomi vanhenee EU-maista nopeimmin. Ikääntyneen väestön lisäys on Suomessa lähes kymmenen prosentin luokkaa vuoteen 2020 mennessä. Ikääntyvien osuuden kasvun ennustetaan olevan meillä yli kaksinkertainen esimerkiksi Ruotsiin ja Tanskaan verrattuna. (Helander 2001, 35–36.) Väestön vanheneminen johtuu pääasiassa väestönkasvun hidastumisesta ja keskimääräisen eliniän noususta. Yli 65-vuotiaiden määrän kasvu tulee olemaan Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan erityisen voimakasta 2010-luvulla. Nopea kasvu jatkuu aina 2030-luvulle saakka, jolloin yli 65-vuotiaita ennustetaan olevan 1,2 miljoonaa, eli neljäsosa väestöstä. (Raassina 1994, 31.)

Yhteiskunnalle väestön ikääntyminen merkitsee hoitokulujen lisääntymistä. Eläkepommei -sanalla on viitattu pelkoon, että työikäinen väestö ei kykene maksamaan suurten ikäluokkien eläkkeitä, eikä heidän tarvitsemiaan hoivapalveluita. Keski-ikäisiä suomalaisia huolestuttaa omassa tulevaisuudessaan myös terveydenhuollon laadun heikkeneminen, muun muassa krooninen pula ammattitaitoisesta hoitohenkilökunnasta. Ehkä kasvava elinikä merkitseeikin pidempään jatkuvan toimintakykyisyyden sijasta aiempaa enemmän raihnaisia elinvuosia? (Raassina 1994, 71.)

4.2 Kuka on vanha?

Vanhuuden käsite on kokenut mullistuksen viimeisten vuosikymmenien aikana. Muutosta ovat vauhdittaneet pidentynyt elinikä, ja nuoruutta ihannoivan asenneilmaston vahvistuminen. Vanhuuteen suhtautuminen on muuttunut sekä ikäihmisten itsensä, että muun väestön keskuudessa. Monet tämän päivän ikäihmisistä etäännyttävät itsensä vanhenemisestä. Vakimo on esittänyt syyksi negatiivista vanhuusdiskurssia, eli vanhenemisen esittämistä ryppäänä erilaisia kielteisiä ominaisuuksia (Vakimo 2001, 69). Myös Vaarama ja Hurskainen (1993) ovat huomanneet, että vastikään vanhuuseläkkeelle jääneet, tai vielä 75 vuotta täyttäneetkään eivät mielellään ajattele itseään vanhoina (mt., 10).

Ketä sitten voidaan pitää vanhana? Tilastollinen määritelmä noudattaa yhä vanhuuseläkkeen alkamisikä: sen mukaan 65-vuotias on vanha. Parkkari kuitenkin tyrmää tämän määritelmän: sille ei hänen mukaansa ole perusteita eliniän pitenemisen ja eläkeläisten parantuneen toimintakyvyn vuoksi (Parkkari 1996, 34–35). Raassina puolestaan määrittelee vanhukseksi ihmisen, joka on ikääntymiseen liittyvän toimintakyvyn heikkenemisen vuoksi jatkuvasti toisen ihmisen avun tarpeessa (Raassina 1994, 7–8). Tällöin vanhuus sijoittuisi pääsääntöisesti 75–80 ikävuoden välille, ja alkaisi vasta niin sanotussa *neljännessä iässä*, josta tarkemmin seuraavassa.

Eräs tapa lähestyä vanhenemistä on käyttää brittiläisen historioitsijan, Peter Laslettin, neliosaista jaotelmaa, joka perustuu fyysisen iän lisäksi yksilön elämäntilanteeseen. Kaksi ensimmäistä vaihetta, *ensimmäinen* ja *toinen ikä*, jaotelman mukaan kuluvat nuoruusvuosiin ja aktiiviseen työikään. *Kolmas* ja *neljäs ikä* ovat vanhuuden vuosia. Laslettin mukaan kolmannella iällä viitataan itsensä toteuttamisen ja elämäntavoitteiden saavuttamisen aikaan. Jälkimoderneissa yhteiskunnissa kolmas ikä sijoittuu eläkeikään, noin 60 ikävuodesta ylöspäin. Neljäs ikä viittaa lopullisen riippuvaisuuden, heikentymisen ja kuoleman läheisyyden värittämään elämänvaiheeseen. Se, missä fyysisessä iässä ihminen elää neljättä ikäänsä, on luonnollisesti hyvin yksilöllistä. (Laslett 1987; ks. Vakimo 2001, 68.)

Kolmas ja neljäs ikä ovat käytössä olevia termejä myös Yhdistyneiden kansakuntien kansainvälisissä asiakirjoissa. Niissä neljäs ikä (*the fourth age*) viittaa yli 80-vuotiaisiin henkilöihin. (Parkkari 1996, 34.)

Lopulta on kuitenkin todettava, että vanhuudelle ei ole olemassa tyhjentävää määritelmää, sillä ikä on monimutkainen, sosiaalisesti rakentunut määre. Ikä-käsitteen monimutkaisuutta kuvastavat sen monet eri aspektit. Yksilötasolla voidaan erotella ihmisen *kronologinen ikä* (ikä vuosissa), *biologinen ikä* (toimintojen taso verrattuna nuoriin ikäluokkiin), *toiminnallinen ikä* (kyky selviytyä omassa ympäristössä), *psykologinen ikä* (psykologisten kykyjen taso) sekä *sosiaalinen ikä* (mm. yksilön henkinen kypsyys ja ikäroolit). (Ruth & Heikkinen 1983, 19–20.)

Ihminen voi vanheta monella eri tavalla. Myös tiedotusvälineissä vanhuuden voi kuvata monelta eri kannalta. On syytä muistaa, että samalla kun ihminen määritellään vanhaksi, häneen kohdistetaan tiettyjä ikänormin mukaisia odotuksia. Vaikka yhdenikäisyyden kulttuuri onkin aiheuttanut sen, että vanhaksi leimaamista pyritään siirtämään mahdollisimman myöhäiseen vaiheeseen, ei itse vanhuuden *normi* ole poistunut käytöstä. De Beauvoir on todennut, että vanhojen ihmisten halutaan sopeutuvan siihen kuvaan, jonka yhteiskunta heistä antaa. Vanhukset pannaan muun muassa pukeutumaan sopivalla tavalla, heidän pitää käyttäytyä säädyllisesti ja noudattaa heille määrättyjä ulkoisia muotoja. (de Beauvoir 1992, 136–137.)

4.3 Vanhukset jälkimodernin yhteiskunnan laidalla

Toisen maailmansodan jälkeen Suomi kaupungistui nopeasti, kun teollisuus syrjäytti maanviljelyn pääelinkeinona. Tämän seurauksena perheiden rakenne muuttui: enää ei samassa taloudessa asunut kolmea sukupolvea yhdessä. Vanhukset jäivät autioituvien maalaiskyläin, kun nuoremmat sukupolvet muuttivat työn perässä kaupunkiin. (Ruth & Heikkinen 1983, 55–57.) Sittenkin ikääntyneet ovat itsekkin siirtyneet kaupunkiin asumaan, ja suomalainen yhteiskunta siirtynyt jälkiteollisesta jälkimoderniin aikaan. Palveluelinkeinot ovat muodostuneet merkittäviksi maamme taloudellisen kasvun kannalta, ja kansalaisten tehtäväksi on tullut osallistua talouskasvuun kuluttamalla.

De Beauvoirin (1992) mukaan aktiiviset aikuiset tunnistavat vanhuksissa taloudellisen hyötymisen mahdollisuuden. Varakkaille ikäihmisille perustetaan yhä enemmän klinikoita, lepokoteja ja muita laitoksia, joissa heillä ”maksatetaan mukavuuksia ja hoitoja”. (de Beauvoir 1992, 136–137.) Hyväosaisen vanhuksen ainoa hyödyllinen tehtävä yhteiskunnassamme näyttäisi olevan kuluttaminen, eli palveluiden ja hyödykkeiden ostaminen työikäiseltä väestöltä. Samoilla linjoilla on Stakesin ylitarkastaja Annikki Korhonen. Hän ihmettelee, kuinka on mahdollista, että ikäihmisiä ei arvosteta, vaikka ”juuri vanhuksilla on aikaa ja rahaa tehdä ostopäätöksiä”. (Stakesin www-sivut.) Vanhusten ihmisarvon määrittäminen kulutuspotentiaalin perusteella hyväksytään näin ollen myös vanhuspolitiikan suuntaviivoja vetävien viranomaisten parissa.

Helander (2001) sanoo ikäihmisten kärsivän tänä päivänä vakavasta arvostuksen puutteesta. Tähän monttuun he ovat Helanderin mukaan tipahtaneet suoraan huipulta. sillä vielä jokin vuosikymmen sitten ikääntyneet nauttivat arvostusta yhteiskunnan johtajina. (Mt., 16.) Tämä kertoo yhteiskunnassa vallitsevien arvojen syvällisestä muutoksesta. Arvomuutos johtuu osin rakenteellisesta muutoksesta: perheiden hajaantumisen seurauksena suvun iäkkäät ovat jääneet yhteisössä syrjään. Luonnollinen side eri sukupolvien välillä on katkennut, eikä nuoria enää kasvateta kunnioittamaan suvun vanhimpia. Tämän voi nähdä Eriksenin tapaan juurettomuutena: kulttuuri, joka ei arvosta kypsyyttä ja pitkää ikää, ei ole kiinnostunut omasta alkuperästään. Näin ollen se ei myöskään tiedä, minne se on menossa. (Eriksen 2003, 191.)

Negatiivisella vanhuskäsityksellä on myös konkreettisia, yhteiskunnallisia seurauksia. Se saa vanhenevan väestön näyttämään pelkältä kustannusrasitteelta, ja kasvattaa sukupolvien välistä kuilua. Uhkakuvissa vanhukset asetetaan vastakkain nuorempien sukupolvien kanssa, kilpailemaan samoista rahoista. (Vaarama & Hurskainen 1993, 59.) Negatiivisen vanhuskäsityksen seurauksena yli 65-vuotiaat nähdään virheellisesti yhdenmukaisena ryhmänä, jonka selviytyminen riippuu erityispalveluista, erityistoiminnasta ja erityistuesta. Tämän virheellisen uhkakuvan todennäköisyys kasvaa entisestään, mikäli maan taloudellinen tilanne heikkenee. (Raassina 1994, 160–161.)

Vanhukset voidaan kuitenkin nähdä myös positiivisessa valossa, yhteiskunnan voimavarana. On esitetty, että tulevaisuuden vanhukset ottavat aktiivisen roolin politiikassa, vapaaehtoistyössä, ja muussa yhteiskunnallisessa toiminnassa. Työelämässä ikäihmisten elämäkokemuksen on kaavailtu nousevan uuteen arvoon: heidät nähdään oman alansa asiantuntijoina, jotka palvelevat elinkeinoelämää vielä eläkkeelle jäämisen jälkeenkin. Positiiviseen vanhuskäsitteeseen kuuluu myös se, että muu väestö hyväksyy vanhuksen oikeuden vetäytyä kokonaan syrjään toimeliaisuudesta. Ikäihmisille tulisi antaa mahdollisuus arvioida elämänsä ja sen kokonaisuutta vanhuuden rauhassa. (Raassina 1994, 29, 79–82; Lanér & Sihvola 1990, 159–161.)

4.4 Vanhus ja media

Halosen mukaan ikääntymisestä on tullut marginaali-ilmiö, joka lakkaa kiinnostamasta valtavirtajournalismia välittömästi, jollei sitä ole sopivalla tavalla ”paketoitu” (Halonen 2002, 5). Eräs tapa lisätä kiinnostavuutta on lisätä mediasisällön dramaattisuutta. Vanhuusuutisoinnin kohdalla draamaa rakennetaan usein kuvaamalla vanheneminen uhkana muulle väestölle. Vakimo (2001) on huomannut, että vanhuuden uhkaa tuotetaan metaforisella kielellä. Tähän keinoon toimittajat turvautuvat ilmaistakseen asiansa ytimekkäästi. Teksteissä puhutaan *elintasoeläkeläisistä, eläkepommista* ja senioreiden *väestöräjähdyksestä*. Vanhat ihmiset uhkaavat suomalaista yhteiskuntaa taloudellisten seikkojen lisäksi muistuttamalla sairauden, ja toisista riippuvaisuuden olemassaolosta. (Vakimo 2001, 170–171.)

Ikäihmisten riippuvaisuus toisista näkyy myös julkisuuteen pääsyssä. Vanhukset eivät useinkaan pääse itse vaikuttamaan heistä kertoviin mediasisältöihin, vaan ovat siinä työikäisen väestön varassa. Tässä mielessä vanhuuden esittäminen mediassa vastaa Aslaman, Niemisen ja Pantin (2005, 45–49) määrittelemää *vähemmistön* representaatiota (ks. luku 3.2). Vaikka ikäihmisiä on määrällisesti paljon, heidän puhevaltansa on vähäinen. Vain hieman kärjistäen vanhukset voidaankin nimetä mediasta syrjäytyneeksi osakulttuuriksi.

Helander kritisoi julkista keskustelua ikäihmisten vallan käytön toppuuttelusta. Syyksi toppuutteluun on julkisuudessa esitetty sitä, että poliittiset ratkaisut koskevat tulevaisuutta: siis aikaa, joka ikääntyneille ei ole enää olemassa. Käytännössä tämä kuitenkin jättää ikäihmiset ulkopuolelle muiden kuin omien asioidensa päätöksenteosta. Helanderin mukaan ajatus on äänioikeuden yhtäläisyyden ja kansanvallan kannalta kestävä. (Helander 2001, 13–14.)

Passiivisuuden vastapainoksi media esittää ikäihmiset ajoittain myös aktiivisina yhteiskunnallisina toimijoina. Tämän esitystavan mukaan ihmisistä tulee vanhetessaan kokeneita ja viisaita. Korostetaan vapautumista, omien voimavarojen löytymistä ja sitä, että aktiivisuus jatkuu yhä pidemmälle vanhuuteen. (Kangas & Nikander 1999, 10.) Tiedotusvälineet nostavat esiin erikoistapauksia, eräänlaisia ”ikäsankareita”. Näissä esityksissä vanha ihminen saa kuitenkin harvoin olla aidosti vanha. Esitykset ovat vain yksi oire yhdenikäisyyden kulttuurista: media nostaa nuorekkaat ikäsankarit malliksi muille ikääntyneille.

Myönteisen vanhuskäsityksen yhteydessä paljastuu myös ikäesitysten vahva sukupuolisidonnaisuus: iän tulkitseminen resurssina ja kokemuksena on mediassa pääsääntöisesti miehiin liitettävä piirre. Halosen (2001) mukaan vanheneva mies nähdään helpommin työkykyisenä, kuin vastaavassa iässä oleva nainen. Ikääntyvät naiset voivat toki myös saavuttaa mediateksteissä uskottavuutta, kuten on käynyt television uutisankkureille Eva Polttilalle ja Leena Kaskelalle. Ikääntyminen siirtää naisen pois miehisen katseen alta, jolloin naisen sanoma näyttäisi saavan mediassa enemmän näkyvyyttä. Halosen mukaan ikääntyminen voisikin merkitä naiselle mahdollisuutta saada uutta yhteiskunnallista merkittävyyttä, kun fyysisen olemuksen sijaan huomio kiinnittyy siihen, mitä nainen ajattelee. (Halonen 2001, 9.)

Tämän positiivisen näkemyksen kohdalla on syytä pitää jalat maassa ja muistaa, että Halonen puhuu ilmeisesti toisen iän loppuvaiheessa olevista naisista, jotka vielä ovat työelämässä mukana. Kolmanteen ja neljänteen ikään ehdittyään nainen on useimmiten jälleen syrjässä taloudellisen, poliittisen ja kulttuurisen elämän keskuksesta (Vakimo 2001, 45).

4.5 Vanhusten ihmisoikeudet ja vanhenemisen etiikka

Yhdistyneet kansakunnat on vahvistanut vanhusten oikeuksia koskevat periaatteet, joita jäsenvaltiot ovat sitoutuneet noudattamaan. Nämä vuonna 1991 voimaan tulleet periaatteet muodostavat vanhuspolitiikan eettisen perustan YK:n jäsenvaltioissa. Periaatelauselman mukaiset vanhusten oikeudet ovat:

- *riippumattomuus* (oikeus riittävään toimeentuloon, asuntoon, itsensä kehittämiseen)
- *osallisuus* (oikeus osallistua omaa hyvinvointiaan koskevaan päätöksentekoon)
- *hoiva* (oikeus inhimilliseen hoitoympäristöön ja sosiaalipalveluihin)
- *itsensä toteuttaminen* (oikeus hyödyntää yhteiskunnan kulttuurisia resursseja)
- *koskemattomuus* (oikeus elää arvokkaasti, turvallisesti ja tasa-arvoisena).

(Vaarama & Hurskainen 1993, 6–7.)

Yhdistyneet kansakunnat nimesi vuoden 1999 kansainväliseksi ikäihmisten vuodeksi. Keskeiseksi tavoitteeksi asetettiin tuolloin ikäihmisten arvostuksen ja arvon kohottaminen. Teema vuotta valmistelleessa raportissa pääsihteeri Kofi Annan viittasi muun muassa median ennakkoluuloiseen asennoitumiseen vanhoja ihmisiä kohtaan. (Helander 2001, 16–53.) Vanhuuden mediarepresentaatioiden merkitys on näin ollen tunnustettu myös arvovaltaisessa maailmanjärjestössä.

Entä miten vanhuutta voi mediateksteissä lähestyä eettisesti? Eräs ohjeistus vanhuuden moniääniseen esittämiseen löytyy Suomen vanhuspoliittisen tavoite- ja strategiatoimikunnan mietinnöstä vuodelta 1996. Siinä modernille vanhenemiselle määritellään kuusi piirrettä, jotka huomioimalla vanhuuden esittäminen voisi olla moniäänisempää.

1. Vanhenemisellä on biologinen, psyykinen, sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus. Biologinen vanheneminen ei välttämättä merkitse psyykkistä ja sosiaalista vanhenemista.

2. Vanhenemisella on geneettinen perusta, mutta ihminen vaikuttaa omaan vanhenemiseensa elämäntyyllillään, asenteillaan ja motivaatiollaan.
3. Vanheneminen on yksilöllistä: se ei muuta ihmisiä samanlaisiksi, ja ihmiset kokevat vanhenemisen eri tavoin.
4. Vanheneminen ja sen merkitys on erilaista eri oloissa, eri aikoina ja erilaisessa yhteiskunnallisessa asemassa oleville naisille ja miehille.
5. Vanhuus on luonnollinen ja arvokas osa elämää kuten lapsuus, nuoruus ja keski-ikä. Jokaiseen elämänvaiheeseen sisältyy niin kehittymistä kuin luopumistakin, mahdollisuuksia ja rajoituksia, annettavaa ja saatavaa, oikeuksia, mutta myös velvollisuuksia.
6. Yhteiskunta koostuu eri-ikäisistä ihmisistä, joiden tulee voida iästä riippumatta osallistua voimavarojensa mukaan yhteiskunnan normaaliin elämään.

(Parkkari 1996, 35–36.)

Näiden vanhuuden aspektien sisäistäminen auttaisi suhtautumaan vanhenemiseen ja vanhuksiin luontevammin. Kun vanhuus koettaisiin läheisemmäksi, kiusaus rakentaa mediateksteihin erotteluja ikäihmisten ja nuorten välille todennäköisesti vähenisi. Erityisen tärkeä olisi muistaa, että vanheneminen ei muuta ihmisiä samankaltaisiksi, vaan se on aina yksilöllinen kokemus.

5 HELSINGIN SANOMAT SUOMALAISESSA MEDIAMAISEMASSA

Kiinnostukseni Helsingin Sanomia (HS) kohtaan on kotoperäistä: olen kasvanut Hesaria lukien. Vanhempani ovat olleet tilaajia niin kauan kuin muistan, ja kotoa pois muutettuani lehti on tipahtanut päivittäin omasta postiluukustani. Maailmankuvani on siis muotoutunut, ja muotoutuu edelleen, HS:n uutisten myötävaikutuksella. Lehden valintaa aineistoksi puolsi myös se, että se on minulle ennestään tuttu tutkimuskohde. Edellisen kerran perehdyin Helsingin Sanomien uutisteksteihin keväällä 2005, kun tutkin proseminaarityössäni HS:n tsunami-uutisointia.

Mielekkääksi tutkimuskohteeksi Helsingin Sanomat tekee kuitenkin ennen kaikkea se, että se on Suomen suurin päivälehti. HS:lla on laajan levikkinsä vuoksi valtaa vaikuttaa siihen, mistä asioista Suomessa puhutaan, ja millä äänenpainoilla.

5.1 Kuka haastaisi Hesarin?

Helsingin Sanomien asema suomalaisessa mediamaisemassa on vahva: onhan se Suomen, ja koko Pohjoismaiden suurin päivälehti. Syyskuun 2006 puolivälissä julkaistun Kansallisen Mediatutkimuksen (KMT) mukaan HS:n lukijamäärä on hieman yli miljoona (1 058 000). Päivittäin ilmestyvän sanomalehden lisäksi HS julkaisee paperiversioina viikko- ja kuukausiliitettä, jotka nekin ovat paljon luettuja. Viikoittaisella Nyt -liitteellä on KMT:n mukaan 1 103 000 lukijaa ja Kuukausiliitteellä 1 443 000 lukijaa. (HS www-sivu A.)

Helsingin Sanomia on nettitietosanakirja Wikipedian mukaan perinteisesti kritisoitu lehden hallitsevasta roolista. HS:n väitetään vaikuttaneen ratkaisevasti muun muassa Suomen liittymiseen Euroopan Unioniin vuonna 1995, sekä Tarja Halosen valintaan presidentiksi ensimmäiselle kaudelleen vuonna 2000. Virallisesti Helsingin Sanomat on kuitenkin poliittisesti sitoutumaton, mikä on tyypillistä tämän päivän Suomen suurimmille sanomalehdille. Helsingin Sanomien ainoa valtakunnallinen kilpailija, Uusi Suomi, lakkautettiin vuonna 1991. Internet, ilmaisjakelulehdet ja iltapäivälehdet ovat kuitenkin hieman horjuttaneet HS:n monopoliasemaa viimeisen kymmenen vuoden aikana. (Wikipedia/HS.)

Helsingin Sanomilla on vaikutusvaltaa yhteiskunnan asioihin. Osin vaikutus perustuu laajaan levikkiin: lehti tavoittaa kerralla suuren määrän kansalaisia. Toinen vaikutusvaltaa lisäävä tekijä on lehden nauttima arvostus ja luottamus. Esimerkiksi vuonna 2005 suomalaisten mediatalojen yrityskuvaa kartoittaneessa tutkimuksessa 67 prosenttia mainos- ja mediatoimistojen vastaajista piti Helsingin Sanomia luotettavana mediatalona. Kun vertailuun otettiin mukaan kaikki suomalaiset mediatalot, oli luotettavuuden keskiarvo alle 30 prosenttia. (lähde: Mediatalojen yrityskuvatutkimus 2005; ks. HS www-sivu B.)

Edellä esitetyt tutkimustulokset löytyvät Helsingin Sanomien omilta internet-sivuilta, joten niihin on hyvä suhtautua kriittisesti. On syytä myös muistaa, että pääkaupunkiseudun ulkopuolella Helsingin Sanomien ohi ajavat luettuudessa Suomessa perinteisesti vahvat, alueiden omat maakuntalehdet. Yllä olevat tutkimustulokset antavat kuitenkin osviittaa Helsingin Sanomien yleisesti nauttimasta luottamuksesta. Suomen kaltaisessa nuoressa valtiossa pitkät perinteet herättävät luottamusta mitä tahansa instituutiota kohtaan, ja Helsingin Sanomat perustettiin Päivälehtenä jo vuonna 1889. Pitkäikäisyys kilpaillulla media-alalla kertoo kestävydestä, ja puoltaa Helsingin Sanomien vahvaa asemaa suomalaisessa mediamaisemassa.

Tiedotusvälineiden herättämistä mielikuvista kertoo myös se, että kaikki mediatekstit eivät suinkaan ole yhtä kuultuja tai tärkeitä ideologiselta painoarvoltaan. Niillä kaikilla ei myöskään ole samanlaista roolia ihmisten arkipäivässä. (Vakimo 2001, 166.) Helsingin Sanomat kuuluu painoarvoltaan suomalaisten tiedotusvälineiden raskaaseen sarjaan. Sillä on merkittävä rooli suomalaisten arjessa. Pitkälle historiaan ulottuvat journalistiset juuret taas velvoittavat HS:n pikemminkin pitämään yllä, kuin kyseenalaistamaan yhteiskunnallista järjestystä.

Tutkimuksessani ymmärrän joukkoviestinnän elimellisenä osana yhteiskuntaa. Sillä on vaikutuksensa sekä kansalaisten tietoisuuteen yhteisistä asioista, että poliittiseen päätöksentekoon. Tutkimukseni taustalla kantavina teemoina ovat median valta, demokratian toimivuus, ja eettisen journalismin suhde niihin. Tästä syystä keskittyminen Helsingin Sanomien kaltaiseen, maan laajalevikkisimpään mediaan, on mielestäni perusteltua.

5.2 Aineiston kokoaminen ja perustelut

Tutkimuksen aineisto koostuu 52:stä Helsingin Sanomissa ajalla 1.4.–31.8.2006 ilmestyneestä vanhuusuutisesta. Uutisjutut on hankittu kolmessa vaiheessa touko- syyskuun aikana Helsingin kaupunginkirjaston Kallion toimipisteestä, ja Karkkilan kaupunginkirjastosta.

Aineistoon on valittu kaikki ne uutisjutut, joissa vanhuus esiintyy jossain sanamuodossa otsikossa ja/tai ingressissä. Van Dijk on todennut, että otsikko ja ingressi ovat uutisjutussa yleisintä informaatiota sisältäviä elementtityyppejä (van Dijk 1988; ks. Fairclough 1997, 46). Itsestään selvästi mukaan aineistoon ovat päässeet jutut, joiden otsikossa esiintyvät sanat ”vanhuus”, ”ikäihminen”, ”vanha”, ”iäkäs”, ”seniori”, ja niin edelleen. Muutamien juttujen otsikossa vanhuuteen ei viitata sanasuorasti, mutta olen silti ottanut ne mukaan aineistoon, sillä vanhuuden on voinut päätellä aiheeksi esimerkiksi kuvituksen, kuvatekstin, tai leipätekstin silmäilyn perusteella.

Olen poiminut aineiston uutisjutut Helsingin Sanomien kotimaan-, kaupunki-, ja talousuutisten sivuilta. Näille sivuille HS sijoittaa niin sanotut ”kovat” uutiset. Sivujen aiheet ovat yhteiskunnallisia ilmiöitä, joilla on vaikutusta lukijoiden elämään. Reunanen (1991) on todennut, että eri osastoille jaotellun uutisoinnin luonnetta, ja niistä syntyviä mielikuvia määrittävät muun muassa kullekin osastolle ominaiset lähdekäytännöt. Aiheet tematisoituvat käytetyn lähteen mukaisesti eri näkökulmista. (Mt., 56.) Kotimaan-, kaupunki-, ja talousuutisissa lähteinä käytetään perinteisesti viranomaisia ja muita auktoriteetteja, jolloin niiden näkökulma on ”tosi”. Tästä syystä kotimaan-, kaupunki-, ja talousuutiset näyttävät yleisölle merkityksellisinä kertomuksina totuudesta.

”Pehmeinä” uutisina voidaan pitää urheilu- ja kulttuuriuutisia, joiden käsittelemät ilmiöt harvemmin liittyvät esimerkiksi yhteiskunnan vallankäyttöön. Urheilun ja kulttuurin viehätys perustuu pikemminkin elämyksellisyyteen, subjektiiviseen kokemukseen. Myös niiden uutisointia leimaa vahva subjektiivisuus. Kuten Reunanen on todennut, esimerkiksi kulttuuriosastolla kriitikot esittävät kulttuurituotteista tyypillisesti omia näkemyksiään (Reunanen 1991, 56).

Olen ottanut mukaan aineistoon myös kaikki 1.4.–31.8.2006 Helsingin Sanomissa julkaistut, niin sanotut pikku-uutiset. Ne ovat tutkitusti lehtien luetuinta uutisaineistoa. Lyhydestään huolimatta HS:n yhden palstan uutiset rakentavat kuvaa suomalaisesta vanhuudesta. Pikku-uutiset voi nähdä jopa pidempiä uutisjuttuja hedelmällisempinä vanhuuskuvan tutkimisen kannalta: lyhyessä tekstissä lehti on pakotettu pitäytymään oleellisessa. Näin ollen pikku-uutiset paljastavat helpommin sen, mitä Helsingin Sanomat pitää uutisoimassaan ilmiössä tärkeänä (esim. Pietikäinen 2000, 198). Pikku-uutisten kohdalla on syytä muistaa, että ne perustuvat useimmiten eri tietotoimistojen, kuten STT:n tiedotteisiin. Helsingin Sanomien arvotukset näkyvät kuitenkin siinä, mikä tiedotteen sisällöstä on katsottu uutisoinnin arvoiseksi, ja minkä tyyppiset asiat ylipäänsä ylittävät HS:n uutiskynnyksen.

Kuvat ja kuvatekstit olen rajannut aineiston ulkopuolelle. Kuva on uutisjutussa niin vahva ja olennainen elementti, että saadakseen ansaitsemansa huomion se vaatisi kokonaan oman tutkimuksensa. Kultaiseen leikkaukseen, objektin asemointiin, valon ja varjon käyttöön, symboliikkaan, ja muihin kiehtoviin kuvakerronnan keinoihin syventyminen ei tämän pro gradu -työn puitteissa ole työekonomisesti mielekäästä.

6 MENETELMÄT JA ANALYYSI

Työni teoreettinen viitekehys nojaa diskurssianalyysin ajatukseen kielenkäytöstä *sosiaalisena toimintana*. Tämä ajatus on myös analyysin. Aineiston analyysissä metodina olen kuitenkin käyttänyt tekstin lähilukua, sillä diskurssien sijaan tutkin aineistosta esiin nousseita *teemoja*.

6.1 Kielenkäyttö sosiaalisena toimintana

Ajatus kielenkäytöstä sosiaalisena toimintana tarkoittaa tässä työssä sen tiedostamista, että kielenkäyttö ei ole yhteiskunnallisesta toiminnasta irrallinen elementti. Sitä ei voi tarkastella ottamatta huomioon kielenkäyttötilannetta, kielen käyttäjän roolia tilanteessa, yhteiskunnallista järjestystä, yhteiskunnassa vallitsevia arvoja, ja niin edelleen. Kielenkäytöllä on aina sosiaalisia vaikutuksia ympäröivään maailmaan, ja ympäröivällä maailmalla kielenkäyttöön (Pietikäinen 2000, 192). Tähän vuorovaikutukseen liittyvistä ilmiöistä kaksi on työni kannalta keskeistä: todellisuuden rakentuminen kielen välityksellä, sekä kielenkäyttöön liittyvä potentiaalinen valta. Niitä käsittelen tarkemmin seuraavassa.

6.1.1 Kieli todellisuuden rakentajana

Luvussa 2.2 kerroin tutkivani, millaisen kuvan Helsingin Sanomien uutistekstit *rakentavat* suomalaisesta vanhuudesta. Tällä haluan korostaa kielen sosiaalista luonnetta. Kieli ei missään tilanteessa välitä todellisuutta sellaisenaan, vaan se rakentaa todellisuudesta aina uuden version, jota muokkaavat kielenkäyttäjän, ympäröivän todellisuuden ja kielenkäyttötilanteen asettamat rajoitukset (ks. Fairclough 1997, 136; Lehtonen 2000, 30–34). Kielenkäyttö on siis aktiivista, sosiaalista toimintaa. Puhe ja teot eivät sulje toisiaan pois, vaan molemmat ylläpitävät, tai muuntavat vallitsevaa sosiaalista todellisuutta (Suoninen 1999, 19).

Toimittajan tekemillä kielellisillä valinnoilla on Hemánuksen (1997) mukaan keskeinen merkitys sosiaalisesti rakentuvassa todellisuudessa. Valintoja tehdään toimitustyön eri vaiheissa, useaan kertaan.

Valinnat koskevat muotokieliratkaisuja, painotuksia, painottamatta jättämisiä, sävytyksiä, ja niin edelleen. Näistä aineksista toimittaja rakentaa todellisuuden aineksista ”toisen asteen todellisuutta”. Hemánus määrittelee kaikki journalistiset tuotokset sosiaalisesti rakentuneeksi todellisuudeksi (Hemánus 1997, 10.) Uutinen on tässä mielessä erityisen mielenkiintoinen tutkimuskohde: pidetäänhän uutista kaikista mediateksteistä todenmukaisimpana (ks. luku 3.1). Miten ”totuus” rakentuu?

Yksi tapa hahmottaa todellisuuden rakentumista kielen välityksellä on käyttää apuna *representaation* käsitettä. Ajatus kielestä representoimisena korostaa Lehtosen (2000) mukaan sitä, että kielen symbolit eivät esitä itsensä ulkopuolella olevia kohteita sellaisenaan. Etuliite re- tarkoittaa, että kohteet tulevat kielessä aina esitetyiksi *uudelleen* tai *toisin*. Representointi edellyttääkin, että representoitava ja representoitu eroavat aina toisistaan. (Lehtonen 2000, 45.)

Kielenkäytön sosiaalista luonnetta voi hahmottaa myös *koodin* käsitteen avulla. Kunelius (2002) on todennut, että asioiden nimeämisessä käytetty koodi voi olla moniselitteinen: sille on mahdollista löytää toisistaan poikkeavia tulkintoja. Tekstiin sisäänkoodattu merkitys saattaa näin ollen olla aivan toinen, kuin mitä siitä koodataan ulos. (Kunelius 2001, 140.) Asioiden nimeämisessä niille annettu määritelmä ei siis ”pääse perille” sellaisenaan, vaan joutuu matkalla tulkitsijan suodattimeen. Tässä työssä koodin toiminta näkyy käytännössä siinä, millaisia tulkintoja teen Helsingin Sanomien vanhuusuutisista. Kielenkäytön sosiaalisen luonteen vuoksi ”oikeita” tai ”väriä” tulkintoja ei ole, on vain enemmän ja vähemmän perusteltuja näkemyksiä.

6.1.2 Kieli vallankäytön välineenä

Kielellä on keskeinen rooli vallankäytössä: ilman sitä yhteiset asiat eivät alkujaan tulisi välitetyksi valtaapitäviltä vallanalaisille. Median valta perustuu pitkälti sen tavoittamien suurten massojen painoarvolle. Mitä suurempi yleisö, sitä enemmän tiedotusväline kiinnostaa myös yhteiskunnan valtaapitäviä (Fairclough 1997, 65).

Kielellisissä tilanteissa välittyy myös paljon muuta kuin yhteisten asioiden kaltainen, varsinainen asiasisältö. Kielen sisältämissä *merkityksissä* piilee vallan näkymättömämpi puoli, mahdollisuus saada yleisö omaksumaan jokin näkökulma omasta vapaasta tahdostaan, itsestäänselvyytensä. Parhaassa tapauksessa valtaapitävien ei siis tarvitse pakottaa omia näkemyksiään kansalle. (Lehtonen 2000, 23.) Tähän itsestään selvien merkitysten tarjoiluun media osallistuu omaksumalla valtaapitävien, asiantuntijoiden, tai muiden auktoriteettien näkökulman. Tällöin se ei toimi vallan vahtikoirana, vaan pelkästään välittää valtaapitävien maailmankuvaa vallanalaisille (Reunanen 1991, 60).

Tietyt median välittämät, todellisuutta koskevat merkitykset ovat Lehtosen (2000) mukaan hegemonisessa asemassa suhteessa toisiinsa. Näitä kielen avulla välitettyjä ideologioita Lehtonen luonnehtii ”terveeksi järjeksi”, joukoksi yhteisesti hyväksytyjä käsityksiä. Ne tukevat vallitsevia valtasuhteita juuri siksi, että niitä pidetään itsestäänselvyksinä. (Lehtonen 2000, 23–24.)

Näkemykset kielenkäytön potentiaalisesta vallasta ja tiedotusvälineiden ”terveen järjen” vahvistamisesta ovat keskeisiä *kriittiselle diskurssintutkimukselle*. Siinä kielenkäyttö nähdään *sosiaalisena areenana*, paikkana, jossa tekstit yhdessä poliittisten ja hallinnollisten käytänteiden kanssa osallistuvat maailman jäsentämiseen (Pietikäinen 2000, 198). Fairclough puolestaan toteaa kriittisen diskurssianalyysin tarkastelevan kieltä yhteiskunnallisena tuotoksena ja yhteiskunnallisena vaikuttajana (Fairclough 1997, 76).

Mediateksteistä ”tervettä järkeä” edustavia itsestäänselvyksiä rakentavat erityisesti uutiset. Uutinen tarjoaa hyvän kasvualustan *vaihtoehdottomuuspuheelle*. Tällaista kieltä tiedotusvälineet käyttävät esimerkiksi kertoessaan talousuutisissa, kuinka ”markkinat pelästyvät”, ”pääoma karkaa”, tai ”lama edellyttää”. Jokisen (1999) mukaan tällainen vaihtoehdottomuuspuhe rakentaa vain yhdestä vaihtoehdosta ja toimintatavasta mahdollisen tai järkevän. Yleisölle ei tilanteen hahmottamisessa jätetä valinnan varaa, sillä vaihtoehtoiset artikulaatiotavat tukahdutetaan. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 140.)

Vaihtoehdottomuuspuheen voi nähdä olevan seurausta median taloudellisesta kilpailusta. Tiedotusväline pyrkii uskottavuuteen yleisön silmissä esittämällä lähteensä auktoriteetilla vakuuttavia, yksiselitteisiä tosiasioita. Kenties vaihtoehtoisen näkökulman esittämisen estää pelko siitä, että se voisi saada tiedotusvälineen näyttämään heikolta?

Tekstin vaihtoehtoisten artikulaatiotapojen läsnäoloa on mahdollista tarkastella *intertekstuaalisuuden* käsitteen avulla. Tässä työssä intertekstuaalisuus tarkoittaa kriittisen diskurssintutkimuksen näkökulman mukaista tekstin *moniäänisyyttä* (Pietikäinen 2000, 199). Analyysin yhtenä tavoitteena on eritellä, miten moniäänisiä Helsingin Sanomien vanhuutta käsittelevät uutistekstit ovat. Tällöin tarkasteltavaksi tulee se, miten monipuolisesti vanhuutta on käsitelty: kuka jutuissa pääsee ääneen, tarjotaanko esitetylle vanhuudelle vaihtoehtoista todellisuutta, pääsevätkö vanhuksat esiin yksilöinä, ja niin edelleen.

Halosen (2002) mukaan toimittajat asettuvat iän esittämisessä luonnollistettuun *aikuisen* näkökulmaan, jossa lapset ja vanhuksat ovat ”toisia”. Halonen perustelee näkemystään toimittajien ikäidentifikaatiolla ja toimittajakunnan ikärakenteella: toimittajat ovat vanhimmillaankin vielä aktiivisessa työiässä olevia. Toimittajien oma ikäidentiteetti saattaa Halosen mukaan vaikuttaa juttujen näkökulman, ja henkilöiden valintaan. Iän perusteella tapahtuva samastuminen oman sukupolven edustajiin, ja sitä nuorempiin, on todennäköisempää, kuin orientoituminen vanhemman sukupolven elämään. (Halonen 2002, 3.)

Oma näkemykseni on, että kielenkäytön potentiaalinen valta piilee juuri asioiden nimeämisessä, määrittelyssä jonkinlaiseksi. Maailmaa jäsentäessään yksilö nimeää asioita jatkuvasti, ja tiedotusvälineet osallistuvat jäsentämiseen tarjoamalla asioille omia nimiään. Nimeämisen laatu, jonkin määrittely esimerkiksi arvokkaaksi/arvottomaksi tai itseä kiinnostavaksi/omaan elämänpiiriin kuulumattomaksi vaikuttaa siihen, miten kyseiseen ilmiöön suhtaudutaan. Tiedotusvälineet ovat yhteiskunnan ”virallisia määrittelijöitä”. Yleisö altistuu määrittelyille, olipa se niiden kanssa samaa mieltä tai ei. Nimeämisellä on näin ollen todellisia seurauksia. Se vaikuttaa yleisön asenteisiin, ja asenteet vaikuttavat edelleen esimerkiksi äänestyskäyttäytymiseen.

6.2 Aineiston tarkastelu lähiluvun avulla

Tässä työssä lähiluku tarkoittaa yksinkertaisesti uutistekstien syvällistä ja analyttistä lukemista. Prosessia voisi verrata sipulin rakenteeseen: aineistoon tutustuminen oli aloitettava tuntemattomuuden pintakerroksesta, ja edettävä siitä kerros kerrokselta syvemmälle, kohti tuttuuden keskusta. Joka kerroksella aineistosta syntyi joitakin huomioita, mutta analyttisiä tulkintoja oli mahdollista tehdä vasta keskustaan pääsyn jälkeen, kun aineisto oli jo hyvin tuttu.

Prosessille oli luonteenomaista se, että pintakerroksista tehdyt havainnot olivat ”viattomampia”, kuin syvempien kerrosten. Tämä johtui siitä, että analyysiin lähtiessäni pyrin lähestymään aineistoa mahdollisimman vapaasti. Analyysin edetessä alun havainnot luonnollisesti ohjasivat myöhempiä havaintoja tiettyyn suuntaan. Havaitsin esimerkiksi, että osa uutisteksteistä ei aihepiirinsä puolesta sijoittunut luontevasti luokittelimieni teemojen alle. Tästä syystä kaikkia tekstejä ei ole analysoitu yhtä tarkasti, vaan muutamat yksittäiset tekstit ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Kaikki aineiston tekstit ovat kuitenkin olleet osaltaan muodostamassa kuvaa suomalaisesta vanhuudesta, ja ovat siinä mielessä yhtä arvokkaita.

Aloitin aineistoon tutustumisen silmäilemällä sen läpi joitakin kertoja. Aloin hahmottaa, mistä näkökulmasta vanhuutta jutuissa käsiteltiin, mille osastoille ne oli lehdessä taitettu, ja miten paljon juttuja ylipäänsä oli. Tutkimuksen alkuvaiheessa tutustuin aineistoon myös kvalitatiivisen analyysin avulla. Laskin uutisjuttujen määrän osastoittain (kotimaan-, kaupunki-, ja talousuutiset), sekä sen, kuinka monta juttua kunkin kuukauden aikana oli julkaistu. Lisäksi laskin, kuinka monelle jutulle oli nimetty toimittaja, ja kuinka mies- ja naistoimittajien osuus jutuissa jakautui. Laskin myös ykkössivulla julkaistujen juttujen määrän. Määrällisen analyysin tulokset esittelen luvussa 7.

6.2.1 Teemaluokittelu tulkintojen tukena

Useiden lukukertojen jälkeen aineistosta alkoi nousta esiin teemoja, jotka toistuivat kuukaudesta toiseen. Vanhus esitettiin jutuissa esimerkiksi heikkona hoidon tarvitsijana, uhrina, ja niin edelleen. Jaottelin uutisartikkelit uudelleen näiden teemojen mukaisesti. Pehdyttyäni kuhunkin teemaan tarkemmin huomasin, että ne rakensivat kahta toisilleen vastakkaista tapaa lähestyä vanhuutta. Toisen lähestymistavan tekstit esittivät vanhuuden *itsenäisenä*, toisen taas *muista riippuvaisena* elämänvaiheena. Itsenäisyyttä korostavan lähestymistavan jutut kiinnittyivät lisäksi suoraan tai välillisesti omaan kotiin. Riippuvaisuutta korostavan lähestymistavan jutuissa taas vanhuus kiinnittyi laitoksiin.

Tässä vaiheessa jaottelin aineiston jälleen uudelleen: riippuvaisuutta ja itsenäisyyttä rakentaviin teksteihin. Ensimmäisen jaottelun perusteena olleet teemat säilyivät ennallaan. Eri teemoihin jaotellut artikkelit vain löysivät nyt uuden, yhteisen nimittäjän riippuvaisuudesta ja itsenäisyydestä. Havaittiin, että teemat oli mahdollista asetella itsenäisyyden ja riippuvaisuuden lähestymistapojen alle eräänlaisiksi *vastinpareiksi*. Vastinpareina toisensa löysivät uhka ja mahdollisuus, voimavara ja heikkous, sekä vapaus ja hoito. Idean vastinpareihin sain liiketalouden opintojeni yhteydessä tutuksi tulleesta SWOT-analyysistä¹, jolla bisnesmaailmassa kartoitetaan esimerkiksi aloittelevan yrityksen elinkelpoisuutta.

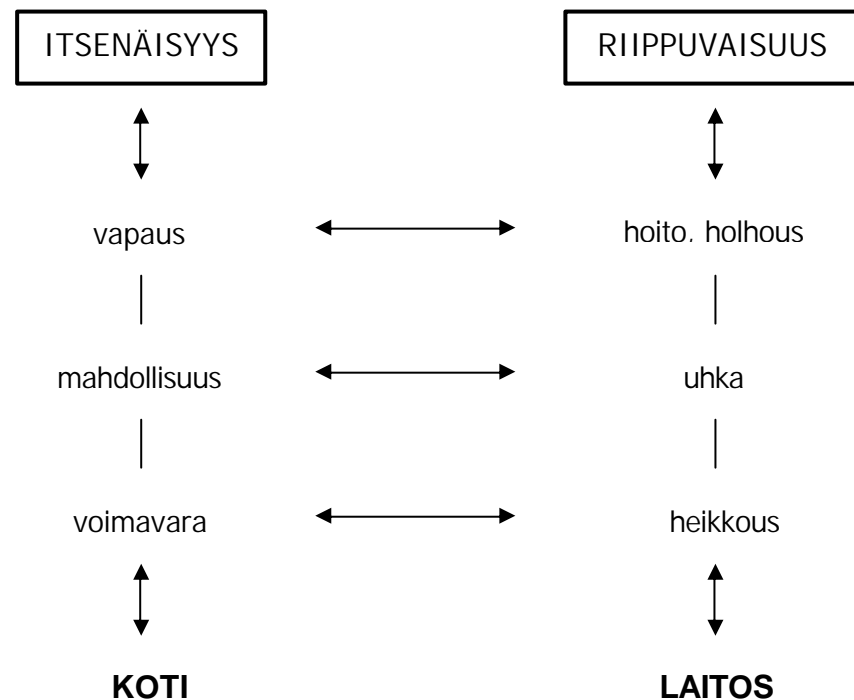
On syytä korostaa, että *saman* lähestymistavan teemat eivät ole toisensa poissulkevia, vaan yksittäinen uutisjuttu voi lähestymistavan rajoissa kuulua useampaan eri teemaan. Esimerkiksi riippuvaisuutta rakentava uutisjuttu voi hyvin edustaa sekä heikkouden, että uhan teemoja. Yksittäinen teksti voi myös edustaa molempia lähestymistapoja, eli rakentaa vanhuudesta kuvaa sekä itsenäisyyden, että riippuvaisuuden aikana. Luokittelun kannalta ratkaisevaa on ollut, minkä teeman, tai kumman lähestymistavan olen nähnyt jutussa määrääväksi. Mainittakoon, että määräävän teeman tai lähestymistavan löytäminen jutuista ei tuottanut vaikeuksia. Sijoitettuani jutun tietyn teeman tai lähestymistavan alle, en sen paikkaa enää vaihtanut.

---

¹ SWOT: Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats

Aineiston luokittelun logiikka näkyy alla olevasta kuviosta. Siitä ilmenee aineiston jakautuminen itsenäisyyttä ja riippuvaisuutta rakentaviin lähestymistapoihin, sekä kodin ja laitoksen kiinnittyminen kumpaankin lähestymistapaan. Tässä vaiheessa lienee syytä korostaa, että kuvio ei havainnollista tutkimuksen lopullisia *tuloksia*, vaan se on toiminut aineistosta tekemieni tulkintojen tukena.

Kuvio 1: Helsingin Sanomien uutisten kaksi lähestymistapaa vanhuuteen, ja niitä rakentavien teemojen vastinparit.

Kuten aiemmin mainitsin, aineiston uutisjutuissa itsenäinen vanhuus kiinnittyy kotiin, riippuvainen taas laitokseen. Kuviossa kodin ja laitoksen sijainti janan loppupäässä hahmottaa toivoakseni vastinparien toimintaperiaatetta. Koti voi esiintyä elementtinä myös vanhuuden riippuvaisuutta rakentavissa teksteissä, mutta tällöin sitä määrittävät riippuvaisuuden teemat: heikkous, hoito ja uhka.

Vanhuuden itsenäisyyttä rakentavan lähestymistavan jutuissa kotia taas määrittävät itsenäisyyden teemat: mahdollisuus, voimavara ja vapaus. Tällä tavoin se, kumpaan vastinparin teemoista teksti kuuluu, määrittää myös sen, rakentaako teksti riippuvaista vai itsenäistä vanhuutta.

Molemmat vanhuuden lähestymistavat on esitetty kuviossa painoarvoltaan yhtä suurina, vaikka riippuvaisuustekstejä on aineistossa selvästi itsenäisyystekstejä enemmän. Tämä johtuu edelleen siitä, että kuvio havainnollistaa tapaani luokitella aineistoa, ei tutkimuksen lopullisia tuloksia. Esimerkiksi eri teemojen (analyysin alkuvaiheessa näitä olivat mm. aktiivisuus, talous, politiikka, uhri) näkyvyys aineistossa jää kuvion perusteella epäselväksi. Kuvio antaa kuitenkin osviittaa teemoista, joita olen aineistosta löytänyt, ja minkälaisen kehikon pohjalta olen analyysissä tulkintoja tehnyt.

7 VAIETTU VANHUUS

Helsingin Sanomien kevään ja kesän 2006 vanhuusuutisointi on vähäistä. Viiden kuukauden aikana lehti julkaisi 52 vanhuuteen liittyvää uutisjuttua. Vertailun vuoksi kerrottakoon, että kevättalvella 2005 HS julkaisi, vieläpä pikku-uutiset poislukien, 166 tsunami-uutisjuttua *yhden kuukauden* aikana. En toki väitä, että vanhuus olisi uutisaiheena verrattavissa valtavaan ja äkilliseen luonnonkatastrofiin, mutta jonkinlaista perspektiiviä vertailu antaa vanhuuden mediaseksikkyyden arviointiin.

Tarkastelujaksolla kunkin kuukauden juttumäärä on koko lailla vakio. Uutistyössä yleisesti hiljaiset kesäkuukaudetkaan eivät näytä vaikuttaneen vanhuusuutisoinnin määrään. Huhtikuussa vanhuutta käsitteleviä uutisjuttuja julkaistiin 13, toukokuussa 10, kesäkuussa 10, heinäkuussa 9, ja elokuussa 10. Tasainen uutisointi tukee käsitystä vanhuudesta eräänlaisena vakioaiheena. Se on ilmiö, josta HS raportoi säännöllisesti, mutta joka ei ainakaan tarkastelujakson aikana tarjonnut yllättäviä käänteitä. Utiskriteereistä se näyttäisi täyttävän lähinnä odotettavuuden, toistuvuuden ja ajankohtaisuuden (ks. Galtung & Ruge, luku 3.2).

Vanhuudesta kerrotaan eniten kotimaan uutisissa, kaikkiaan 37 uutisjutussa. Kaupunki uutisissa vanhuutta käsitteleviä juttuja on 12, talousuutisissa kolme. Vanhuus on Helsingin Sanomissa siis ennen kaikkea valtakunnallinen ilmiö. Pääkaupunkiseudun, lehden kotikentän, asialistalle se nousee vasta pitkälle kärjistyneiden ongelmien myötä, kun ilmeiset draaman ainekset ovat koossa (mm. *Paha hoitajapula vaivaa Kustaankartanon vanhainkotia*, HS 1.4.2006).

Utiskynnys näyttäisi siis vanhuuden kohdalla olevan korkeampi kaupunki-, kuin kotimaan uutisten sivuille. Kenties HS pyrkii vanhuuden ”valtakunnallistamisella” rakentamaan pääkaupunkiseudusta kuvaa dynaamisena ja nuorekkaana elinympäristönä, jota vanhuus ei vaivaa? Toisaalta tulos voi merkitä sitä, että HS kirjoittaa kaupunki uutisiaan nuorentuneelle odotusyleisölle, jonka elämämpiiristä katsottuna vanhuus on vielä etäinen ilmiö (ks. luku 3.5). Kaupunki uutisten sivut ”säästetään vanhuudelta” kertomalla siitä valtakunnallisella tasolla.

Suurin osa aineistosta, 36 uutisjuttua, on lehden oman toimittajan kirjoittamia. Loput aineistosta koostuu pikku-uutisista, jotka pohjautuvat pääsääntöisesti STT:n tiedotteisiin, ja HS:n omaan uutishankintaan. Pikku-uutisille ei ole nimetty toimittajaa. Ne kertovat lähes poikkeuksetta eri puolilla Suomea tapahtuneista rikoksista tai onnettomuuksista, joissa vanhukset ovat olleet osallisina.

Vanhuusuutisia kirjoittaneen toimittajakunnan sukupuolijakauma on hyvin selvä. Naistoimittajan kirjoittamia juttuja on 26, miestoimittajan kirjoittamia 13. Juttujen yhteissumma (39) selittyy sillä, että jollekin jutuille on nimetty kaksi toimittajaa. Näiden juttujen osalta olen laskenut sukupuolijakauman siten, että mikäli toinen on mies ja toinen nainen, on kumpikin sukupuoli saanut ”pisteen”. Molempien toimittajien ollessa samaa sukupuolta pisteitä on herunut vain yksi.

Naistoimittajat kirjoittavat vanhuusuutisia siis kaksi kertaa niin paljon, kuin miestoimittajat. En lähde tässä yhteydessä tarkemmin arvioimaan sitä, miten vanhuusuutisten kirjoittajien naisvaltaisuus vaikuttaa suomalaisesta vanhuudesta uutistekstien välityksellä rakentuvaan kuvaan. Havainto naistoimittajien hallitsevasta roolista vanhuusuutisoinnissa tukee kuitenkin käsitystä siitä, että HS pitää vanhuutta pehmeänä uutisaiheena. Toimitustyössä pehmeät, intiimin aluetta käsittelevät aiheet ovat usein juuri naisten valtakuntaa.

Ykkössivulle, jolle Helsingin Sanomat kokoaa tärkeimmät uutisaiheensa, vanhuutta käsittelevä uutinen on päässyt viiden kuukauden aikana kahdesti. Kummallakin kerralla kynnyks ylittyi jonkin vanhuudesta aiheutuvan vaivan tai hankaluuden myötävaikutuksella. Vanhuksista on haittaa liikenneturvallisudelle (*Sata vanhusta menettää ajolupansa joka kuukausi*, HS 28.6.2006), tai he kärvistelevät armottoman luonnon kourissa (*Helle piinaa jo vanhuksia*, HS 11.7.2006). Tästä voi jälleen päätellä, että vanhuus on ei-merkityksellistä intiimin aluetta. Pääuutiseksi vanhukset pääsevät vain silloin, kun uhkaavat muuta väestöä, tai kun heidän kärsimyksellään on symboliarvoa. Helle-uutisen pääsy pääuutiseksi selittyy sillä, että siinä kansakunnan kyllästyminen Suomea ”piinanneisiin” ennätyshelteisiin ruumiillistui vanhusten kärsimyksenä.

Kuten luvussa 6 kerroin, aineistosta löytyi kaksi hallitsevaa tapaa, joilla Helsingin Sanomat lähestyy uutisteksteissään vanhuutta. Toinen tapa on esittää vanhuus itsenäisenä, toinen muista riippuvaisena elämänvaiheena. Näistä jälkimmäinen on selvästi hallitseva. Vanhukset esitetään muista riippuvaisina 45 jutussa 52:stä. Vanhuuden itsenäisyyttä rakennetaan ainoastaan seitsemässä uutistekstissä.

Riippuvaisuutta ja itsenäisyyttä rakentavia lähestymistapoja olen tarkastellut tarkemmin työn kvalitatiivisen analyysin yhteydessä. Sen tulokset esittelen seuraavissa luvuissa. Luvussa 8 esittelen aineistosta löytyneet, vanhuuden riippuvaisuutta rakentavat teemat, ja luvussa 9 vanhuuden itsenäisyyttä rakentavat teemat.

8 RIIPPUVAINEN VANHUUS

Suurin osa aineiston uutisteksteistä rakentaa vanhuudesta kuvaa elämänvaiheena, jossa ihminen palaa lapsenomaisesti toisista riippuvaiseksi. Selvimmin tämä näkyy teksteissä, jotka korostavat ikäihmisten hoidon tarvetta. Riippuvaisuutta rakennetaan myös jutuissa, jotka esittävät vanhukset uhreina, holhouksen ja valvonnan alaisina, tai suoranaisena uhkana kansantaloudelle. Riippuvaisuutta korostavissa teksteissä vanha ihminen esitetään tyypillisesti heikkona, avuttomana, ja kovin turvattomana. Teksteissä vanhuksen elämä kiinnitetään myös tavalla tai toisella laitoksiin.

8.1 Epävarma hoito vanhuksen turvana

Helsingin Sanomien tarkastelujakson uutisoinnissa suurimpana vanhuuden epäkohtana esitetään vanhusten hoidon epävarmuus. Hoitoa ja hoitajia tavalla tai toisella käsitteleviä uutisjuttuja on aineistossa määrällisesti eniten, 20 kappaletta. Juttuja leimaa voimakas ongelmakeskeisyys. Niistä syntyy mielikuva, että Suomen väestön ikääntyminen on yhteiskuntaa ravisteleva ongelma, jonka edessä myös päättäjät ovat voimattomia. Vanhusten kunnollisen hoidon takaamiseksi vaadittavia resursseja ei ole. Vanhusten ja hoitajien suhde on HS:n uutisteksteissä ristiriitainen: toisaalla hoitajat pitävät huonokuntoisten hoidokkiensa puolia; toisaalla taas välttävät mieluummin kokonaan vanhustyöhön tarttumista.

8.1.1 Kuuleeko kukaan huutavaa hoitajapulaa?

Väestön ikääntymisen vaikutukset näkyvät HS:n uutisoinnissa selvimmin hoitoalan ammattilaisten arjessa. Vanhuuden aiheuttamat ongelmat henkilöityvät hoitajiin: heitä esimerkkinä käyttämällä HS valaisee tilanteen vakavuutta. Kertomalla hoitajien raskaasta, paikoin toivottamalta tuntuvasta arjesta HS vakuuttaa lukijalle, että epäkohdat hoitajien työssä ovat konkreettisia, eivät pelkkää sanahelinää. Lehtonen (2000, 121) onkin todennut, että mitään ongelmaa ei yhteiskunnassamme pidetä todellisena, ellei se henkilöidy.

Vanhusten parissa työskentelevät sairaan-, perus- ja lähihoitajat kokevat työnsä aliarvostettuna raatamisena, ja siksi monet ovat alkaneet välttää vanhustyötä (*Hoitajat haluavat mielenilmauksilla lisää palkkaa ja työtovereita*, HS 22.4.2006). Teksteistä kuvastuu vanhustenhoidon tilanteen skitsofreenisuus. Hoitoalan ammattilaiset tietävät, miten tärkeää vanhusten kunnollinen hoito on, mutta eivät enää halua tehdä työtä oman jaksamisensa kustannuksella. Hoitotyön rasittavuutta alan ammattilaiset eivät silti pidä vanhusten ”syynä”, vaan sanovat sen johtuvan hoitoalan ”rakenteellisista ongelmista”.

Vanhustenhoidon rakenteelliset ongelmat näkyvät HS:n uutisoinnissa selvimmin pääkaupunkiseudulla. Siellä asuminen on kallista, eikä hoitajan palkka riitä kattamaan edes päivittäisiä elinkustannuksia (*Sijaispula saattaa sulkea lisää vanhusten vuodepaikkoja Espoossa*, HS 18.5.2006). Hoitajat työskentelevät lisäksi jatkuvasti ylikuormitetuilla osastoilla, ja heidän pyyntönsä lisätyövoimasta tuntuvat kaikuvan kuuroille korville (*Hoitajat haluavat mielenilmauksilla lisää palkkaa ja työtovereita*, HS 22.4.2006). Uutisoinnillaan HS puolustaa hoitajia: on ymmärrettävää, jos kukaan ei asioiden tässä valossa halua muuttaa pääkaupunkiseudulle vanhuksia hoitamaan.

Helsingin Sanomat rakentaa kuvaa vanhustenhoidon tilanteen toivottomuudesta monin eri kielellisin keinoin. Teksteissä käytetään negatiivisia, jopa dramaattisia ilmaisuja kuten ”paha hoitajapula vaivaa...”; ”jatkuva sijaisten käyttö rasittaa...”, ja ”hoitajista on nyt huutava pula”. (*Paha hoitajapula vaivaa Kustaankartanon vanhainkotiä*, HS 1.4.2006; *Sijaispula saattaa sulkea lisää vanhusten vuodepaikkoja Espoossa*, HS 18.5.2006.) Vaikutelmaa hoidon surkeasta jamasta vahvistetaan myös ilmaisulla ”vanhuspsykiatrian osaamisen romahdus heijastuu hoitoon” (*Professori Kivelä: Vanhusasiaa vain prosentti lääketieteen opinnoista*, HS 15.5.2006).

Vanhustenhoidon puutteelliset resurssit ovat kuin tauti, tai suoranainen vitsaus, joka vaivaa ja rasittaa alan ammattilaisia, ja sitä kautta kaikkia suomalaisia tulevaisuudessa. Kun hoitajapulaa kuvaillaan *huutavaksi*, lukijoille tähdennetään, miten epätoivoinen tilanne on. Ongelmaa pahentaa vielä se, että tulevaisuus ei näytä yhtään valoisammalta.

Lääketieteen opiskelijoiden vanhuspsykiatrian osaaminen on suorastaan *romahtanut*. Kyky huolehtia ikäihmisten henkisestä hyvinvoinnista ei siis ole vain heikentynyt tai taantunut, vaan siltä on äkillisesti kadonnut kokonaan pohja. On tapahtunut dramaattinen käänne huonompaan: enää nuoret eivät osaa sitä, mikä ennen hallittiin. Lukija kutsutaan ikään kuin päivittelemään lehden kanssa: miten tähän on tultu? Missä on menty pieleen? HS rakentaa uhkakuvaa vanhusten hoidon tilasta voimakkain äänenpainoin. Uhan todellista aiheuttajaa, hoitoalan rakenteellisia ongelmia, lehti kuitenkin valottaa uutisoinnissaan vähänlaisesti, ja vieläpä koko lailla ristiriitaisesti.

HS uutisoi vanhustyön resurssipulasta, josta johtuen laitosten ja kotihoidon on vaikea saada ammattitaitoista henkilökuntaa. Kuitenkin eräässä hoitajapulasta kertovassa jutussa vanhustenhuollon työnantajapuolen edustaja toteaa, että sairaanhoitajia valmistuu alalle riittävästi, eikä rakenteellista sairaanhoitajapulaa ole (*Sijaispula saattaa sulkea lisää vanhusten vuodepaikkoja Espoossa*, HS 18.5.2006). Uutisoinnissa jää kokonaan selvittämättä, mitkä ovat ne *todelliset* ongelmat vanhusten hoidon rakenteissa. Mitä resurssipulalla käytännössä tarkoitetaan? Onko kyse rahan puutteesta, hoitohenkilökunnan tehtävien epäpätevästä organisoinnista, vai jostain muusta? ”Rakenteelliset ongelmat” jäävät määrittelemättömäksi möröksi häilymään lukijan mielen taka-alalle. Ne ovat niin isoja ja hankalia, ettei niihin haluta kajota edes pitkällä tikulla. Jättämällä tämän vanhusten hoidon kannalta ratkaisevan kysymyksen auki HS vain lisää vanhuuteen liittyvää epävarmuuden tunnetta.

8.1.2 Vanhusten hoito, epätrendikäs velvollisuus

Useissa aineiston uutisteksteissä vanhusten parissa työskentely esitetään miltei epämielikkäänä velvollisuutena. Mielikuvaa rakennetaan ilmaisuilla kuten ”yksi hoitaja voi *joutua* hoitamaan yksin useita vanhuksia” (*Paha hoitajapula vaivaa Kustaankartanon vanhainkotiä*, HS 1.4.2006). Joutuminen yhdistyy mielikuvissa *pakkoon*, mielekästä asiaa ei *jouduta* tekemään.

Vaikutelmaa vanhustenhoidosta epämielekkäänä velvollisuutena rakentaa myös tapa, jolla nuoret, tulevat hoitoalan ammattilaiset vanhustyötä kommentoivat. Nuorten mielipiteet vanhustenhoidosta eivät välttämättä todellisuudessa ole kielteisiä, mutta sellainen mielikuva uutistekstin perusteella helposti rakentuu. Vaikutelma syntyy ennen kaikkea tulevien lääkäreiden huolettoman asenteen, ja vanhuslääketieteessä ilmenneiden, kiistattomien ongelmien välisestä kontrastista.

Vanhuslääketieteen opintoja käsittelevässä jutussa lääkäriopiskelijoilta kysytään: ”Voisitko erikoistua vanhustenhoitoon?” (*Professori Kivelä: Vanhusasiaa vain prosentti lääketieteen opinnoista*, HS 15.5.2006). Pukemalla kysymyksen tähän muotoon HS rakentaa eroa vanhusten ja nuorten; passiivisten hoidettavien, ja aktiivisten toimijoiden välille. Kysymyksenasettelu sisältää ikään kuin oletuksen, että työ vanhusten parissa ei kiinnosta tulevia lääkäreitä. Se ei ole valinta, jonka he voisivat tehdä. HS tunnusteleekin varovaisesti konditionaalinen muodossa, olisivatko nuoret *tarvittaessa* valmiita erikoistumaan vanhustenhoitoon. Tällä korostetaan vanhusten alisteista asemaa hoitohenkilökuntaan nähden. Samalla, kun ikäihmiset makaavat ylikuormitetuissa laitoksissa, tulevaisuuden lääkärit vasta harkitsevat, olisiko ura vanhusten parissa ylipäänsä houkutteleva.

Suurin osa jutun lääkäriopiskelijoista pitää erikoistumista vanhustenhoitoon ”ihan mahdollisena”. Yksi opiskelijoista toteaa, että vanhustenhoidon ”pitäisi kiinnostaa, koska todennäköisesti vanhusten parissa tulee tehtyä töitä”. Toinen kertoo monien (nuorten) ajattelevan, että ”geriatriassa taudit ja potilaat ovat vaikeampia”. (*Professori Kivelä: Vanhusasiaa vain prosentti lääketieteen opinnoista*, HS 15.5.2006.) Tulevien lääkäreiden vastauksista rakentuu HS:n uutistekstissä mielikuva siitä, että geriatria on lääketieteessä epätrendikäs suuntautumisvaihtoehto. Kommentit voi tosin perustella sillä, että vanhuus on näille hieman yli 20-vuotiaille nuorille vielä kovin kaukainen asia. Uutistekstissä rakentuukin selvä ero ”niiden”, vanhusten, ja ”meidän”, nuorten välillä. ”Ne” ovat outo ja etäinen joukko, josta on pakko olla kiinnostunut lähinnä ammatinvalinnan vuoksi.

8.1.3 Vanhuksen hoitaja venyy ja väsy

Vanhuksen turvatonta asemaa suomalaisessa yhteiskunnasta kuvastaa HS:n uutisteksteissä se, että juuri työssään väsyneet hoitajat jaksavat niissä ainoina pitää vanhusten puolta. Sairaan-, perus-, ja lähihoitajat taistelevat etulinjassa kelvollisen vanhustenhoidon puolesta. Muutenkin hoitoalan ammattilaiset esitetään HS:n uutisteksteissä lähestulkoon sankareina, jotka pysyvät vanhuuden edessä vahvoina. Hoitajat venyvät työssään suorituskykynsä ääri rajoille, jotta voisivat antaa vanhuksille ihmisarvoisen hoidon. He myös puolustavat väkivaltaisia vanhuksia selittämällä, että ”eivät vanhukset pahoja ole, vaan peloissaan ja ahdistuneita”. (*Vanhustyössä hoitajat pinnistelevät tehdäkseen enemmän kuin pakollisen*, HS 30.8.2006.)

Väsyneinäkin hoitajat jaksavat ymmärtää vanhusten hätää, ja muistuttaa lukijoita siitä, että ikäihmisten satunnainen ongelmakäyttäytyminen johtuu olosuhteista. Jälleen vanhukset ovat ”niitä”, joiden käyttäytymistä hoitajat ”meille” tulkitsevat. Hieman samalla tavalla voisi kuvitella Korkeasaaren eläintarhan intendentin selittävän yleisölle aggressiivisen urostiikerin käytöstä.

HS esittää hoitajat esimerkillisinä yhteisten arvojen vaalijoina. Lehti kertoo, kuinka Espoossa vanhustenhoidon henkilökunta ryhtyi kesällä 2006 ”talkoisiin”, jotta vanhuksille pystyttäisiin turvaamaan riittävä huolenpito. Talkoisiin saatiin mukaan vuokratyövoimaa, mutta ”palkkatäkyillä ei ketään houkuteltu” (*Espoo sai tarpeeksi hoitajia kesäksi vanhustalveluun*, HS 1.6.2006). Tekstissä korostuu ajatus hoitohenkilökunnan pyyteettömyydestä: kukaan ei tee vanhustyötä suurten rahasummien toivossa. Talkoo-sanan käyttö päinvastoin rakentaa kuvaa juuri vapaaehtoisuuteen perustuvasta yhteisöllisyydestä, jonka turvin vanhukset saadaan hoidettua kunnialla. Jutussa ”palkkatäkyt” esitetään ei-toivotun individualismin oireena, jolle tässä tapauksessa onnekaasti löytyi vastalääkkeeksi vanhaa kunnon talkoohenkeä.

HS nostaa uutisteksteissään esiin myös yksittäisiä ”vanhusasian sankareita”, jotka pyrkivät saamaan näkyvyyttä vanhustenhoidon ongelmille. Nämä yksilöt ovat HS:n vanhuusuutisoinnissa siinä mielessä poikkeuksellisia, että tilanteen toteamisen sijaan he pyrkivät aktiivisesti muuttamaan sitä.

HS kertoo, kuinka sairaanhoito-opiskelija Emilia Lehtomäki puhuu hoitoalan ammattilaisten mielenosoituksessa, ja vaatii parannuksia vanhustenhoitoon (*Yksikään sairaanhoitaja ei ilmoittautunut*, HS 22.4.2006). Se tsiseikka, että sairaanhoito-opiskelija on huolissaan oman alansa tilanteesta, on ollut HS:n mielestä uutisoinnin arvoista. Lehtomäen muut ajatukset sen sijaan jäävät jutussa vaille huomiota. Hänen näkemyksiään ei esitellä kahta lausetta enempää, vaikka toimittaja toteaa tekstissä Lehtomäen ”tietävän mistä puhuu”. Sankarin uroteoksi riittää tekstissä siis se, että hän ylipäänsä nousee ilmaisemaan huolensa julkisella paikalla.

Tämän aktiivisen opiskelijan yleisönä mielenosoituksessa on enimmäkseen hoitotyön ammattilaisia, jotka siis jo muutenkin ovat perillä alan ongelmista. Puhe on helppo kuitata vähämerkityksisenä sisäpiirin jupinana, ajatella että ”siellä ne keskenään pauhaavat kadulla”. Olettaako HS, että Lehtomäen kokemukset vanhustenhoidosta eivät kiinnosta lukijaa? Lehti ei käytä hyväkseen tilaisuutta kertoa vanhustenhoidon epäkohdista käytännön työtä tehneen hoitajan äänellä, vaan sivuuttaa tämän mainitsemalla, että hoitaja on huolissaan.

Toisena vanhusasian sankarina HS kuvaa geriatrian professori Sirkka-Liisa Kivelän, joka talvella 2006 ryhtyi sosiaali- ja terveysministeriön pyynnöstä selvittämään Suomen vanhustenhuollon järjestelmän epäkohtia. Kivelä on aineiston uutisteksteissä ainoa, joka todella tekee, tai edes yrittää tehdä, ongelmille jotain. Selvityksen edistymistä seurataan HS:ssa yhteensä neljän uutisjutun verran. Pääpaino näissäkin jutuissa on ongelmien kuvailussa: Kivelän tekemät konkreettiset korjausehdotukset saavat huomattavasti vähemmän palstatilaa. Tämän vanhuslääketieteen asiantuntijan sankariteoksi jää siten yhtyä hoitajien, virkamiesten ja poliitikkojen kuoroon toteamaan, että ”jotain tarttis tehdä”.

HS uutisoi Kivelän vanhustenhuollon järjestelmään tekemät korjausehdotukset vanhuusuutisoinnille harvinaisessa ympäristössä: julkisen keskustelun areenalla. HS antaa jutussa puhevallan sekä Kivelälle, että sosiaali- ja terveysministeriön virkamiehelle, joka kommentoi Kivelän tekemiä ehdotuksia. Lopputulos on vanhustenhuollon parannusten kannalta tyly. Kivelän ehdotukset tyrmätään sosiaali- ja terveysministeriössä lämpimiltään ”liian kalliina”.

Ministeriön virkamies toteaa lisäksi ehdotusten ulottuvan, poliittisen päätöksenteon kannalta soveliaasti, ”pitkälle yli nykyisen hallituskauden” (*Kivelä: Vanhuslääketieteen erikoislääkäreitä koulutettava lisää*, HS 15.6.2006). Toisin sanoen: sama ministeriö, joka aiemmin samana vuonna tilasi selvityksen vanhustenhuollon tilasta, pesee kätensä selvityksen tulosten edellyttämistä toimenpiteistä. Tämä HS:n uutisteksti tukee mielikuvaa vanhustenhoidosta taakkana, jota edes asianomainen ministeriö ei halua ottaa vastuulleen.

Helsingin Sanomien vanhustenhoitoa käsittelevät uutistekstit rakentavat ikäihmisten tilanteesta lohduttoman kuvan: viimeisten elinvuosien hoiva ja huolenpito ovat kaikkea muuta kuin turvatut. Vanhukset esitetään yhtälössä alimpana: he ovat kaikessa itseään nuorempien armoilla. Vakimon (2001) mukaan mielikuva turvallisuudesta vanhuuden vietosta Suomessa mureneekin sitä mukaa, kun hyvinvointivaltion purkuprosessi etenee (mt., 45). Helsingin Sanomien vanhuusuutisoinnista voi päätellä, että hyvinvointivaltion purkuprosessi on ainakin hoitoalalla jo hyvässä vauhdissa. Uutisteksteissään HS ottaa osaa hoitoalan ammattilaisten väsymiseen, mutta viime kädessä tästä kaikesta kärsivät eniten vanhukset.

8.2 Vanhuus on ihmisen heikko kohta

Helsingin Sanomien uutisteksteissä vanha ihminen esitetään hoidon tarvitsijan lisäksi uhrina. Vanhusta vaanivat niin yksinäisyys ja avuttomuus, kuin sairaudet ja luonnonolotkin. Uhritekstit korostavat aineiston teksteistä voimakkaimmin ikäihmisen heikentyntä toimintakykyä. Toimintakyvyn heikkeneminen myös kaventaa vanhuksen elintilaa, ja murentaa hänen asemaansa yhteiskunnan

täysivaltaisena jäsenenä. Uhriteksteissä vanhus esitetään usein siten, että hän *yrittää* pärjätä itsenäisesti valtaväestölle arkipäiväisessä toimintaympäristössä, kuten liikenteessä, mökillä ja kotona. Yrityksestä on kuitenkin poikkeuksetta huonot seuraukset. Tällä tavoin HS:n uhritekstit rakentavat vanhuudesta kuvaa muista riippuvaisena elämänvaiheena.

8.2.1 Heikko ruumis, hapertuva mieli

Vanhuus yleisenä kärsimyksenä on yksi hallitsevimista vanhuuden esitystavoista HS:n uutisteksteissä. Kärsimys aiheutuu pääsääntöisesti sairauksista ja fyysisen kunnon heikkenemisestä. Selvimmin ikäihmisten fyysinen heikkous tulee esiin heinäkuun ”virallisessa helleuutisessa”, jonka myötä nestehukasta kärsivät vanukset pääsevät HS:n ykkössivulle, ja samalla koko kansan tietoisuuteen (*Helle piinaa jo vanhuksia*, HS 11.7.2006). Vanhusten ja helteen välinen mittelo toistuu käytännössä joka kesä, eli siinä ei ole mitään yllättävää, mutta silti aihe on katsottu HS:n ykkösuutisen arvoiseksi. Suomea koetelleesta ennätysellisestä kuumuudesta tulee todellinen ongelma, kun sen aiheuttamat terveyshaitat henkilöidään ikäihmisiin (vrt. Lehtonen, luku 8.1.1).

Korostamalla helteen aiheuttamia vaivoja HS pyrkinee heijastamaan suomalaisten kyllästymistä pitkään jatkuneeseen kuumuuteen. Samalla se tulee kuitenkin leimanneeksi ikäihmiset luonnonolojen edessä voimattomaksi, fyysisesti heikoksi laumaksi. Tekstissä kerrotaan ”helteen *tuuperruttamista* vanhuksista”. Fyysinen heikkous on kaikkien yhteinen ongelma, sillä ”nesteytettäviä on *ruuhkaksi* asti”, ja terveyskeskuksissa ”on ollut ihan ambulanssirallia” (*Helle piinaa jo vanhuksia*, HS 11.7.2006). Ilmaisulla rakennetaan kuvaa epidemian kaltaisesta ongelmasta, joka koettelee muitakin kuin vanhuksia. Terveyskeskukset ruuhkautuvat, ja kaikkien hoito, myös sinun ja minun, viivästyy.

Vanhusten kärsimystä rakennetaan ilmaisulla kuten ”helle piinaa”, ”kauppareissu käy voimille”, ”ylämaässä meno alkaa hyytyä”. Eräässä kotimaanuutisten jutussa 80-vuotias rouva vakuuttaa kauppatkalle lähtiessään pitävänsä helteestä. Paluumatkalla hän joutuu kuitenkin myöntämään toimittajalle, että ”nyt ei jaksa”.

Vanhuksen voimattomuutta korostetaan vielä rouvan omalla kommentilla: ”Näettepäs, etten oikein pysty kävelemään, kun näin horjahtelen”. (*Helteen uuvuttamat vanhukset ruuhkauttavat terveysasemia*, HS 11.7.2006.) HS:n uutisteksti kertoo vanhuksen taistelusta armottomia luonnonoloja vastaan. Rouva luulee jaksavansa kauppamatkan ”arvaamattomine jalkoineen”, mutta voimat loppuvat kesken. Vanhus saa jutussa puhevallan, mutta hänen auktoriteettinsa tehtävänä on vahvistamaa jo syntynyt käsitys siitä, miten turmiollista ikäihmisten itsenäinen toiminta voi olla.

HS rakentaa vanhuuden heikkoutta myös esittämällä ikäihmiset kykenemättöminä huolehtimaan omasta hyvinvoinnistaan. Helleuutisoinnin yhteydessä kyvyttömyys korostuu myös niiden vanhusten kohdalla, jotka vielä asuvat omassa kodissaan. Teksteissä auktoriteettina ovat lääkärit, jotka ohjeistavat omaisia vanhuksen nestetasapainon ylläpidossa ja asunnon viilentämisessä. HS muistuttaa (työikäiselle, iäkkäästä vanhemmastaan huolehtivalle) lukijalle, että ”harva yksin asuva vanhus muistaa juoda tarpeeksi”. Ikäihminen sivuutetaan tässä asiantuntijuudessa täysin. Vanhus on ”hän”, joka ei muista, ellemme ”me” siitä huolehdi. (*Helteen uuvuttamat vanhukset ruuhkauttavat terveysasemia*, HS 11.7.2006.)

8.2.2 Vanha, vaaralle arempi

Vakimo on ikääntyvän naisen representaatioita tutkiessaan havainnut, että vanhuutta koskevissa sanomalehtiteksteissä keskeistä on uhkakuvien ja pelon rakentaminen (Vakimo 2001, 170–171). HS:n uutistekstit tukevat tätä näkemystä: niissä kuolema ja onnettomuudet vaanivat vanhusta herkeämättä. Tätä vaikutelmaa rakentavat varsinkin yhden palstan pikku-uutiset, jotka käsittelevät pääsääntöisesti rikoksia ja onnettomuuksia. Pikku-uutisissa HS tuo myös selkeästi esiin vanhan ihmisen kohtelun, ja moraalien välisen yhteyden. Vanhusta kohtaan tehty rikos on erityisen paheksuttava. Tätä HS korostaa esimerkiksi käyttämällä rikosta kuvatessaan ilmaisua ”harvinaisen törkeä” (*Vanhus ryöstettiin törkeästi Porissa*, HS 26.7.2006).

HS:n uutisteksteissä vanhus voi joutua rikoksen uhriksi vaikkapa oman kotinsa rauhassa, keskellä kirkasta päivää. Eräässä uutisjutussa lehti kertoo, kuinka ”mahdollisesti ulkomaalaistaustaiset” ryöstäjät väijyivät pankissa asioivia vanhuksia, seurasivat heitä kotiovelle saakka, ja ryöstivät heiltä rahat ”keskipäivällä” (*Vanhuksia ryöstetty pankkimatkalla Helsingissä*, HS 8.4.2006). Tekstistä syntyy vaikutelma, että vanhuksen on fyysisen koskemattomuutensa (ja rahansa) säilyttääkseen oltava valppaana kaikkina vuorokaudenaikoina, minne ikinä hän meneekin. Vanhus ei voi missään olla varma turvallisuudestaan.

HS:n uutisjuttujen rakentamaa turvattomuuden vaikutelmaa lisää se, että vanhusta kaltoin kohtelevat voivat löytyä hyvin läheltä. HS kertoo, että vanhusten kokeman väkivallan takana on usein puoliso, oma lapsi tai sukulaiset. Huono kohtelu tahtoo vain jäädä pimentoon, sillä varsinkin naiset tapaavat ottaa syyn ”hunsvottilapsistaan” omaan piikkiinsä”. (*Vanhusten kokema huono kohtelu jää usein pimentoon*, HS 16.6.2006.) Tekstin perusteella syntyvä mielikuva vanhuudesta on ahdistava: ikäihminen joutuu omien läheistensä uhriksi, omassa kodissaan. Vanhusta ahdistaa toisaalla väkivaltainen omainen, toisaalla ”vanhan kansan” ajattelutapa, jonka mukaan hunsvottilasten tekemiset pidetään perheen sisällä.. Näiden kahden väliin jäävä liikkumatila on hyvin pieni.

HS:n uutisteksteissä kuolema yllättää vanhuksen mitä erilaisimmissa paikoissa. Viikatemies vaanii varsinkin silloin, kun vanhus lähtee ”ulos maailmaan”, ja ylittää näin roolilleen varatun liikkumatilan. Monessa tekstissä vanhuksen ja luonnon yhteys esiintyy kohtalokkaana: metsään tai järveen mennyt ei sieltä palaa. HS korostaa yksinäisyyden ja heikentyneen toimintakyvyn tuhoisaa vaikutusta. Tekstit antavat ymmärtää, että apu olisi saattanut ehtiä perille ajoissa, jos vanhuksella olisi joku seuranaan. Siten ilmoitus onnettomuudesta olisi voitu tehdä ajoissa. (*Iäkäs marjastaja löytyi kuolleena Simosta*, HS 5.8.2006; *Iäkäs mies hukkuu mökillä Pernajassa*, HS 26.7.2006; *Lahdessa kadonnut vanhus löytyi kuolleena*, HS 20.7.2006.) Tällä tavoin HS rakentaa vanhuudesta kuvaa riippuvaisena elämänvaiheena: toisen henkilön läsnäolo on tärkeää vanhuksen hengissä pysymisen kannalta.

HS:n uhritekstit riisuvat vanhuuden koko lailla kaikista itsenäisyyden symboleista. Oma auto, oma mökki ja oma tahto eivät enää ole suotavia ikäihmisen elämässä. Ainakaan vanhuksen ei pitäisi omin päin lähteä toteuttamaan ideoitaan, sillä riski joutua viikatemiehen korjaamaksi on suuri. Turvattomuuden ja vanhuuden yhteyttä HS korostaa tuomalla iän teksteissä näyttävästi esiin. Ikä määrittää onnettomuuksien ja rikosten uhrin, ja sillä myös selitetään uhriksi joutumista. Rikoksia ja onnettomuuksia käsittelevien pikku-uutisten luonteeseen toki olennaisesti kuuluu uhrin iän mainitseminen. Vanhuksia käsittelevien pikku-uutisten kohdalla ikää kuitenkin erikseen korostetaan määreillä ”vanha” tai ”iäkäs”; mainitsemalla ”uhrin liikkuneen rollaattorilla”, ja niin edelleen.

8.2.3 Vanhus huonojen päätösten uhrina

Vakimon (2001, 312–313) mukaan vanhuus määrittyy julkisessa puheessa ei-ihmisyyden leimaamaksi ajaksi, ja alentavaksi toisista riippuvaisuudeksi. De Beauvoir (1992) puolestaan toteaa, että vanhuutta pidetään elämänvaiheena, joka ei enää edellytä yksilöltä minkäänlaista kehitystä. Vanhuksen kohdalla on lyöty hanskat tiskiin. Vakimon näkemystä mukailleen de Beauvoir toteaa, että vanhoilla ihmisillä ei ole keinoja taistella oman asemansa puolesta, vaan heidän ongelmansa on uskottu aktiivisten aikuisten ratkaistaviksi. (Mt., 35.) HS:n uutisoinnissa vanhuus esitetään riippuvaisena paitsi hoidosta ja ulkopuolisesta avusta, myös muiden tekemistä päätöksistä.

HS kertoo Helsingin kaupungin tekemästä vanhusten kauppapalvelun kilpailutuksesta, jonka seurauksena palvelun laatu heikkeni merkittävästi: toimitetut ruokatarvikkeet eivät vastanneet tilattuja, ja kesällä ruoat pilaantuivat kuljetuksessa. Jutussa ei löydy henkilöä, joka ottaisi vastuun ongelmista. Helsingin kaupungin edustaja suuntaa syyttävän katseen tarjouskilpailun voittaneeseen yhtiöön, jonka kuljetuskalusto on hänen mielestään puutteellinen. Yhtiön edustaja puolestaan pitää ongelmien syynä vanhusten puutteellisesti täyttämiä tilauslomakkeita, ja opastaa: ”Lomakkeeseen ei voi kirjoittaa esimerkiksi neljä jogurttia, vaan täsmällisemmin millaisia jogurtteja.” (*Vanhusten kauppapalvelu Helsingissä muuttui rajusti heti kilpailutuksen jälkeen*, HS 21.6.2006.)

Tilanteesta rakentuu HS:n tekstin perusteella vanhusten kannalta absurdi kuva. Ikäihmisille keskeisen palvelun laatu heikkenee, Helsingin kaupungin vastaava virkamies ei tunnusta virhettä, ja ongelmista vastuussa oleva palveluntarjoaja pääsee kuin varkain sysäämään syyn vanhusten niskoille. Kukaan ei ota jutussa kantaa esimerkiksi siihen, miten kohtuullista on vaatia yli 80-vuotiailta helsinkiläisiltä eri jogurttimerkkien tuntemusta. Tämän teksti kuitenkin määrittää ruoan toimituksessa ilmenneiden ongelmien ainoaksi konkreettiseksi syyksi. Helsingin kaupungin epäonnistunut päätöksenteko jää sivumaininnaksi.

Vanhukset joutuvat myös pompottelun uhreiksi. HS kertoo dementoituneesta, 85-vuotiaasta Irja Tourusta, jota siirrettiin neljän kuukauden ajan kotihoidon, sairaalan ja vanhainkodin välillä. Tourun kohtalo tuli julki tyttären HS:lle pitämän päiväkirjan välityksellä. Lopulta Tourulle kävi hyvin: hän sai paikan vanhainkodissa. Tyttären mukaan näin ei olisi ilman Helsingin Sanomia ja julkisuuden myötävaikutusta käynyt. Tytär toteaa HS:n jutussa heinäkuussa 2006, että ”ilman julkisuutta äiti olisi vieläkin Malmin sairaalassa”. Tourun tapauksen uutisoinnin synnyttämä paine sai Helsingin vanhustyön virkamiehet myöntämään, että ”Irja-äidin kanssa oli tehty kaikki mahdolliset virheet”. (*Irja Touru sai paikan vanhainkodista*, HS 26.7.2006.)

Vakimon (2001) mukaan ikääntyneet näyttäytyvät hoitopalveluiden etiikasta ja rahoittamisesta käytävässä julkisessa keskustelussa ei-normaaleina, puutteellisina ihmisyydeltään (mt., 170). HS:n uutisteksteissä ikäihmisten ei-normaalius rakentuu ainakin siten, että kukaan ei tunnu haluavan ottaa vastuuta vanhustenhoidossa ilmenevistä ongelmista, selvistä virheistä puhumattakaan. Sekä vanhusten kauppapalvelusta, että Irja Tourun tapauksesta kertovissa jutuissa vastuuta epäonnistuneista päätöksistä siirrellään osapuolelta toiselle. Tekstit rakentavat mielikuvaa, jonka mukaan ikäihmisen elämänlaatu heikkenisi huomattavasti toisten tekemien virheiden vuoksi, jos hänellä ei olisi väsymättömiä omaisia taistelemassa puolestaan.

8.3 Vanhusta valvotaan teoissa ja sanoissa

Luvun 8 alussa totesin vanhuuden tarkoittavan Helsingin Sanomien uutisteksteissä eräässä mielessä lapseksi paluuta: vanhetessaan ihmisestä tulee jälleen toisista riippuvainen. HS esittää ikäihmiset lasten kaltaisina myös siinä mielessä, että he tarvitsevat aikuisten valvontaa. Kontrollin tarve ei synny vanhuksesta itsestään, vaan ympäristöstä käsin. HS:n uutisjutuissa valvonta kohdistuu sekä ikäihmisen toimintaan että puheeseen.

8.3.1 Kelpo vanhus luopuu itsenäisyydestään

Vanhuus esitetään HS:n uutisteksteissä elämänvaiheena, jolloin omaan päätöksentekoon perustuva toiminta vähenee rajusti. Aiemmin itsestään selvät oikeudet muuttuvat harkinnanvaraisiksi. Näkyvimmin ikäihmisen itsenäisyyden rajoja määritellään vanhusten ajo-oikeuksien kieltämistä käsittelevissä uutisjutuissa. Ikääntyneiden kuljettajien heikentynyt ajokyky on toinen niistä uutisaiheista, jotka Helsingin Sanomat on tarkastelujakson aikana nostanut ykkössivulle. Kyse on siis HS:n mukaan valtakunnallisesti merkittävästä asiasta.

Yhdessä ikääntyneiden autoilua käsittelevässä uutistekstissä HS esittää vanhukset merkittävänä uhkana liikenneturvallisuudelle. Uhan todistamisessa lehti nojaa asiantuntijalähteisiin: äänessä ovat liikennelääketieteen professori ja yli-insinööri. Molemmat vakuuttavat, että mikäli vanhukset saataisiin jättämään auto kotiin, ”koko maassa *saattaisi* säästyä ainakin 30 ihmistä vuodessa”. Vanhusten poistamista liikenteestä perustellaan myös sillä, että ”*kansalaisilta* tulee paljon palautetta, jossa vaaditaan liikenteestä pois kaikki, jotka eivät siellä selviydy”. (Lääkärit *tekevät yli tuhat ilmoitusta potilaan ajokyvyttömyydestä vuosittain*, HS 28.6.2006.)

Vastakkain tekstissä ovat ajokyvyiltään rajalliset vanhukset, ja ”kunnon kansalaiset”, joiden äänellä asiantuntijalähteet jutussa puhuvat. Vanhukset esitetään yksiselitteisesti valvontaa vaativana uhkana muiden turvallisuudelle. Vastakkaista mielipidettä ei jutussa esitetä. Lukijan on helppo omaksua tekstin ajatus siitä, että ikäihmiset todella täytyy saada pois liikenteestä, tavalla tai toisella.

Toisessa ikääntyneiden autoilua käsittelevässä jutussa valvonta viedään vielä pidemmälle. Liikenneturvan entinen toimitusjohtaja intoutuu esittämään ikäihmisille palkkiota, mikäli he luopuvat vapaaehtoisesti autoilusta. Tämä olisi hänen mukaansa lääkärin määräämää ajokieltoa ”pehmeämpi tapa” luopua autoilusta. Jutussa vedotaan uhkaaviin tilastotietoihin, joiden mukaan vuonna 2015 yli 70-vuotiaita autoilijoita on jo yli 400 000. (*Professori esittää ikääntyneille palkkiota autoilusta luopumisesta*, HS 31.8.2006.) Vaikka vapaaehtoista ajo-oikeudesta luopumista perustellaankin jutussa ”pehmeänä tapana”, voi idean taustalta löytää ajallemme tyypillisen, hyvinkin kovan arvon, nimittäin tehokkuuden. Ikääntyneitä autoilijoita on pian niin paljon, ”jo yli 400 000”, että lääkäreitä ei riitä tutkimaan heidän ajokykyään. Vanhuksille annetaan jutussa kaksi vaihtoehtoa: joko luopua ajo-oikeudesta vapaaehtoisesti, tai luovuttaa se lääkärin määräyksestä. Joka tapauksessa vanhusten autoilupäivät ovat näiden HS:n uutistekstien perusteella jotakuinkin luetut. Ainakin ikääntyneisiin autoilijoihin suhtaudutaan niissä yksimielisen kielteisesti.

Mielenkiintoinen huomio on, että kummassakaan jutussa ei viitata minkään muun autoilijaryhmän, esimerkiksi nuorten kuljettajien, liikenteessä aiheuttamiin vaaratilanteisiin. Nuoria mieskuljettajia voidaan pitää vähintään vanhuksiin verrattavana riskiryhmänä. Iäkkään autoilijan ajokokemuksen merkitystä ei jutuissa myöskään tuoda esiin, vaan korostetaan pelkästään korkean iän ja sairauksien yhteyttä. Näin HS legitimoii vanhusten valvontaa, ja heidän itsenäisen liikkumatilansa rajoittamista.

8.3.2 Vanhus puhuu, muut korjaavat

Halonen (2002, 6) on todennut, että varsinkin uutis- ja asiajournalismissa vanhenemista ja vanhuutta käsitellään enimmäkseen viranomaisnäkökulmasta. Tällöin vanheneva ihminen on lähinnä erilaisten hoitotoimenpiteiden, ja tilastollisten arviointien kohteena. HS:n tarkastelujakson uutisjutut vahvistavat tämän näkemyksen: vanhuutta ja sen vaikutuksia arvioivat pääsääntöisesti muut kuin vanhukset itse. Jutuista vain noin neljäsosassa ikäihmiset pääsevät itse ottamaan kantaa elämäänsä.

Pääsääntöisesti kommentin esittäjä on palvelutalossa tai vanhainkodissa asuva vanhus, joka kertoo mielipiteensä saamansa hoidon laadusta. Suurimmassa osassa näistäkin jutuista vanhuksen näkemykset kuitataan yhdellä, lyhyellä lauseella, ikään kuin hänen mielipidettään olisi kysytty pelkästä velvollisuudentunnosta.

Suurin osa HS:n uutisjutuista nojaa työiässä olevien vanhuuden asiantuntijoiden puheeseen. Asiantuntijat kertovat ikäihmisten puolesta esimerkiksi sen, miten omaisten tulee huolehtia vanhuksesta helteellä (*Helteen uuvuttamat vanhukset ruuhkauttavat terveysasemia*, HS 11.7.2006), tai miten vanhustenhuollon järjestelmää pitäisi parantaa (*Kivelä: Vanhuslääketieteen erikoislääkäreitä koulutettava lisää*, HS 15.6.2006). Vanha ihminen ei ole pätevä kertomaan näkemyksiään omista asioistaan, varsinkaan, jos on kyse asiointilan parantamisesta.

Paras esimerkki ikäihmisten vähäisestä puhevallasta HS:n uutisteksteissä on niin sanotun Kivelän raportin uutisointi. Turun yliopiston professori, geriatri Sirkka-Liisa Kivelä kartoitti vuoden 2006 talven ja kevään aikana vanhustenhuollon puutteita sosiaali- ja terveysministeriön pyynnöstä. Selvityksen perusteella laadittu raportti julkaistiin kesäkuun puolivälissä. Helsingin Sanomat seurasi Kivelän työn edistymistä neljän uutisjutun verran. Kivelän lisäksi jutuissa on äänessä lähinnä vanhustenhuollon virkamiehiä. Vanhukset sen sijaan pysyvät vaiti, vaikka Kivelän ehdottamilla toimenpiteillä on eniten vaikutusta juuri heidän elämäänsä. Tällä tavoin HS asemoi vanhukset uutisteksteissään yhteiskunnan laidalle. Jos ikäihmiset eivät saa ääntään kuuluville näin selvästi heitä itseään koskevissa asioissa, miten heitä voi pitää yhteisön täysivaltaisina jäseninä?

Vanhusten vähäistä puhetta myös korjataan. Oireellista on, että HS on katsonut ikäihmisen puheeseen tehdyt oikaisut ylipäänsä jutussa esittämisen arvoisiksi. Ne eivät tuo juttuun mitään tiedollista lisäarvoa, mutta vahvistavat sen sijaan kuvaa vanhuksista vähäarvoisina puhujina. Toisessa jutussa HS kertoo dementoituneesta vanhuksesta, joka toimittajalle jutellessaan muistaa väärin palvelukodissa asumansa ajan. Oikean tiedon toimittajalle kertoo kuitenkin tytär, joka ”korjaa kärsivällisesti vieressä” äitinsä puheita (*Irja Touru sai paikan vanhainkodista*, HS 26.7.2006).

Toisessa jutussa eräs toimintakeskuksessa asuva vanhus kertoo, kuinka keskuksessa tehdään vanhusten eteen ”kaikki valmiiksi”. Tähän rientää kyseisen kunnan vanhuspalvelun virkamies oikaisemaan, että ei heillä tehdä valmiiksi ”sentään ihan kaikkea”, vaan että vanhuksia ”pyritään aktivoimaan mahdollisimman paljon” (*Suomenniemellä yhä useampi on ikäihminen*, HS 21.5.2006).

Nämä tekstit rakentavat vanhuksesta kuvaa höperönä, joka muistaa, tai käsittää asiat jotenkin väärin. Onneksi vierellä on kärsivällinen, työikäinen henkilö kertomassa toimittajalle, ja sitä kautta yleisölle, kuinka asiat *oikeasti* ovat. Kyse on määrittelyn vallasta, joka uutisgenrelle tyypillisesti luovutetaan useimmiten juuri asiantuntijoille ja virallisille lähteille (ks. luku 3.2). Demokratian toimivuuteen tämä vaikuttaa toisaalta siten, että uutisteksti uusintaa vallitsevan järjestelmän mukaista maailmankuvaa. Ikäihmiset edustavat näissä teksteissä Faircloughin mainitsemia ”epäluotettavia” lähteitä, joiden maailmankuva ei ole se, jota halutaan välittää eteenpäin. (Fairclough 1997, 69.)

8.4 Vanhuus uhkaa taloutta

Helsingin Sanomien taloutta käsittelevät uutistekstit rakentavat vanhuudesta kuvaa vakavana ongelmana, jopa suoranaisena uhkana. Vanhusten riippuvaisuus työssäkävivistä kansalaisista on hyvinvointiyhteiskunnan perustaa horjuttava rasite. Taloutta käsittelevissä uutisissa näkyy selkeä ero kolmannen ja neljännen iän (ks. luku 4.2) arvostuksen välillä. Arvostuksen aste on suoraan verrannollinen ikäryhmän kulutuspotentiaaliin. Kolmas ikä on vielä aktiivista aikaa, jolloin ikäihminen tekee myös omat ostopäätöksensä. Neljättä ikää sen sijaan leimaa riippuvaisuus, jolloin vanhuksesta tulee maksukykyisen kansalaisen sijasta menoerä.

8.4.1 Vanhukset, Suomen rahareikä

Kuntien taloudesta kertovat HS:n uutisteksteissä väestön vanhenemiseen liittyvä runsaasti dramatiikkaa. Teksteissä korostuu ajatus siitä, että maailma, jollaisena sen tunnemme, on mennyttä. Paluuta entiseen ei ole. Tätä korostetaan otsikoinnissa käytetyillä ilmaisuilla, kuten ”Vanhusten hoitoon *ensi kertaa* yli puolet suurten

kuntien menoista” (HS 15.8.2006), ja ”Suomenniemellä *yhä useampi* on ikäihminen” (HS 21.5.2006). Ensimmäinen otsikko on sikäli mielenkiintoinen, että se johtaa lukijaa itse asiassa harhaan. Se luo mielikuvan, jonka mukaan vanhukset ovat terveystennoissa merkittävin kuluerä. Leipätekstistä käy kuitenkin ilmi, että vanhusten ikäryhmän terveystennot ovat nousseet viime vuosien aikana *hitaammin* kuin kaikkien ikäryhmien kustannukset keskimäärin (*Vanhusten hoitoon ensi kertaa yli puolet suurten kuntien menoista*, HS 15.8.2006). Otsikoinnilla on todennäköisesti haluttu tuoda esiin se, että väestö ikääntyy, ja vanhustenhuoltoon sijoittamiseen saadaan nyt tottua. Otsikossa toisiinsa yhdistetyt sanat ”vanhus”, ”ensi kertaa” ja ”yli puolet terveystennoista” herättävät kuitenkin lukijassa helposti hätäännystä: nytkö se sitten on tapahtunut?

Vanhuksista tehdään melko suorasanaisesti yhteiskunnan rahareikä myös toisessa otsikossa. HS kertoo pohjoispohjalaisen kunnan taloudellisesta tilanteesta otsikolla ”Kestilän *menoja kasvattavat vanhukset* ja laitospaikat” (HS 28.6.2006). Vanhukset esitetään tässä aktiivisina toimijoina, kasvattamassa kunnan menoja. Toimittaja ei lähde piilottamaan tekijää otsikoissa yleisesti käytetyllä passiivi-ilmaisulla, vaan kertoo reippaasti, että vanhukset ovat tässä asialla. Vanhukset eivät vain passiivisesti *ole* menoerä, vaan aktiivisella toiminnalla *kasvattavat* menoja. Vaikka aktiivisen toimijan nimeäminen yleensä on suotavaa, voidaan siitä tässä yhteydessä olla montaa mieltä.

HS kertoo uutisteksteissään, miten paljon terveyden- ja vanhustenhuoltoon on vuonna 2004 käytetty rahaa *asukasta kohti*. Vertailussa ovat suurimmat kunnat, sekä eniten ja vähiten rahaa käyttäneet sairaanhoitopiirit. (*Terveyden- ja vanhustenhuollon menot kasvoivat nopeasti*, HS 28.6.2006; *Vanhusten hoitoon ensi kertaa yli puolet suurten kuntien menoista*, HS 15.8.2006.) Tällä herätellään lukijaa: ”myös sinä maksat”. Jos vanhuus yleensä kätketään muulta yhteiskunnalta (ks. Vakimo, luku 8.2.1), näissä teksteissä se tuodaan kaikkia koskettavaksi asiaksi. Jutuissa, jotka käsittelevät vanhustenhoidon vaikutusta ikääntyvien kuntien taloustilanteeseen, HS tuo ikäihmiset meitä kaikkia liki. Käyväthän he ”yhä enemmän” meidän kukkarollamme.

Tekstistä välittyvän mielikuvan mukaan taloudellinen tehokkuus ja hyödyllisyys ovat yhteiskunnan vastaansanomattomia perusarvoja, joiden kautta määrittyy myös ihmisen arvo. Lanér-Sihvola ja Sihvola (1983) ovat tiivistäneet ajatuksen seuraavasti: lapsuus on valmistautumista työelämää varten, aikuisiässä työskennellään ja ollaan tehokkaita, ja siinä mitataan myös ihmisen arvo. Vanhukset puolestaan ovat pelkkää käytettyä työvoimaa, ja sellaisena arvottomia. (Mt., 92.)

8.4.2 Apua, Suomi putoaa roskaluokkaan!

Suomalaisten ikääntyminen nostattaa HS:n taloussivuilla suuria tunteita, joita ilmaistaan suurilla sanoilla. Taloussivujen uutistekstit ovat aineistosta selkeimmin Jokisen mainitsemaa vaihtoehdottomuuspuhetta (ks. Jokinen, luku 6.3). Vanhuuden vaikutukset talouteen esitetään konkreettisenä uhkana, eikä lukijalle tarjota välineitä tehdä vaihtoehtoisia tulkintoja.

HS kertoo Suomen luottoluokituksen olevan ikääntymisen vuoksi vaarassa. ”Nykyinen paras mahdollinen luokitus” uhkaa vaihtua huonoimpaan mahdolliseen, jos toimenpiteisiin ei pikimmiten ryhdytä. Vaihtoehdottomuutta rakennetaan varsinkin otsikolla: *’Suomi voi pudota ’roskaluokkaan’ ikääntymisen vuoksi*” (HS 28.6.2006). Asia esitetään kiistattomana faktana, se on nostettu otsikoksi ilman minkäänlaista lähdeviitettä. HS asettuu siten täysin näkemyksen taakse. Tosiasiassa kyse on kuitenkin yhdysvaltalaisen luottoluokitusyhtiön, Standard & Poor’sin, tutkimustuloksesta.

Kertomalla, että Suomi ”voi pudota” roskaluokkaan HS pehmentää vaikutelmaa, putoamista ei *välttämättä* tapahdu. Tämä käy ilmi myös leipätekstistä, jossa Standard & Poor’s toteaa pitävänsä ”epätodennäköisenä, että valtiot antaisivat velkaantumisen karata hallitsemattomaksi” (*Suomi voi pudota ’roskaluokkaan’ ikääntymisen vuoksi*, HS 28.6.2006). Putoamiselle on siis olemassa vaihtoehto, mutta väestön vanhenemisen vuoksi Suomen pitää olla taloutensa kanssa erityisen tarkkana.

Myös toinen ulkomaalainen taloustuntija varoittaa Suomea väestön ikääntymisen haittavaikutuksista. Asialla on arvovaltainen OECD (*OECD: Nyt menee hyvin, mutta ikääntyminen uhkaa*, HS 5.5.2006).

Tässä jutussa näkemyksen esittäjä on nostettu otsikkoon, jolloin lukija pystyy paremmin arvioimaan mielessään näkemyksen suhdetta todellisuuteen. Ikääntymisen uhka on OECD:n perusteltu mielipide, sen kanssa voi olla joko samaa, tai eri mieltä. Talouselämässä OECD on vahva auktoriteetti, ja talousuutisissa sen lausunnoilla on painoarvoa. Monikaan lukija ei varmasti lähde kyseenalaistamaan järjestön näkemyksiä. Kun OECD sanoo ikääntymisen uhkaavan Suomea, asian täytyy olla näin.

Ikääntymisen synnyttämälle uhalle ei HS:n uutisteksteissä esitetä vaihtoehtoisia todellisuutta. Kyse on tässä vaiheessa enää siitä, miten viisaasti Suomen päättäjät osaavat tilanteeseen reagoida. Ikäihmisten kannalta vaikutelma on lohduton: heidän olemassaolonsa syöksee Suomen, jolla ”nyt menee hyvin”, ”roskaluokkaan”. Ilman ikääntyviä Suomella menisi loistavasti, mutta nykytilanteessa jopa ”OECD kehottaa Suomea etsimään uusia säästökohteita” (*OECD: Nyt menee hyvin, mutta ikääntyminen uhkaa*, HS 5.5.2006).

Ikääntymisen yhdistäminen ”uhan” ja ”roskaluokan” kaltaisiin ilmaisuihin rakentaa siitä vahvasti negatiivista, jopa vaarallista mielikuvaa. Lehtosen (2000) mukaan metaforat, kuten tässä ”roskaluokka”, auttavat meitä mukautumaan *uusiin tilanteisiin* ilman, että tarvitsisi joka kerta opetella kaikkia käsitteitä uudelleen alusta alkaen. (mt., 41). Samalla metaforissa piilee kuitenkin vaara: ne yksinkertaistavat ja saavat pahimmillaan aikaan yleistyksiä. Kun ikääntyminen yhdistetään mielikuvissa ”putoamiseen”, ”roskiin” ja ”roskaluokkaan”, ikäihmiset on helppo nähdä b-luokan kansalaisina, joille ei oikeastaan kuuluisi edes kansalaisoikeuksia. HS:n talousuutisteksteistä saa helposti aikaiseksi yhtälön: ikääntyvät = uhkaava roskaluokka.

8.4.3 Kuluttaminen hyvän vanhuuden mittarina

Talousuutisjutuissa ikäihmisten velvollisuus yhteiskuntaa kohtaan on kuluttajan roolin omaksuminen, rahan laittaminen kiertoon. Uutisjutut vastaavat Habermasin näkemystä siitä, että nykyiset mediasisällöt puhuttelevat yleisöä yhä enenevässä määrin kuluttajina, kuin kansalaisina (ks. luku 3.4).

HS kertoo, että Suomen ikääntyvät ovat yhä varakkaampia, mutta lehden mukaan ”varsinkin suurten ikäluokkien säästäväisyyttä on vaikea kitkeä”. Tämä johtuu HS:n sanoin siitä, että ”heihin istutettiin lapsuudessa lähes uskonnollinen suhtautuminen työn tekoon, sekä tietoisuus puutteesta”. (*Tulonjaossa kärkijoukko vanhenee*, HS 29.4.2006). Se, että säästäväisyys esitetään rikkaruohon tavoin *kitkettävänä*, epämiellyttävänä ominaisuutena, ilmentää aikamme kuluttajuutta ihannoivaa kulttuuria.

Halonen (2002) on todennut, että ikääntymisen aiheuttamia ongelmia pyritään mediassa *etäännyttämään* yhdenikäisyyden normiston pohjalta. Nuoruuden nostaminen kulttuuriseksi ideaaliksi merkitsee, että vanhenevasta ihmisestä on tullut poikkeava. (Mt., 6.) HS:n uutistekstissä vanhempien sukupolvien säästäväisyys esitetään tällaisena ongelmana. Jutussa rakentuu myös vastakkainasettelu ”heidän” ja ”meidän” välillä. ”Heihin” iskostettiin tietoisuus puutteesta, kun taas ”me” edustamme eri aikakautta. Me emme ole kokeneet puutetta, joten me kulutamme mielellämme. Ikäihmiset etäännytetään muista ilmaisemalla, että he ovat säästäväisyydessään normin vastaisia.

Kuluttaminen määrittelee hyvän vanhuksen myös ikääntyvissä kunnissa. HS:n uutisjutuissa harmitellaan sitä, että ihmisillä ”ei ole perinnettä” käyttää rahojaan omaan hyvinvointiinsa. Esimerkiksi Suomenniemestä kertovassa jutussa kunnanjohtaja kertoo huomanneensa, että siivous- ja muista palveluista ei haluttaisi maksaa, ”vaikka niihin olisi varaakin”. Ne taas työllistäisivät nuorempia. Tästä huolimatta sukanvarteen säästäviä ikäihmisiä ei Suomenniemellä ”koeta riesana”, vaan toivotetaan vapaa-ajan asukkaatkin tervetulleiksi eläkepäiviä viettämään. Kunnanjohtaja kun on huomannut, että monet ikäihmiset pysyvät toimintakykyisinä yhä pidempään, ja että ”tulee monia hyviä vuosia, ennen kuin he rasittavat palvelurakennetta.” (*Suomenniemellä yhä useampi on ikäihminen*, 21.5.2006.)

Teksteissä varakkaat ikäihmiset ovat mammonan panttaajia, kun heidän sitä vastoin pitäisi käyttää rahojaan kansantalouden rattaiden voiteluun. Säästöjen käyttäminen esimerkiksi palveluiden ostamiseen esitetään suorastaan kansalaisvelvollisuutena, jota ikäihmiset rikkovat. Tätä rikkomusta muilla on oikeus paheksua julkisesti, kuten HS:n molemmissa uutisjutuissa tehdään.

8.5 Vanhuus sosiaalisena ongelmana

Kitsusen ja Spectorin (1977) mukaan sosiaalisia ongelmia aletaan käsitellä ongelmina vasta, kun ne määritellään niin haitallisiksi, että tulkinta ”jotain pitäisi tehdä” vahvistuu. Kun asialle sitten aletaan tehdä jotain, se puolestaan edelleen vahvistaa tulkintaa siitä, että kyseessä on vakava ongelma. Ongelma on saavuttanut kaikkein vakavimman asteensa, kun se on institutionalisoitunut jonkin ammattiryhmän toiminta-alueeksi. (Kitsuse ja Spector 1977; ks. Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 167.) Helsingin Sanomien uutisteksteissä vanhuus yhdistetään kiinteästi hoitoalan ammattilaisiin. Institutionalisoituminen näkyy siinä, että vanhuus liitetään laitoksiin. Vanhuuden hoitamiseen on irrotettu oma ammattiryhmä, ja oma, muusta yhteiskunnasta erillinen tilansa. Kitsusea ja Spectoria mukaillen: HS:n uutisteksteissä vanhuus on Suomelle erittäin vakava ongelma.

HS:n uutisteksteissä ”jotain pitäisi tehdä” -ajattelu näkyy selvästi. Huoli tulevasta on luonteenomaista vanhuuden riippuvaisuutta rakentaville uutisteksteille. Huolta herättää, vain muutaman esimerkin mainitakseni, vanhustenhuollon huutava resurssipula; lääketieteen opiskelijoiden huono vanhuslääketieteen osaaminen; sekä ikäihmisten heikentynyt ajotaito, ja siitä koituva riski muulle liikenteelle (*Hoitajat haluavat mielenilmauksilla lisää palkkaa ja työtovereita*, HS 22.4.2006; *Kivelä: Vanhuslääketieteen erikoislääkäreitä koulutettava lisää*, HS 15.6.2006; *Lääkärit tekevät yli tuhat ilmoitusta potilaan ajokyvyyttömyydestä vuosittain*, HS 28.6.2006). Näitä tekstejä yhdistää ajatus siitä, että nykyinen toimintamalli ei tulevaisuudessa enää ole mahdollinen. Useiden eri alojen asiantuntijuutta edustavat henkilöt kuuluttavat pikaisten toimenpiteiden perään, jotta väestön vanhenemisesta koituvat haitat eivät nykyisestä ainakaan lisääntyisi. Vanhuutta voidaan tämän perusteella kutsua hyvin *laajaksi* sosiaaliseksi ongelmaksi: sen vaikutukset kattavat käytännössä kaikki suomalaisen yhteiskunnan osa-alueet.

Merkille pantavaa on, että ani harvassa tekstissä esitetään konkreettisia parannusehdotuksia tähän sosiaaliseen ongelmaan. Joissakin tapauksissa parannusehdotuksia esitetään, mutta ne tyrmätään rahan puutteen vuoksi saman tien, samaisessa uutisjutussa.

Hoitajien vaatimukset palkankorotuksista ja lisätyövoimasta ovat esimerkki tällaisesta parannusehdotuksesta. Lähimmäs konkretiaa HS pääsee uutisoimalla professori Sirkka-Liisa Kivelän vanhustenhuollon järjestelmään tekemistä korjausehdotuksista. Kivelä esittää muun muassa vanhuslääketieteen opintojen lisäämistä lääkärikoulutuksessa; kaikkien yli neljää lääkettä syövien vanhusten lääkityksen tarkistamista; kunnille jaettavia, vanhustenhoitoon korvamerkittyjä valtionosuuksia; sekä valtakunnallisen vanhusstrategian laatimista (*Kivelä: Vanhuslääketieteen erikoislääkäreitä koulutettava lisää*, HS 15.6.2006).

Kivelä edustaa HS:n uutisteksteissä niitä radikaaleja ammattilaisia, joiden Curran (2000) sanoo olevan avainasemassa nykypäivän julkisuudessa. Nämä ammattilaiset tunnistavat, kiinnittävät huomiota, ja tulkitsevat sosiaalisia ongelmia, ja ehdottavat niihin ratkaisuja. He ovat yhteiskunnan ”sensoreita”, jotka tarttuvat laiminlyötyihin asioihin, nousevat oman edun tavoittelun yläpuolelle, ja siirtävät toimintavaltaa heille, joilla valtaa ei ole. Heidän toimintansa voi median avustuksella johtaa kriittiseen julkiseen keskusteluun asiaintilasta, ja siten edesauttaa poliittisten ratkaisujen tekoa. (Curran 2000, 136.)

Curranin esiin nostama ajatus median avustuksella käytävästä kriittisestä keskustelusta ei HS:n uutisoinnissa toteudu. Kuten luvussa 8.1.3 kerroin, Kivelän raportin valmistuttua sosiaali- ja terveysministeriön virkamies kommentoi sitä lyhyesti. Tämän jälkeen keskustelu tyrehtyy täysin, eivätkä vanhustenhuollon järjestelmään tehdyt korjausehdotukset enää nouse HS:n uutisten areenalle. Kivelän hyvä yritys nostattaa keskustelua vanhuudesta, laaja-alaisesta sosiaalisesta ongelmasta, kaatuu jostain syystä Helsingin Sanomien uutiskynnykseen.

9 ITSENÄINEN VANHUUS

Helsingin Sanomien uutistekstit rakentavat vanhuudesta kuvaa myös itsenäisyyden ja aktiivisuuden elämänvaiheena. Näitä tekstejä tosin on aineistosta selvä vähemmistö: vain seitsemän uutisjuttua 52:stä on itsenäisyyttä rakentavia. Monissa jutuissa riippuvaisuus on läsnä, mutta vain sivuroolissa. Itsenäisyyttä rakentavissa teksteissä HS esittää vanhuuden voimavarana: vapauden aikana, joka tarjoaa mahdollisuuden itsensä kehittämiseen.

9.1 Vanhuus on mahdollisuus

HS:n itsenäisyyttä rakentavissa uutisteksteissä korostuu näkemys siitä, että korkea ikä ei ole este aktiiviselle elämäntavalle. Pikemminkin työelämästä pois jääminen vapauttaa kalenterista aikaa tehdä sitä, mitä itse todella haluaa. Itsensä kehittäminen liittyy teksteissä kiinteästi toimintakyvyn ylläpitämiseen. Vanhukset kuvataan pitämässä yllä fyysistä toimintakykyään liikunnan avulla. Psykkistä toimintakykyään he vaalivat opiskelemalla taitoja, joita tarvitaan nyky-yhteiskunnassa pärjäämiseen.

9.1.1 Syrjäytyminen pysähtyy opiskelemalla

Kaikilla ihmisillä ei ole yhtäläistä pääsyä merkitysten maailmaan siksi, että digitaaliseen teknologiaan liittyvät kulttuuriset resurssit ovat jakautuneet epätasaisesti (Lehtonen 2000, 24). HS:n itsenäisyyttä rakentavissa uutisteksteissä ikäihmiset ovat ryhtyneet toimeen päästäkseen näistä resursseista osallisiksi. HS kertoo joukosta internetin ja sähköpostin käyttöä opiskelevista, 61–74 -vuotiaista helsinkiläisistä, joille ”tietokone on kodinkone muiden joukossa” (*Ikäihmiset ovat tarttuneet internetin palveluihin*, HS 2.4.2006). Jutun vanhukset ovat poikkeuksellisia: HS nimittäin kertoo, että suomalaisista ikäihmisistä noin 40 prosenttia kokee olevansa tietoyhteiskunnan ulkopuolella. HS esittää nämä vanhukset esimerkillisinä: omalla aktiivisuudellaan ja viitseliäisyydellään he välttävät syrjäytymisen, joka muutoin todennäköisesti olisi edessä.

Jutussa korostetaan eroa nuoren, tietoyhteiskuntaan sopeutuneen sukupolven, ja vasta tietoyhteiskunnan tavoille opettelevan, vanhan sukupolven välillä. Lastenlasten tekniikkaslangin ja mainoksissa pyörivien www-osoitteiden kerrotaan ”ahdistavan osaa vanhuksia”. Tekstiviestien kielikään ei ikäihmisille aivan aukene. Yksi jutun herroista toivoo ”oppivansa lastenlasten käyttämät lyhenteet: 4 U ja hymiöiden vivahteet”. (*Ikäihmiset ovat tarttuneet internetin palveluihin*, HS 2.4.2006) Tekstissä rakennetaan kuvaa, jonka mukaan tietoyhteiskunnan muutokset ovat niin nopeita, ettei ikäihmisillä ole mahdollisuuksia pysyä niissä mukana. Lastenlasten kompetenssi jyrää vanhusten taidot: lapset ja vanhukset näyttävät vaihtaneen paikkoja avuttoman roolissa. Elämäkokemuksesta ei tekniikan kehityksessä ole hyötyä. Pätevyyden määritelmä on muuttunut, ja vanhukset ovat tietoineen ja taitoineen jäämässä syrjään.

Etäisyyttä työkäisen lukijan, ja internetkurssia käyvän ikäihmisen välille rakennetaan myös yllämainitun uutistekstin kainalojutussa. Kainalon otsikko kuuluu: ”Toinen pappa on papan paras opettaja”. Merkille pantavaa on, että pappamääritelmä on toimittajan oma keksintö. Leipätekstissä internetkurssin vetäjä, jonka ikä ei jutusta käy ilmi, kertoo olevansa iäkkäille ihmisille ”nuori nörtti, jonka opetus ei ole yhtä uskottavaa kuin muiden samanikäisten” (*Toinen pappa on papan paras opettaja*, HS 2.4.2006). Jutussa käytetty lähde ei siis itse käytä pappailmaisua.

Toimittaja on ilmeisesti hakenut otsikkoonsa vetävyyttä ja huumoria, sillä ”pappa” on harvemmin tekemisissä internetin, tai ylipäänsä tietotekniikan kanssa. Samalla toimittaja tulee kuitenkin etäännyttäneeksi kurssille osallistuvat (miehet) heidän korkean ikänsä perusteella. Se, että juuri tämä kielellinen ilmaus on nostettu otsikkoon, saattaa toisaalta rakentaa myös vanhuksista mielikuvaa sisäänpäin lämpiävänä ryhmänä, joka ei kelpuuta mitään ”nuoria nörttejä” itseään opettamaan. Mikäli otsikossa olisi käytetty sitaatteja, se auttaisi ymmärtämään, että kyse on vain yhden opettajan näkemyksestä. Ilman sitaatteja esitettynä asian voi tulkita tosiasiasta, tai ainakin HS:n kantana.

Myös leipätekstissä toimittaja määrittelee iäkkäät opiskelijat yksioikoisesti ”paikalle saapuviksi mummoiksi ja papoiksi”. Kutsuisiko toimittaja esimerkiksi 15-vuotiasta poikaa ”klopiksi” tai ”junioriksi” kertoessaan tämän tietokoneharrastuksesta?

Mummottelu tässä yhteydessä luo vaikutelman, että ikäihmisiin ei tietotekniikan opiskelijoina voi suhtautua vakavasti. Vanhukset sähköpostin käyttöä opiskelemissa esitetään tässä HS:n kainalojutussa huvittuneisuutta herättävänä, jotenkin söpönä ilmiönä, jolle voi hymyillä hyväntahtoisesti. Koska tietotekniikan hallinta on suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa tärkeää, toimittaja vie mummottelullaan myös pohjan siltä mahdollisuudelta, että näihin ikäihmisiin voisi suhtautua täysipainoisina kansalaisina.

Internetin opiskelua käsittelevistä jutuista voimakkaimmin välittyvä mielikuva on tästä huolimatta ikäihmisten aktiivisuus. Mielikuvaa tukevat monet kielelliset valinnat. Muun muassa otsikointi ”ikäihmiset ovat *tarttuneet* internetin palveluihin” kuvastaa aktiivista toimintaa, kiinni ottamista. HS kertoo myös ikääntyneiden pankkiasiakkaiden alkaneen käyttää yhä enemmän nettipankkia, vaikka asiointin sähköistyminen heitä ”pelottaakin”. Jutussa internetkurssin opiskelijat jopa ”ylistävät sähköpostia ja tekstiviestejä”. (*Ikäihmiset ovat tarttuneet internetin palveluihin*, HS 2.4.2006.) Ikäihmiset esitetään siis sopeutuvaisina yksilöinä, jotka muuttavat käyttäytymistään ajan haasteiden mukaisesti. Sen sijaan, että vanhukset esitettäisiin perinteiseen tapaan kaiken uuden vastustajina, he tässä tekstissä jopa ”ylistävät” uutta teknologiaa.

Näissä uutisteksteissä HS esittää ikäihmiset myös vanhuusuutisoinnille harvinaisessa tilanteessa: heillä on halutessaan varaa valita toisin. Yksi kurssilaisista on jättänyt kotona olevan kannettavan tietokoneen opiskelun taka-alalle, sillä ”tärkeämpää tekemistä ovat lastenlapset ja ulkoilu”. (*Ikäihmiset ovat tarttuneet internetin palveluihin*, HS 2.4.2006.) Vapaus asettaa uusien taitojen opettelu tärkeysjärjestyksessä toiselle sijalle on todellista riippumattomuutta, johon on varaa vasta, kun työelämän paineet ovat poissa harteilta. Näin vanhuus näyttäytyy miellyttävänä, elämään jopa tiettyä ylellisyyttä tuovana mahdollisuutena.

9.1.2 Vielä maila heilahtaa, vielä jalka nousee

Itsenäisyyttä rakentavissa uutisjutuissa HS esittää ikäihmiset pitämässä yllä myös fyysistä toimintakykyään. Teksteissä korostuu fyysisen toimintakyvyn ja elämänlaadun yhteys. Urheilua harrastava ikäihminen on HS:n vanhuusuutisoinnissa kiistaton kuriositeetti: vanhusten liikunnasta kerrotaan vain kahdessa jutussa 52:stä. Myös jutuissa käytetyt kielelliset valinnat tukevat kuriositeetti-vaikutelmaa: ikääntyneen fysiikan venymistä ihmetellään teksteissä avoimesti.

Vanhus voi heikentyneestä fyysisestä toimintakyvystään huolimatta olla auktoriteetti urheilun saralla. Tämä mielikuva syntyy jutusta, jossa HS kertoo pesäpalloa pelaavista senioreista. Äänessä ovat kiihmiset itse, kommentoimassa asiantuntijoina omaa lajiaan. Pitkän iän mukanaan tuoma kokemus tuodaan jutussa harvinaisella tavalla esiin. Esimerkiksi 77-vuotiaasta liikuntaneuvos Eino Kaakkolahdesta toimittaja kertoo, että ”vire on kuin 54 vuotta sitten Helsingin olympialaisissa”, vaikka ”räpyläkin on jo Urheilumuseossa”. (*Pesäpallovietti ei katoa vanhanakaan*, HS 24.7.2006.) Kaakkolahdesta kerrotaan myös, että hän on ollut mukana kansallisessa pesäpallotapahtumassa, Itä–Länsi -ottelussa, 54 kertaa. Kaakkolahti siis tietää mistä puhuu, kun puhuu pesäpallosta. Hän on jutussa auktoriteetti, eikä liikuntaneuvoksen tittelin mainitseminen ainakaan heikennä tätä vaikutelmaa.

Ikäihmisten fyysinen suoriutuminen korostuu jutussa. Lähtökohta on selvästi se, että tässä on nimenomaan *vanhuksia* pesäpalloa pelaamassa. Pelaajien fyysinen ikä tekee tapahtumasta harvinaislaatuiseen ja merkittävän. Toimittaja kuvailee, kuinka ”pallo lentää harjoituksissa hieman tahmeasti”, mutta selittää saman tien, että ”vika on harjoituksissa käytetyssä tenavapallossa, ei lyöjässä”. Lukijalle kerrotaan myös, kuinka senioripalloilijoiden ”juoksunopeus riittää, kun ulkokenttä hieman avustaa”. (*Pesäpallovietti ei katoa vanhanakaan*, HS 24.7.2006.) Puhe on samankaltaista, kuin lapsen toimintaa kuvailtaessa. Tekstissä korostuu ajatus, että vanhus on oman, ikääntyneen ruumiinsa vanki. Kaikki fyysinen tekeminen määrittyy ensisijaisesti iän, ja heikentyneen toimintakyvyn kautta. Jutusta syntyvän mielikuvan mukaan tärkeintä kuitenkin on se, että vanhus ylipäänsä *on* pesäpallokentällä, iästään huolimatta.

Ikäihmisten liikunnasta kertoessaan HS korostaa, että liikunnan harrastaminen parantaa vanhuksen elämänlaatua. Tämä mielikuva syntyy erityisesti jutusta, jossa HS kertoo kolmesta senioritanssia harrastavasta rouvasta. Jutussa rouvat kehuvat kilvan lajiaan, se on heidän mukaansa ”charmantti tapa ikääntyä”, ja siitä saa ”jaloille ja aivoille töitä” (*Tanssi houkutteli sadat seniorit Turkuun*, HS 18.8.2006). Jutusta välittyy liikunnan ilo, ja samalla vanhuusuutisoinnille harvinainen, positiivinen henki. HS kertoo, kuinka rouvien suupielet nousevat tanssilattialla, ja kuinka tanssiharrastus on niin rakas, että ”koreografiat osataan vaikka unissaan”.

HS vakuuttaa lukijaa Senioritanssin terveysvaikutuksista kolmessa eri yhteydessä: ensin harrastajien itsensä, sitten toimittajan kertomana, ja lopuksi jutun yhteydessä julkaistussa, erillisessä tietokulmassa. Se, että 64–74 -vuotiaiden lajin harrastajien näkemys ei ole ”riittävän hyvä”, rakentaa jälleen ikäihmisten erillisyyttä nuoremaksi oletettuun lukijaan nähden. Terveysvaikutukset täytyy kertoa vielä ”samanikäisen” kielellä, samanikäisen toimittajan auktoriteetilla, että asia saa tarvitsemaansa uskottavuutta.

Muutoin HS ei jutussa liiemmin korosta harrastajien ikää, tai heikentynyttä fyysistä toimintakykyä. Tanssiliikkeitä kuvaillaan toki ”yksinkertaisiksi”, ja niiden kerrotaan ”parantavan tasapainoa sekä virkistävän muistia”. (*Tanssi houkutteli sadat seniorit Turkuun*, HS 18.8.2006.) Tasapaino ja muisti ovat perinteisesti niitä fysiikan osa-alueita, jotka ikääntymisen myötä heikkenevät. Selväksi tulee, että kyse on varta vasten ikäihmisille kehitetystä lajista, joka siten eroaa luonteeltaan huomattavasti esimerkiksi toisen liikuntajutun lajista, pesäpallosta. Näin ollen myös senioritanssin harrastajat esitetään jutussa ikäihmisinä, jotka pysyvät lestissään. Kaiken kaikkiaan HS lähestyy kuitenkin tanssijoita positiivisesti, antamalla heidän olla vanhoja.

Varsinkin senioripalloilijoista kertovasta uutisjutusta voi tunnistaa ikäihmisiä ihannoivan lähestymistavan, jossa vanhuus esitetään ei-vanhuutena. Vakimo (2001) on todennut, että tällaisissa teksteissä nostetaan esiin yksittäisiä, esimerkillisiä ikääntyneitä, jotka toiminnallaan rikkovat sosiaalisia ikänormeja, ja toisten ennakkoodotuksia. Nämä ikärajojen ylittäjät kuvataan varsin positiivisessa valossa, eräänlaisina oletetun vanhuuden kapinallisina. (Vakimo 2001, 171.)

Pesäpallojutussa HS kutsuu lukijan tuntemaan suurta helpotusta kanssaan siitä, että ”maila vielä heilahtaa”, pelaajien korkeasta iästä huolimatta. Lähes 80-vuotiaiden ei enää odottaisi mäiskivän palloja urheilukentällä, mutta näin vain tekstin tervaskannot tekevät. Molemmissa ikäihmisten liikuntaharrastusta käsittelevissä teksteissä positiivista on se, että aktiivisuutta ei lähestytä hyötynäkökulmasta. Taka-ajatuksena ei ole tehdä heistä esimerkiksi elinvoimaisia työntekijöitä, vaan heidän ”sallitaan” virkistävän itseään oman hyvinvointinsa, ja oman mielihyvänsä vuoksi. Tekstit rakentavat vanhuudesta kuvaa arvostettavana ja ymmärrettävänä ominaisuutena.

9.2 Vanhuuden vapautta on elää kuten muut

Vanhuuden itsenäisyyttä rakentavissa HS:n uutisteksteissä ikäihmisen vapaus yhdistyy omaan tilaan, vain itselle varattuun aikaan, sekä mahdollisuuteen päättää omasta liikkumisesta. Vanhus on vapaa silloin, kun hän on voi elää ”kuten muutkin ihmiset”. Erityisesti omassa kodissa asumisen merkitys korostuu teksteissä.

9.2.1 ”On niin hyvä mieli, kun saa olla kotona.”

Yhdessäkään vanhuuden itsenäisyyttä rakentavassa uutistekstissä ikäihminen ei asu laitoksessa. Teksteissä joko kerrotaan suoraan vanhuksen asuvan edelleen omassa kodissaan, tai sitten asumismuotoa ei mainita lainkaan. Kotona asuminen määrittyy tässä yhteydessä laitoksen poissaololla. Koska laitos ei ole teksteissä läsnä, jää tulkintavaihtoehdoksi se, että vanhus asuu omassa kodissa.

HS:n uutisjutuissa oma koti on suomalaiselle vanhukselle tunnetasolla niin tärkeä, että laitokseen joutuminen vaarantaa jopa terveyden. HS kertoo 80-vuotiaasta karkkilalaisesta Astrid Rauniosta, joka joutui hetkellisesti sairaalahoitoon, mutta pääsi jonkin ajan kuluttua palaamaan omaan kotiin. Toipumisestaan Raunio toteaa vain, että ”sairaalassa en olisi kuntoutunut”. Raunio on tyytyväinen, kun voi kotihoidon turvin edelleen asua kotona. Amputoitu jalkakaan ei haittaa tätä ”paljon nauravaa” vanhusta, kun hän saa ulkopuolista apua päivittäisissä askareissa. Raunio on kiintynyt vapauteensa. ”On niin hyvä mieli, kun saan olla kotona. Toivottavasti muillakin on näin hyvin”, hän toteaa (*Hoivatakuu toi hoitajan katsomaan miten Astrid Raunio elelee kotonaan*, HS 25.4.2006.)

Jutussa vapaus vertautuu omassa kodissa asumiseen. Se on niin tärkeää, että Raunio on valmis sinnittelemään vaikka yhdellä jalalla: tilanteessa, jossa moni muu olisi luovuttanut, ja muuttanut laitokseen. Tällä HS:n voi tulkita tukevan hallituksen vanhuspolitiikkaa, jonka linjaus on pyrkiä pitämään ikäihmiset omissa kodeissaan mahdollisimman pitkään (mm. Arajärvi & Karjalainen 1983, 202). Raunio esitetään esimerkillisenä, sitkeänä sissinä, joka huonosta liikkumisestaan huolimatta haluaa asua kotona, eikä siten vie kaupungin laitospaikkoja. Rakentuu kuva pyyteettömästä vanhuksesta, josta löytyy vielä vanhaa kunnon ”talvisodan henkeä”.

HS ei kuitenkaan tee Rauniosta sädekehää tavoittelevaa marttyyria, vaan jutun vanhuuskuva on positiivinen poikkeus aineistossa. Se edustaa sitä Vakimon (2001) mainitsemaa, verraten harvinaista kerrontatapaa, jossa vanhuus näyttäytyy seesteisenä, rauhallisena ja viisaana. Tämän kaltaisissa teksteissä vanhuus on ilmiönä läheinen ja jokapäiväinen, meitä jokaista koskettava. (Vakimo 2001, 172.)

Seesteisyys rakentuu tässä HS:n tekstissä kotonaan asuvan vanhuksen tyytyväisyyden ja elämänmyönteisyyden varaan. Viisaus rakentuu siten, että puhujana on lähes pelkästään Astrid Raunio. HS:n muuhun vanhuusuutisointiin verrattuna jutussa annetaan Rauniolle suorastaan häkellyttävän paljon puhetilaa. Hän kertoo perheestään, elämästään ja naapureistaan. Vanhus on itse omien asioidensa paras asiantuntija.

Runsaan puhutilan myötä Rauniosta rakentuu tekstissä persoona: muun muassa hänen huumorintajunsa pääsee hyvin esiin. Sen sijaan, että Raunio n elämäntilanne etäännytetäisiin virkamiehen tai vanhustyön asiantuntijan kommentteihin, se tuodaan lukijaa lähelle. Lukija saa suoran kosketuspinnan vanhuksen ajatusmaailmaan, mikä on aineiston uutisteksteissä harvinaista. Suora kosketuspinta tuo vanhuksen lähelle lukijaa. Se asemoi hänet samalle viivalle, tasa-arvoiseksi ”meidän muiden” kanssa. Tämä puolestaan edesauttaa positiivisen vanhuskuvan syntymistä.

9.2.2 Ajokortti itsenäisyyden vertauskuvana

Mahdollisuus liikkua oman tahtonsa mukaan on ikäihmisten elämänlaadun kannalta tärkeää. HS:n uutisteksteissä vapauden vertauskuvana esitetään kodin lisäksi mahdollisuus ajaa omalla autolla. HS kertoo 82-vuotiaasta Uolevi Lassanderista, joka edelleen autoilee säännöllisesti, vaikka ”sotaveteraanikavereista moni on jo joutunut luopumaan ajokortistaan” (*’Vanhempana ajaa paljon viisaammin’*, HS 28.6.2006).

Iäkkään kuljettajan autoilusta kerrotaan kainalojutussa: emojutun aiheena on ikäihmisten noukkiminen pois liikenteestä heikentyneen toimintakyvyn vuoksi (*Lääkärit tekevät yli tuhat ilmoitusta potilaan ajokyvyttömyydestä vuosittain*, HS 28.6.2006). Lassanderin kommentit ovat siten eräänlainen vastine näkemyksille, joita liikenneturvan ja lääketieteen asiantuntijat emojutussa esittävät.

Lassanderin puheenvuoron ansiosta HS:n ikääntyneitä autoilijoita koskeva uutisointi on luonnollisesti moniäänisempää, kuin ilman Lassanderin kommentteja. Kainalojuttu auttaa lukijaa palauttamaan tilanteen oikeisiin mittasuhteisiin, huomaamaan, että kaikki ikääntyneet autoilijat eivät välttämättä ole riski muulle liikenteelle (ks. luku 8.3.1). Kainalojutussa korkea ikä nähdään jopa vahvuutena. HS kertoo Lassanderin äänellä, kuinka ajotyylly rauhoittuu, kun ”ei ole enää kiire mihinkään” (*’Vanhempana ajaa paljon viisaammin’*, HS 28.6.2006). Sen lisäksi, että Lassander autoilee, hän siis myös määrittelee itse omaa toimintakykyään liikenteessä. Tällä HS rakentaa kuvaa terävästä vanhuksesta, joka aivan oikeutetusti esittää vastavedon liikenneturvallisuuden asiantuntijoiden näkemyksille. Kiireettömyys on yksi niistä ikääntyneiden autoilijoiden ominaisuuksista, jotka voidaan lukea heille eduksi, ja joita ei pääjutussa tuoda lainkaan esille.

Merkille pantavaa on, että iäkkään autoilijan näkemykset on taitettu juuri ”kokijaosuuteen”, kainalojuttuun. Kainalojutun painoarvo on emojuttua vähäisempi, sillä se varataan yleensä jutun ihmisläheiselle näkökulmalle. Näin ollen se on emojuttua lähempänä vähämerkityksistä intiimin aluetta (ks. luku 7). Lassanderin rooli onkin edustaa tasapuolisuuden nimissä pakollista ”kadunmiehen näkökulmaa”, muilta osin virallisiin lähteisiin luottavassa asiasisällössä.

Lassanderista kertovassa kainalojutussa vanhus etäännytetään kielellisin valinnoin lukijasta. Jutun puhetapa on hieman samankaltainen kuin silloin, jos seurataan lapsen suoriutumista jostakin aikuisten askareesta. HS kertoo muun muassa, kuinka Lassander ”pujahtaa *ketterästi* Opelin ratin taakse”, ja kuinka hän ”ehtii autoillessaan esittää vielä tietokilpailukysymyksiäkin”. Kyydissä istuvan toimittajan mukaan ”ajaminen sujuu mallikkaasti”. (*Vanhempana ajaa paljon viisaammin*, HS 28.6.2006.)

Toimittaja siis antaa Lassanderille arvosanan tämän ajotaidoista, vaikka sitä ei missään pyydetä. Lähtökohtainen oletus ikään kuin on, että lukija kaipaa vahvistusta Lassanderin ajotaidoista. HS olettaa lukijan epäilevän, että vanhus ei pysy ajokkeineen tiellä. Vasta oltuaan Lassanderin kyydissä toimittaja vahvistaa lukijalle: kyllä, tämä mies osaa todellakin ajaa autoa. Eikä siinä vielä kaikki: hän jopa kertoo vitsejä samalla!

9.3 Vanhuus voimavarana

Vanhenemista voidaan, ja sitä tulisikin, pitää ongelman sijasta voimavarana. Ruthin ja Ruoppilan mukaan voimavarat on tällöin tärkeää nähdä paitsi aineellisina, myös sosiaalisina. Vanhetessa elämänkokemus ja tiedot kasaantuvat. Psykkiset voimavarat vapautuvat, ja niitä on mahdollista jopa suunnata uudelleen. (Ruth & Ruoppila 1983, 192.)

Helsingin Sanomien uutisteksteissä vanhusten voimavarat esitetään sekä aineellisina, että sosiaalisina. Aineelliset voimavarat ovat käytännössä ikäihmisen kykyä kuluttaa, ja siihen viitataan useissa riippuvaisuutta rakentavissa uutisteksteissä (esim. *Tulonjaossa kärkijoukko vanhenee*, HS 29.4.2006; *Suomenniemellä yhä useampi on ikäihminen*, 21.5.2006). Itsenäisyyttä rakentavat uutistekstit taas korostavat enemmän vanhusten sosiaalisia voimavaroja, kuten elämänviisautta, ja kykyä suunnata psyykkisiä resursseja vaikkapa uusien taitojen opetteluun (*Ikäihmiset ovat tarttuneet internetin palveluihin*, HS 2.4.2006; *Hoivatakuu toi hoitajan katsomaan miten Astrid Raunio elelee kotonaan*, HS 25.4.2006; *Tanssi houkutteli sadat seniorit Turkuun*, HS 18.8.2006).

Vanhusten sosiaalisia voimavaroja painottavia uutistekstejä yhdistää se, että ikäihmiset esitetään niissä toimijoina, ei toiminnan, tai asiantuntijoiden arvioinnin kohteina. Vanhukset pääsevät jutuissa itse ääneen sen sijaan, että heidän elämäänsä arvioitaisiin ulkopuolelta käsin. Heidät esitetään oman elämänsä asiantuntijoina. Asiantuntijuus perustuu pitkän iän myötä karttuneeseen elämäkokemukseen, jota taas lukeneimmallakaan, nuorta sukupolvea edustavalla asiantuntijalla ei ole.

Itsenäisyyttä rakentavissa uutisteksteissä HS esittää ikäihmiset huumorintajuisina, ja elämään myönteisesti suhtautuvina. Teksteistä on selvästi luettavissa oman kodin, oman auton, ja yleensä oman vapauden positiivinen vaikutus vanhusten mielialaan. Toisin kuin laitoksissa asuvat ikätoverinsa, he eivät huokaa ongelmiansa taakan alla, vaikka ongelmia heilläkin on. Teksteistä näkyy päinvastoin ikäihmisten sisuuntuminen; ylpeys siitä, että he kokevat olevansa edelleen arvokkaita. Fyysisen toimintakyvyn heikkeneminen ei näitä vanhuksia haittaa, niin kauan kuin päätösvalta omista tekemisistä säilyy itsellä. (*Hoivatakuu toi hoitajan katsomaan miten Astrid Raunio elelee kotonaan*, HS 25.4.2006; *'Vanhempana ajaa paljon viisaammin'*, HS 28.6.2006).

Ruthin ja Ruoppilan mukaan on tärkeää saattaa vanhukset tietoisiksi omista voimavaroistaan. Tärkeää on myös estää voimavaroja sitovien tekijöiden muodostuminen (Ruth & Ruoppila 1983, 194–195.) Merkittävänä, vanhusten (sosiaalisia) voimavaroja sitovana tekijänä, voidaan pitää huonoa vanhuuden tuntemista. Tämän seurauksena vanhusten tarpeita ei nähdä tärkeinä, eikä nähdä tarpeelliseksi esimerkiksi rahoittaa vanhuksille suunnattua koulutusta yhteisistä varoista.

Helsingin Sanomat voi estää ikäihmisten voimavaroja sitovien tekijöiden muodostumista, ja lisätä samalla vanhusten tietoisuutta omista voimavaroistaan. Tämä onnistuu lisäämällä ikäihmisten aktiivisuutta korostavaa, ja vanhuuden yksilöllisyyttä rakentavaa uutisointia. Käytännössä HS voisi esimerkiksi nostaa julkisuuteen yhteiskunnallisesti ja poliittisesti aktiivisia ikäihmisiä. Vanhuksille tulisi myös kautta linjan antaa teksteissä enemmän tilaa kertoa itse omista asioistaan. Esittämällä ikäihmisen subjektina, objektin sijaan, HS esittäisi samalla vanhuuden voimavarana.

10 LOPUKSI

Helsingin Sanomat rakentaa suomalaisesta vanhuudesta koko lailla synkän kuvan. Vanhuus merkitsee ennen kaikkea riippuvaisuutta kanssaihmisistä. Se on nyky-Suomessa turvaton elämänvaihe, jossa edes kohtuullisen hoidon saanti ei ole varmaa. Vanhuus merkitsee tietyllä tavalla myös ei-ihmisyyden aikaa: nuoruutta arvostavassa kulttuurissamme vanhus on norminvastainen ja vieras. Tästä johtuen suomalainen vanhus jää Helsingin Sanomien uutisteksteissä yhteiskunnan laidalle.

Valtaosassa Helsingin Sanomien uutistekstejä ikäihmiset esitetään aktiivisten osallistujien sijaan sivustaseuraaajina. Tämä on haitallista demokraattisen järjestelmän toimivuuden kannalta. Voidakseen toimia kansalaisena yksilön pitää voida ensin nähdä itsensä sellaisena (Dahlgren 2000, 318). YK:n mukaan vanhusten ihmisoikeuksiin kuuluu osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan ja päätöksentekoon (ks. luku 4.5). Helsingin Sanomien uutisointi ei aineiston perusteella auta ikäihmisiä näkemään itseään täysivaltaisina kansalaisina, eikä tältä osin myöskään tue vanhusten ihmisoikeuksia.

Helsingin Sanomien sivuilla suomalainen vanhuus törmää tehokkuutta vaalivan yhteiskunnan koviin arvoihin. Heikentynyt toimintakyky vähentää vanhuksen ihmisarvoa, ja tekee hänestä toisen luokan kansalaisen. Vanhuuden määrittelyn valta on vanhustyön eri asiantuntijoilla. Vanhus itse puhuu vain aiheista, jotka liittyvät yhteiskunnallisesti vähämerkityksiseen, intiimin alueeseen. HS:n uutisoinnin perusteella ikäihmiset on helppo mieltää ryhmäksi, jolla ei ole mielipidettä edes omista asioistaan. Tämä taas saattaa johtaa siihen, että vanhusten näkemykset sivuutetaan vastaisuudessa entistä herkemmin. Todellisuudessa kyse on kuitenkin julkisuuden sisäänpääsäännöistä, jotka näyttävät HS:n tapauksessa olevan vanhuksille kovin ankarat. Yhteiskunnan arvot heijastuvat tällä tavoin Helsingin Sanomien uutiskriteereihin.

Aineiston uutisteksteissä vanhuus esitetään vakavana uhkana suomalaiselle yhteiskunnalle, erityisesti kansantaloudelle. Helsingin Sanomien maalaamissa uhkakuvissa vanhukset asetetaan vastakkain nuorempien sukupolvien kanssa, kilpailemaan samoista rahoista.

Vanhuuden esittäminen uhkana on omiaan vahvistamaan muun väestön negatiivista vanhuskäsitystä. Tällä puolestaan on Vaaraman ja Hurskaisen mukaan konkreettisia, yhteiskunnallisia seurauksia. Se saa vanhenevan väestön näyttämään pelkältä kustannusrasitteelta, ja kasvattaa sukupolvien välistä kuilua. (Vaarama & Hurskainen 1993, 59.) Negatiivisen vanhuskäsityksen seurauksena yli 65-vuotiaat nähdään virheellisesti yhdenmukaisena ryhmänä, jonka selviytyminen riippuu erityispalveluista, erityistoiminnasta, ja erityistuesta. Tämän virheellisen uhkakuvan todennäköisyys kasvaa entisestään, mikäli maan taloudellinen tilanne heikkenee. (Raassina 1994, 160–161.)

Helsingin Sanomien riippuvaisuustekstit keskittyvät voivottelemaan vanhuuden aiheuttamia ongelmia, mutta eivät ota lainkaan kantaa siihen, miten asiat voisivat olla paremmin. HS ei haasta esimerkiksi poliitikkoja tai virkamiehiä vastaamaan vanhustenhuollon kysymyksiin. On vain kohtuullista vaatia, että Helsingin Sanomat valtakunnan suurimpana päivälehtenä edistäisi tulevaisuudessa nykyistä konfliktisempaa, vastakkaisia näkemyksiä esiin tuovaa julkista keskustelua. Tämä toisi paremmin esille ne todelliset ristiriidat, jotka nykyisin jäävät näkymättömiin. (Ks. Aslama, Nieminen & Pantti 2005, 22.)

Helsingin Sanomilla olisi ollut mainio tilaisuus harjoittaa kriittistä journalismia tarttumalla syvällisemmin esimerkiksi Kivelän raporttiin, mutta se jätti tilaisuuden käyttämättä. Raportti jäi asiasisältönsä painavuuteen nähden hämmästyttävän vähälle huomiolle. Aslama, Nieminen ja Pantti (2005) ovat todenneet, että sillä, *miten* media kertoo asioista, on paljon vähemmän merkitystä, kuin sillä, että asiat ylipäänsä *tuodaan julkisuuteen*, ja julkisen arvioinnin kohteeksi (mt., 9). Kivelän raportin näkyvämpi ja terävämpi uutisointi olisi tehnyt Helsingin Sanomien vanhuusuutisoinnista moniäänisempää.

Täysin pessimistinen ei suomalaisen vanhuuden kuva Helsingin Sanomien uutisteksteissä kuitenkaan ole. Itsenäisyyttä rakentavissa teksteissään HS lähentyy mielestäni sitä, millaista hyvän, moniäänisen vanhuusuutisoinnin tulisi olla. Itsenäisyystekstien tärkein ominaisuus on se, että niissä vanhus esitetään yksilönä, omana persoonanaan, arvokkaana yhteisön jäsenenä.

Näissä uutisteksteissä kuvastuu arvostus ikäihmisiä kohtaan: he saavat puhetilaa, he saavat halutessaan olla tehottomia, heidät esitetään aktiivisina ja elämään myönteisesti suhtautuvina. Tällä tavoin kuvattuina vanhukset ovat helposti lähestyttäviä, he ovat kuin ”me”, eivät laitoksiin muulta yhteisöltä piilotettuja *toisia*.

Entä miten positiivista vanhuskäsitystä tukevaa uutisointia voisi lisätä? Tässä näen toimittajat avainasemassa. Yksi keino voisi olla vanhuuteen erikoistuvien toimittajien kouluttaminen, tai vanhusasian sisällyttäminen vaikkapa toimittajien täydennyskoulutukseen. Vanhuuden osaaminen tulee lähitulevaisuudessa olemaan tärkeää kaikilla yhteiskunnan aloilla, kaikkialla yhteiskunnan rakenteissa. Miksei siis myös journalismissa? Taito kirjoittaa eettisesti ikäihmisistä voi väestön ikääntyessä muodostua suomalaiselle toimittajalle varsinaiseksi valttikortiksi.

Vanhuuden tuntemuksen parantaminen toimittajien keskuudessa lisäisi varmasti myös vanhusten arvostusta juttujen lähteinä. Heidän puhevaltansa palauttaminen puolestaan toisi heidät takaisin, pois yhteiskunnan laidalta. Tällöin heidän ongelmiansakin alkaisivat koskettaa enemmän myös työkäisiä suomalaisia; muun muassa kiireisiä, helsinkiläisiä metromatkustajia.

LÄHTEET

AINEISTOLÄHTEET

52 Helsingin Sanomissa ajalla 1.4. – 31.8.2006 julkaistua vanhuusuutista.

KIRJALLISUUS

Arajärvi, Riitta-Liisa & Karjalainen, Pirkko 1983. Vanhusten elinolot ja palvelujärjestelmät. Teoksessa Jan-Erik Ruth & Eino Heikkinen (toim.) Vanhuus Suomessa. Helsinki: Weilin+Göös, 197- 223.

Aslama, Minna & Nieminen, Hannu & Pantti, Mervi 2005. Media ja demokratia Suomessa. Oikeusministeriön julkaisuja 2005:11. Helsinki.

de Beauvoir, Simone 1992. Vanhuus. Helsinki: Art House Osakeyhtiö.

Berkowitz, Dan (ed.) 1997. Social Meanings of News. London: SAGE Publications.

Christiansson, Toini 1994. Elintasosta elämänlaatuun - hyvinvoinnin ulottuvuudet vanhustutkimuksen näkökulmasta. Teoksessa Uutela, Antti & Ruth, Jan-Erik (toim.) Muuttuva vanhuus. Helsinki: Gaudeamus, 102-115.

Curran, James 2000. Rethinking Media and Democracy. Teoksessa James Curran & Michael Gurevitch (ed.): Mass Media and Society. London: Arnold, 120- 154.

Dahlgren, Peter 2000. Media, Citizenship and Civic Culture. Teoksessa James Curran & Michael Gurevitch (ed.): Mass Media and Society. London: Arnold, 310-328.

Eriksen, Thomas Hylland 2003. Hetken tyrannia. Helsinki: Johnny Kniga Kustannus.

Fairclough, Norman 1997. Miten media puhuu. Tampere: Vastapaino.

Frith, Simon 2000. Entertainment. Teoksessa James Curran & Michael Gurevitch (ed.): Mass Media and Society. London: Arnold, 201-217.

Hadenius, Stig & Weibull, Lennart 1999. Massmedier. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Halonen, Irma Kaarina 2002. Sukupuolen paikkoja median ikämatriisissa. Tiedotustutkimus 3/2002, 2-14.

Hartley, John 1998. *Juvenation: News, girls and power*. Teoksessa Cynthia Carter & Gill Branston & Stuart Allen (ed.): *News, Gender and Power*. London: Routledge, 47-70.

Helander, Voitto 2001. ”Ei oikeutta maassa saa...” Ikäihmiset poliittisina vaikuttajina. Vanhustyön keskusliitto. Helsinki.

Hemánus, Pertti 1997. *Journalismi, ikkuna todellisuuteen?* Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja C 23.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1999. *Diskurssiaalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Kangas, Ilka & Nikander Pirjo 1999. *Naiset ja ikääntyminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Kunelius, Risto 2001. *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. Helsinki: WSOY.

Lanér, Anja & Sihvola, Tapani 1990. *Täyttä elämää. Eläkeikä - mahdollisuuksien aika*. Helsinki: WSOY.

Lanér-Sihvola, Anja & Sihvola, Tapani 1983. *Asennoituminen vanhuuteen*. Teoksessa Ruth, Jan-Erik & Heikkinen, Eino (toim.) *Vanhuus Suomessa*. Helsinki: Weilin+Göös, 70- 106.

Lehtonen, Mikko 2000. *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.

McQuail, Denis 1995. *Media Performance*. London: SAGE Publications.

Möra, Tuomo & Salovaara-Moring, Inka & Valtonen, Sanna (toim.) 2004. *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki: Gaudeamus.

Nieminen, Hannu & Nordenstreng, Kaarle 2001. *Sananvapaus ja viestintäpolitiikka*. Teoksessa Kaarle Nordenstreng & Osmo A. Wiio (toim.) *Suomen mediamaisema*. Helsinki: WSOY, 248- 262.

Niinistö, Susanna 1997. *Valta valita - valta vaikuttaa*. Teoksessa Aalto et al. (toim.) *Valitut sanat. Media, kieli ja mielikuvat*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

Parkkari, Juhani 1996. *Vammaisten ja vanhusten ihmisoikeudet. Sosiaali- ja terveystalouden tutkimus- ja kehittämiskeskus (Stakes) raportti*. Helsinki.

Pietikäinen, Sari 2000. *Kriittinen diskurssianalyysi*. Teoksessa Kari Sajavaara & A. Piirainen-Marsh (toim.) *Soveltava kielentutkimus*. Jyväskylän yliopisto, Solki, 191-219.

Pietilä, Veikko 1995. *Kertomuksia uutisista, uutisia kertomuksista*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 86.

Raassina, Anne 1994. Vanhuspolitiikka. Lähtökohdat tulevaisuudelle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1994:6. Helsinki.

Reunanen, Esa 1991. Merkitysympäristö ja uutisgenren säännöt. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 76.

Ruth, Jan-Erik & Heikkinen, Eino (toim.) 1983. Vanhuus Suomessa. Helsinki: Weilin+Göös.

Ruth, Jan-Erik & Ruoppila, Isto 1983. Psykkiset vanhenemismuutokset ja vanhuuden kokeminen. Teoksessa Jan-Erik Ruth & Eino Heikkinen (toim.) Vanhuus Suomessa. Helsinki: Weilin+Göös, 154- 196.

Sipola, Simo 1998. Lisää koskettavuutta - miten käy uutisen? Teoksessa Anu Kantola & Tuomo Mörä (toim.) Journalismia! Journalismia? Helsinki: WSOY, 83- 98.

Uutela, Antti & Ruth, Jan-Erik (toim.) 1994. Muuttuva vanhuus. Helsinki: Gaudeamus.

Vaarama, Marja & Hurskainen, Raija 1993. Hyvään vanhuuteen 1990- ja 2000-luvuilla. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen (Stakes) raportti. Helsinki.

Vakimo, Sinikka 2001. Paljon kokeva, vähän näkyvä. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

ELEKTRONISET LÄHTEET

Journalistin ohjeet 2005. [Www-sivu:]<http://www.journalistiliitto.fi/fi/ohjeet/> [viitattu 19.9.2006].

HS www-sivu A. [Www-sivu:]<http://www.medianetti.helsinginsanomat.fi/> [viitattu 27.9.2006].

HS www-sivu B. [Www-sivu:]<http://medianetti.helsinginsanomat.fi/tutkimukset/1101979526225> [viitattu 27.9.2006].

Stakes www-sivut. [Www-sivu:]<http://www2.stakes.fi/mielekas/koulutus/tavoite1999/tavoite8.html> [viitattu 28.9.2006].

Wikipedia/HS. [Www-sivu:]http://fi.wikipedia.org/wiki/Helsingin_Sanommat [viitattu 2.10.2006].